

Witold Pokruszyński

**BEZPIECZEŃSTWO
TEORIA I PRAKTYKA**

(Wydanie drugie)

**Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego
i Indywidualnego APEIRON**

Witold Pokruszyński

**BEZPIECZEŃSTWO
TEORIA I PRAKTYKA**

(Wydanie drugie)

Kraków 2017

Copyright © by Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego
„Apeiron” w Krakowie, 2017

Recenzenci:

prof. nzw. dr hab. inż. Jerzy Zawisza
prof. dr inż. Tadeusz Jemioło

ISBN 978-83-64035-53-1

Skład, druk i oprawa:
Drukarnia TECHNET
Kraków

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron”
w Krakowie
ul. Krupnicza 3 31-123 Kraków
Tel. 12 422 30 68; Fax. 12 421 67 25
e-mail: science@apeiron.edu.pl
www.apeiron-wydawnictwo.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Część I. Wyzwania i zagrożenia oraz filozoficzne aspekty bezpieczeństwa XXI w.	
1. Wyzwania i zagrożenia XXI wieku	
1.1. Wyzwania	11
1.2. Zagrożenia	22
2. Filozoficzny aspekt współczesnego bezpieczeństwa	
2.1. Bezpieczeństwo, wojna i pokój	29
2.3. Interwencje militarne w bezpieczeństwie globalnym	30
Część II. Polityka i strategia bezpieczeństwa	
1. Istota i zakres polityki bezpieczeństwa	
1.1. Pojęcie polityki bezpieczeństwa – definicje	35
1.2. Obszar i zakres polityki bezpieczeństwa	37
1.3. Znaczenie polityki w bezpieczeństwie.....	39
1.4. Polityka bezpieczeństwa a racja stanu	43
2. Pojęcie i zakres strategii bezpieczeństwa	
2.1. Pojęcie strategii bezpieczeństwa – definicje	45
1.2. Obszar i zakres polistrategii bezpieczeństwa.....	47
2.3. Strategia w polityce bezpieczeństwa.....	51
Część III. Wprowadzenie do teorii bezpieczeństwa	
1. Bezpieczeństwo – dyscyplina naukowa	
1.1. Bezpieczeństwo w naukoznawstwie.....	55
1.2. Teoria bezpieczeństwa w aspekcie etymologicznym.....	56
1.3. Obszary bezpieczeństwa	59
1.4. Struktura bezpieczeństwa	59
2. Uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego	
2.1. Uwarunkowanie geopolityczne.....	61
2.2. Uwarunkowanie ideologiczno-polityczne	64
2.3. Uwarunkowanie ekonomiczne	65
2.4. Uwarunkowanie prawno-instytucjonalne	65
2.5. Uwarunkowanie militarne	66
2.6. Uwarunkowanie społeczne	67
2.7. Uwarunkowanie kulturowe	68

3. Kryteria bezpieczeństwa narodowego	
3.1. Siła – kryterium podstawowe.....	70
3.2. Wielkość przestrzeni	72
3.3. Wiarygodność	74
3.4. Dostęp do najnowszej technologii.....	75
3.5. Udział w bezpieczeństwie kooperatywnym	76
3.6. Skuteczność walki z terroryzmem	77
3.7. Stopień demokratyzacji bezpieczeństwa.....	78
4. Rola wielkich mocarstw w bezpieczeństwie	
4.1. Geneza wielkich mocarstw	80
4.2. Rola wielkich mocarstw po II wojnie światowej.....	81
4.3. Rola wielkich mocarstw w xxi wieku	83
Część IV. Bezpieczeństwo narodowe	
1. Bezpieczeństwo narodowe – pojęcie i struktura	
1.1. Istota bezpieczeństwa narodowego	87
1.2. Cele bezpieczeństwa narodowego.....	91
1.3. Struktura bezpieczeństwa narodowego	93
2. Bezpieczeństwo wewnętrzne	
2.1. Bezpieczeństwo polityczne.....	97
2.2. Bezpieczeństwo ekonomiczne	100
2.3. Bezpieczeństwo militarne.....	102
2.4. Bezpieczeństwo publiczne	106
2.5. Bezpieczeństwo ekologiczne	129
2.6. Bezpieczeństwo informacyjne – cyberbezpieczeństwo	132
2.7. Bezpieczeństwo społeczne.....	135
2.8. Bezpieczeństwo kulturowe	140
2.9. Bezpieczeństwo religijne.....	144
3. Bezpieczeństwo zewnętrzne	
3.1. Istota i znaczenie bezpieczeństwa zewnętrznego.....	149
3.2. Sojusz NATO a bezpieczeństwo.....	150
3.3. Unia Europejska a bezpieczeństwo.....	152
4. Futurologiczne aspekty bezpieczeństwa XXI wieku	
4.1. Widmo wojny po układzie bipolarnym w 1991 roku	156
4.2. Przewidywana przyszłość	158
Część V. Metodologia badań bezpieczeństwa	
1. Metodologia badań bezpieczeństwa	
1.1. Pojęcie metodologii nauk	163
1.2. Metody badania bezpieczeństwa	166
1.3. Rozwiązywanie problemu badawczego	171
Zakończenie	175
Bibliografia	177

WSTĘP

Opracowanie i wydanie drugiej edycji książki pod podobnym tytułem na temat bezpieczeństwa zmotywowały dwa powody. Po pierwsze – upłynęło już pięć lat od poprzedniego wydania w 2012 roku, a po drugie – wiele się zmieniło w tym czasie na arenie międzynarodowej w skali regionalnej i globalnej w aspekcie bezpieczeństwa.

Na przestrzeni ostatnich lat, pierwszego dziesięciolecia XXI wieku ujawniło się szereg napięć i konfliktów różnego rodzaju, które nie są pozbawione szerszych implikacji w skali międzynarodowej. Bardzo często podłożem tych konfliktów są napięcia i kryzysy między państwami i wewnątrzpaństwowe, które w wielu przypadkach zostają umiędzynarodowione, prowadząc zwykle do destabilizacji państw ościennych a nawet całego regionu. Najczęstszymi źródłami napięć i konfliktów oraz kryzysów są: zadawnione spory terytorialne z tendencjami nacjonalistycznymi; rozpad imperiów i powstawanie nowych państw; napięcia etniczne i religijne; nielegalna migracja z południa na północ; terroryzm światowy; przestępczość zorganizowana transnarodowa; proliferacja broni masowego rażenia.

Te napięcia i konflikty i kryzysy charakteryzują się tym, że występują wewnątrz państw i trwają stosunkowo długo, przy tym są bardzo dotkliwe dla ludności cywilnej. Ta ludność ponosi największe ofiary (90%) i staje się jakby zakładnikiem nacjonalistyczno-populistycznych przywódców, występujących w imieniu większości.

Mając na uwadze złożoność i nieprzewidywalność dzisiejszego świata, także wyzwania i zagrożenia trzeciego tysiąclecia wywołane przez **człowieka i naturę**, postanowiłem kolejny raz, korzystając z dotychczasowego dorobku, opracować następną edycję książki o podobnym tytule z myślą o studentach o kierunku bezpieczeństwo i politologii. Mam też na myśli również nauczycieli akademickich (wykładowców), którzy prowadzą zajęcia z tego przedmiotu.

Podstawową funkcją tego opracowania jest kształtowanie wyobraźni i horyzontu, umożliwiającej prawidłową identyfikację problemów z zakresu bezpieczeństwa i samodzielne tworzenie scenariuszy wobec prawdopodobnych zagrożeń o różnej skali. Ponieważ scenariusze nie bywają optymalne i długotrwałe, dlatego wymagają ciągłego ich doskonalenia uwzględniając tak-

że czynnik nieprzewidywalności. Wyobraźnia, identyfikacja zdarzeń, szans i umiejętność szybkiego, racjonalnego działania, wynika z wiedzy, doświadczenia i znajomości metod prognozowania i przewidywania. Wszystkie te atuty decydenta można i należy rozwijać w procesie kształcenia i doskonalenia w praktycznym działaniu podczas ćwiczeń w salach do tego przystosowanych.

Obecne wydanie jest wynikiem kompromisu pomiędzy koniecznością zmian a zachowaniem ciągłości tego, co zdaniem autora przetrwało próbe czasu. Jest także efektem dążenia do mocniejszego uwzględnienia różnych dualizmów, zawartych w takich formach, jak: „**ciągłość – zmiana**”, „**statyka – dynamika**”, „**struktury – procesy**”, „**prowadzenie instytucji – zarządzanie zmianami**”.

Niniejsza książka jest wynikiem długoletnich badań i różnych opracowań naukowych, popularno-naukowych, podręczników akademicki własnych i innych znanych autorów z dziedziny bezpieczeństwa. Ponadto, ciągła i wieloletnia konfrontacja autora ze studentami na wykładach i seminariach, w różnych wyższych uczelniach publicznych i niepublicznych, pozwoliła wyrobić pogląd na konieczność stosowania nowoczesnych metod nauczania studenta na kierunku bezpieczeństwo, dając mu odpowiednio dobrą, zwartą literaturę przedmiotu. Dlatego pokładam wielką nadzieję w użyteczności dydaktycznej niniejszej publikacji w formie książkowej. Największe zaś moje oczekiwania kieruję do tych uczelni, które prowadzą studia o kierunku bezpieczeństwo, a także do Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie .

Wobec aktualnego stanu wiedzy ośmielam się stwierdzić, że zaprezentowane w niniejszym opracowaniu wyniki badań poszerzają, systematyzują, pogłębiają i uaktualniają dyscyplinę naukową na miarę XXI wieku.

Książka zawiera pięć części w kolejności rozpatrywanej problematyki z zachowaniem pewnej ciągłości merytorycznej i metodycznej.

W części I – zostały wyeksponowane wyzwania i zagrożenia XXI wieku, oraz niektóre aspekty współczesnej filozofii bezpieczeństwa.

W części II – zostały sprecyzowane pojęcia i definicje oraz zakresy polityki i strategii bezpieczeństwa.

W części III – zawarte są kluczowe problemy teorii bezpieczeństwa i kryteria ich wartościowania.

W części IV – zawarte są podstawowe kwestie dotyczące współczesnego bezpieczeństwa narodowego w ujęciu pragmatycznym i futurologiczny aspekt bezpieczeństwa XXI wieku.

W części V – są podstawowe zagadnienia metodologii badań bezpieczeństwa.

Mam przekonanie i nadzieję, że taka struktura książki i zawarte w niej treści, powinny w dostatecznym stopniu sprzyjać studentom w opanowaniu problematyki bezpieczeństwa w wymaganym zakresie, tj. **znać i umieć**.

Część I

**WYZWANIA I ZAGROŻENIA
ORAZ FILOZOFICZNE
ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA XXI W.**

1. WYZWANIA I ZAGROŻENIA XXI WIEKU

Odpowiedzmy, na samym wstępie tego ważnego rozdziału, czy dzisiaj jawią się wyzwania i zagrożenia w obecnym tysiącleciu. Stanowią one podstawę (fundament) do budowania systemów bezpieczeństwa w makro i mikro skali, tj. globalnych, regionalnych i lokalnych. Bez uwzględnienia tak istotnych czynników w systemach bezpieczeństwa, takie systemy, w konkretnych złożonych sytuacjach, mogą nie spełniać swego znaczenia.

1.1. WYZWANIA

W znaczeniu etymologicznym, termin „wyzwanie”, jest to coś co generuje nowe sytuacje, w których występują niezbywalne potrzeby i odpowiednio do nich stosowne działania państw lub sojuszy dla osiągnięcia pożądanego stanu bezpieczeństwa. Do podstawowych wyzwań, w tym znaczeniu, w XXI wieku możemy zaliczyć takie jak: ***nowy porządek międzynarodowy; demokratyzacja bezpieczeństwa; model bezpieczeństwa kooperatywnego; współpraca wielostronna dla pokoju; nowa jakość w polityce zagranicznej; modele rozstrzygania konfliktów; nowe technologie; integracja i globalizacja; rewolucja informacyjna; strategia walki z terroryzmem.*** A teraz nastąpi opisywanie każdego z wyzwań, w stosownej kolejności, według kryteriów wartościowania.

1.1.1. Nowy porządek międzynarodowy

Wielcy aktorzy dzisiejszego świata uważają, że jedynie podmioty stosunków międzynarodowych mogą skutecznie wpływać na środowisko zewnętrzne poprzez różne sposoby działania mające na celu zapewnienia bezpieczeństwa państw we wszystkich podstawowych dziedzinach. Do takich sposobów (form) można zaliczyć takie jak: łączenie wysiłków za pośrednictwem sojuszy (UE, NATO), koalicji lub organizacji międzynarodowych (OBWE), równoważenia sił, odstraszania, kontroli zbrojeń, budowy środków wzajemnego zaufania,

lub polityki nie zaangażowania albo neutralności. Co do neutralności, w obecnych warunkach to zjawisko występuje coraz rzadziej, gdyż niemal wszystkie państwa są zaangażowane w globalnym systemie bezpieczeństwa.

Obecny poziom instytucjonalizacji wspólnych wysiłków na rzecz bezpieczeństwa, głębokość procesów integracyjnych i współzależność państw oraz działalność organizacji regionalnych i globalnych, pozwalają wyraźnie dostrzec zjawisko kształtowania się podmiotowej roli uczestników porządku międzynarodowego.

„Państwa, w celu zwiększenia gwarancji własnego bezpieczeństwa, odstępują od dogmatycznego, dotychczasowego traktowania zasady **suwerenności**, powierzając częściowy jej zakres instytucjom ponadnarodowym, co w przypadku Unii Europejskiej jest widoczne i poparte zapisami w Traktacie Lizbońskim.” Taki system nazywa się systemem bezpieczeństwa zbiorowego. On nie stoi w miejscu, jego ewolucja przebiega w różnych wymiarach i obszarach z tym, że w ograniczonym zasięgu przewidywania. Podstawy tej ewolucji są na ogół przewidywalne, pod warunkiem, że będą uwzględniały, w tym procesie, uwarunkowania i kryteria wartościowania.

1.1.2 Demokratyzacja bezpieczeństwa

Problem demokratyzacji w tworzeniu i utrzymywaniu bezpieczeństwa nie jest czymś nowym, zwłaszcza w stosunkach międzynarodowych. Takie pojęcie funkcjonuje, w literaturze krajowej i zagranicznej, już od wielu lat i ma powszechne uznanie wśród teoretyków i praktyków. Demokratyczność systemu bezpieczeństwa jest traktowane jako cechę relacji uczestników umożliwiającą im sprawiedliwą i równą partycypację w sojuszu oraz korzyści z uczestnictwa. To pojęcie, w istocie, zawiera w sobie dystrybucję takich wartości jak: bezpieczeństwo, rozwój, korzyści ze zdobyczy cywilizacji, środowiska naturalnego, podziału pracy i systemu socjalnego.

Na podstawie własnych doświadczeń i dociekań należy uznać, że demokratyczność lub stopień demokratyzacji bezpieczeństwa jest jednym z istotnych kryteriów bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Już w dawnej przeszłości zarówno filozofowie, jak i uczeni innych dyscyplin naukowych, proponujący różne modele porządku międzynarodowego, opowiadali się za demokratycznym systemem bezpieczeństwa.

Postępujący rozwój demokracji w stosunkach międzynarodowych, w sytuacji współczesnych wyzwań i zagrożeń oraz integracji i globalizacji modelu demokratyzacji bezpieczeństwa na różnych poziomach, staje się kryterium podstawowym.

Po tym obszernym wprowadzeniu do problemu demokratyzacji bezpieczeństwa, u czytelnika może zrodzić się pytanie: Jak należy rozumieć demokratyzację bezpieczeństwa wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku? Odpowiedź

na tak postawione pytanie może nie być do końca pełna, ale jej treść może okazać się inspirująca do rozważań, analiz i stać się przyczynkiem do szerszych i głębszych badań.

Podstawową trudnością w badaniach nad demokratyzacją bezpieczeństwa może być nieporównywalność polityki wewnętrznej, zewnętrznej i międzynarodowej. Te trzy obszary działalności są odmienne, choć mają dużo wspólnego, i dosłowne przenoszenie treści z jednego obszaru na pozostałe dwa (polityki zewnętrznej narodowej i międzynarodowej) nie może być stosowane. Tu należy zauważyć, że demokratyzacja jest wartością przede wszystkim wewnętrznego systemu politycznego i racji stanu.

1.1.3. Model bezpieczeństwa kooperatywnego

Aby przejść do precyzyjnego opisu modelu, należy zaznaczyć, iż bezpieczeństwo narodowe już teraz występuje w układzie zbiorowym, zwłaszcza w sytuacji przynależności podmiotu (państwa) do sojuszu np. do UE. Tu mamy do czynienia z wyraźnym bezpieczeństwem zbiorowym. W literaturze przedmiotu możemy zauważyć różne określenia tego zjawiska. Możemy spotkać „wspólne”, „defensywne”, „wszechstronne”, „kooperacyjne”. Istota bezpieczeństwa zbiorowego przeciwstawia się logice równowagi sił, odrzuca sojusze i zobowiązuje wszystkich uczestników do przeciwstawienia się agresji na któregokolwiek z członków systemu bezpieczeństwa. Zaletą bezpieczeństwa kooperatywnego jest to, że jego potencjalna siła jest znacznie większa, a przez to można skuteczniej zniechęcić potencjalnego agresora do naruszenia *status quo*.

Podstawowym celem bezpieczeństwa kooperatywnego, we współczesnych uwarunkowaniach, jest zdobywanie i skuteczne odpowiadanie na wszelkie potencjalne zagrożenia, zapobieganie konfliktom na drodze dyplomatycznej i interwencji militarnej (w szczególnych przypadkach), likwidowanie konfliktów bez względu na ich zasięg. Ponadto, niesienie pomocy tam, gdzie lokalne społeczności potrzebują wsparcia w różnej formie.

W tym miejscu wysuwam śmiałą tezę, iż nawet najdoskonalszy model bezpieczeństwa kooperatywnego może okazać się, w danej konkretnej sytuacji polityczno-militarnej nieskuteczny. Aktualnie wiadomo, zwłaszcza w sytuacji zagrożeń w niespotykanej dotychczas skali, tworzenie modelu bezpieczeństwa w strukturze tylko jednego podmiotu, a nie kooperatywnej jest bezcelowe.

Konflikty asymetryczne z kolei, najwyraźniej mogą wymuszać innego spojrzenia na środki, jakimi dysponują podmioty (państwa), jak i potencjalnego przeciwnika. Dla podniesienia skuteczności modelu bezpieczeństwa regionalnego i globalnego, stają się nieodzowne kooperatywne, sprawnie funkcjonujące, efektywne sojusze militarne (NATO).

1.1.4. Współpraca wielostronna dla pokoju

Na zagrożenia i wyzwania, w skali globalnej, pojawiły się nowe, bardziej skuteczne tendencje współpracy istniejących organizacji do spraw bezpieczeństwa. Już istniejące organizacje do spraw bezpieczeństwa, w obliczu konieczności zmian, musiały zweryfikować zarówno cele, jak metody i zakres współpracy. Dodatkowo, konieczność redefinicji funkcji pełnionych przez te struktury została wymuszona przez niestabilną sytuację polityczną w Europie Środkowej i Wschodniej, czego dobitnym przykładem był konflikt militarny w byłej Jugosławii w 1999 roku, a następnie w Gruzji w 2008 roku i na Ukrainie, który trwa od 2014 roku.

Obecnie proces redefinicji roli funkcji organizacji do spraw bezpieczeństwa jest powodowany rosnącą liczbą i jakością zagrożeń pozapaństwowych (ugrupowania terrorystyczne, przestępczość zorganizowana, korupcja) i pojawienie się nowych źródeł konfliktów (dysproporcje ekonomiczne, fundamentalizm religijny, niekontrolowany przepływ kapitału).

Czynnikiem wpływającym na konieczność zmiany profilu działania jest również powiększanie niektórych struktur bezpieczeństwa o nowe państwa i potrzeba dostosowania do wyzwań z tym związanych. Adaptacja do nowych warunków współpracy międzynarodowej przebiega dwutorowo. Po pierwsze – obejmuje wysiłki na rzecz ponownego zdefiniowania roli organizacji w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego i opracowania nowych instrumentów i kryteriów ich zastosowania. Tu chodzi o nowe rodzaje operacji pokojowych. Po drugie – organizacje koncentrują się głównie na adaptacji i powiększaniu efektywności w działaniu mechanizmów reagowania w sytuacjach kryzysowych różnego rodzaju.

Czym więc charakteryzuje się globalny system bezpieczeństwa w trzecim tysiącleciu? Czy zaszły istotne zmiany w strukturze i działaniu? Powołana w 1945 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) przez rządy 51 państw (również Polskę) na bazie nieudanych doświadczeń Ligi Narodów – organizacji, która nie była w stanie zapobiec katastrofie II wojny światowej. Do funkcjonowania tej, tak ważnej organizacji opracowano i przyjęto przez Zgromadzenie Ogólne Kartę Narodów Zjednoczonych. W artykule 1. rozdz.1. Karty NZ sformułowano podstawowe cele ONZ, do których należą takie jak:

1. Utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa z zastosowaniem skutecznych zbiorowych środków do zapobiegania zagrożeniom pokoju i eliminowania ich zgodnie z prawem międzynarodowym.
2. Tłumienie aktów agresji wszędzie tam, gdzie one występują i tłumienie innych naruszeń pokoju.
3. Ustanowienie środka harmonizowania działalności ONZ.

Do realizacji wszystkich ujętych celów w Kartce NZ i zadań ONZ powołano 6 stosownych organów, do których należą: Zgromadzenie Ogólne (ZO); Rada

Bezpieczeństwa (RB); Rada Gospodarcza i Społeczna (RG i S); Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS); Sekretariat i Sekretarz Generalny (SG); Rada Powiernicza (RP).

Najważniejszym organem ONZ, odpowiedzialnym za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa jest Rada Bezpieczeństwa (RB). Jest to **organ stały**, składa się z 5. członków stałych (Chiny, Francja, USA, Wielka Brytania i Rosja), a także 10. członków niestałych, którzy są wybierani przez Zgromadzenie Ogólne co dwa lata. Każdy członek RB jest reprezentowany przez jednego delegata i ma tylko jeden głos. **Jedynie stali członkowie RB mają prawo weta.**

Rada Bezpieczeństwa, mając przyznane szczególne kompetencje, ponosi odpowiedzialność za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa zbiorowego, zagwarantowanego Kartą NZ, i jest głównym organem bezpieczeństwa międzynarodowego.

Nie małą rolę w utrzymaniu pokoju światowego i bezpieczeństwa międzynarodowego w XXI wieku odgrywają także sojusze i organizacje międzynarodowe takie, jak: Sojusz Północnoatlantycki (NATO) i Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE).

OBWE ma specyficzną rolę w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego. Aktualnie stara się specjalizować w zakresie pozamilitarnych problemów bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem wczesnego ostrzegania. Bogate instrumentarium organizacyjne w zakresie obrony praw człowieka, demokracji i kontroli zbrojeń oraz niektórych elementów rekonstrukcji po konflikcie (monitoring wyborów, pomoc międzynarodowa).

1.1.5. Nowa jakość w polityce zagranicznej

Nowa jakość w polityce zagranicznej i jej wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku ma swoje znaczenie, zwłaszcza wobec wyzwań i zagrożeń, w sytuacji nieprzewidywalności. Obecnie rola aktorów na scenie politycznej jest coraz bardziej widoczna w podwójnym znaczeniach tj. negatywnym, jako źródło potencjalnych konfliktów i w pozytywnym, jako dodatkowego uczestnika stosunków międzynarodowych, wspomagającego działania na rzecz bezpieczeństwa.¹

Po zakończeniu układu bipolarnego w 1991 roku coraz częściej występują konflikty o podłożu ekonomicznym, religijnym, społecznym i etnicznym, których konsekwencją jest utrata kontroli nad państwem przez władze lokalne. To z kolei prowadzi do anarchii i zwiększenia zagrożenia wybuchu konfliktów pomiędzy państwami. Dobitym przykładem takiego zjawiska mamy

¹ W. Pokruszyński, J. Piwowarski, *Teoria bezpieczeństwa*. Kraków 2014, s. 54.

w Syrii od 2014 roku. Oprócz niezadowolenia ekonomicznego i społecznego, a także politycznego, jest działalność aktorów niepaństwowych. Wymienić tu można grupy powstańcze i partyzanckie, ugrupowania pozamilitarne, armie prywatne i grupy terrorystyczne. Negatywne skutki działalności tego typu aktorów pozapaństwowych najbardziej widoczne są w Afryce. Ich aktywność przybiera najczęściej charakter transnarodowy, co wpływa na bezpieczeństwo i stabilność całego regionu. Natomiast zróżnicowanie tych uczestników, jak i metod ich działania – nazywanych *prywatyzacją bezpieczeństwa* – utrudnia rozwiązywanie konfliktu w tradycyjny sposób, tym bardziej że prawo międzynarodowe nie określa zasad postępowania w konfliktach wewnątrzpaństwowych. Dlatego przed dyplomacją i polityką zagraniczną stoją nowe, najtrudniejsze zadania w kształtowaniu bezpieczeństwa. Nową rolą organizacji międzynarodowych (ONZ i OBWE) jest przygotowanie procedur i zasad reagowania oraz instrumentarium reakcji na konflikty wewnątrzpaństwowe.

Rosnąca gęstość powiązań politycznych, ekonomicznych i militarnych i ich instytucjonalizacja (w formie unii stowarzyszeń, porozumień, organizacji, koalicji, związków, rad, grup) wpisała się na trwałe jako element ewolucji porządku międzynarodowego. To z kolei prowadzi do sytuacji w której na nich będzie spoczywała odpowiedzialność za rozwiązywanie problemów współczesnego świata, przynajmniej większa ich część.

Profesjonalna dyplomacja państwowa stanowi podstawę rozwiązywania konfliktów międzynarodowych, w tym głównie konfliktów zbrojnych, przed i po interwencji zbrojnej. Wyzwania środowiska międzynarodowego XXI wieku, w porównaniu do wieku poprzedniego, stanowią przed dyplomacją nowe zadania o innym wymiarze i skuteczności działania.

1.1.6. Modele rozstrzygnięcia konfliktów

Budowę modeli rozstrzygnięcia konfliktów zbrojnych próbowano już w minionym tysiącleciu z różnym powodzeniem. Na podstawie Koncepcji Strategicznej z 1991 roku, przyjęto na Szczycie Waszyngtońskim w 1999 roku nową koncepcję w tej materii. W dokumencie tym stwierdza się m.in., że NATO, zgodnie z art. 7. Traktatu Waszyngtońskiego jest uprawnione do podejmowania działań na rzecz Wczesnego Ostrzegania i Zapobiegania Konfliktom (WO i ZK). Ponadto zostały sprecyzowane zagadnienia reagowania na sytuacje kryzysowe. A to oznaczało utrzymanie potencjału militarnego i jego zdolności operacyjnej, zarówno dla wspólnej obrony, jak i działań na rzecz wczesnego ostrzegania i zapobiegania.

W modelu zostało podtrzymane stanowisko z 1994 r. w sprawie gotowości NATO do współpracy z ONZ i OBWE i uzależnienia udziału w misji lub jej organizacji do decyzji wszystkich państw członkowskich, podejmowanej

na podstawie indywidualnej oceny sytuacji. Ze względu na występujące zjawisko współdziałania i wzajemnego uzupełniania się instytucji tworzących polityczno-wojskowych struktur Sojuszu, niemal każda z nich ma do wypełnienia zadania znajdującego się w obszarze działalności WO i ZK.

Głównym organem decyzyjnym w tym modelu w NATO jest od 1994 r. Rada Północnoatlantycka (NAS). Jest to jedyna instytucja powołana przez (NAS), mająca uprawnienia do powoływania innych struktur, których zadaniem jest wypełnianie Traktatu. Członkami Rady są wszystkie państwa członkowskie NATO, a na jej czele stoi Sekretarz Generalny. Skład Rady, w zależności od formuły spotkania, tworzą: prezydenci i premierzy (spotkania na szczycie), ministrowie spraw zagranicznych (spotkania ministerialne) lub ambasadorowie (stałe spotkania Rady).

Wiek XXI, wraz z rozwojem i postępem cywilizacyjnym, generuje nowe wyzwania, głównie w obszarze bezpieczeństwa w różnej skali. Do nich w poprzednim okresie należało m. in. stosowanie siły w rozwiązywaniu wszelkich konfliktów. Oznacza to, że obecnie w wieku XXI wiele konfliktów można rozwiązywać nie tylko metodami siłowymi lub groźbą ich użycia, ale również pozamilitarnymi np. na drodze dyplomatycznej lub restrykcji gospodarczych co staje się powszechne.

„Współczesne bezpieczeństwo powinno być oparte na prawie narodowym, sojuszniczym i międzynarodowym, a przestrzeganie postanowień powinno stać się zasadą budowania modelu pokoju światowego przy poszanowaniu praw człowieka”.² W każdym innym wariantcie budowane modele rozstrzygania konfliktów nie będą racjonalne.

Z upływem lat pojawiają się nowe problemy, ponieważ konflikty zmieniają swoje formy i treść, źródła i okoliczności, a ponadto nie zanikają. Możemy, chociaż może nie dokładnie określić konflikt w różnych aspektach i poczynić próbę wytłumaczenia jego źródeł. Co więcej, możemy zasugerować sposób rozwiązania konfliktu i zorganizowania relacji pomiędzy zwaśnionymi stronami po jego zażegnaniu. Najtrudniej jednak konfliktom zapobiegać, ponieważ nadal nie ma spójnego modelu systemu ich wykrywania i dlatego często trudno zmobilizować odpowiedni do zaistniałej sytuacji potencjał do ich zażegnania.

1.1.7. Nowe technologie

Postęp technologiczny, jaki obserwujemy w XXI wieku, upowszechniły wiele zaawansowanych rozwiązań nie tylko dla sił zbrojnych, służb specjalnych i jednostek antyterrorystycznych. I tu należy stwierdzić, że w następnym dziesięcioleciu liczba konfliktów nie ulegnie zmniejszeniu, ale może się zmniejszyć

² R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*. Warszawa 2008, s. 59.

liczba konfliktów zbrojnych o większej skali. Aby wskazać, które z państw odniosą największy sukces gospodarczy (w innowacji) w przyszłości, należy wskazać te, które mają niepodważalne znaczenie na arenie międzynarodowej i wysoki poziom życia obywateli i mają wpływ na bezpieczeństwo światowe.

Warto też odnotować, iż mimo procesów integracyjnych i globalizacyjnych nie wszystkie państwa muszą być jednakowe lub podobne w najważniejszych dziedzinach. Owszem, państwa nabierają doświadczenia i zmagają się do najlepszych, mocniejszych gospodarczo, wspólnie rozwiązują różne problemy na rzecz dobrobytu i pokoju.

Co do zmian w technologii i jej wpływu na bezpieczeństwo, prawie każdy z aktorów uzasadnia swoje stanowisko na miarę wiedzy i doświadczenia. Trudno dziś jednoznacznie określić, które z głoszonych poglądów mogą stanowić podstawę do dalszych analiz i ocen. Należy jednak mieć na uwadze te twierdzenia, które mogą być brane pod uwagę w odniesieniu do przemian technologicznych i instytucjonalnych. To one w głównej mierze będą tworzyć warunki rozwoju, ponieważ wykazują trwałe tendencje rozwoju, a także skutecznie oddziałują na społeczność, organizacje międzynarodowe i podmioty.

W czasach nieprzewidywalności następstw, zachowań i rosnącej asymetrii oraz towarzyszącym jej silnym emocjom, możemy przewidzieć także istnienia chaosu wywołanego nagłymi i nieoczekiwanymi zmianami technologicznymi mającymi wielowymiarowy charakter, trudny do sklasyfikowania, a w zasadniczy sposób zagrażający bezpieczeństwu w różnym wymiarze.

Wiemy dobrze, że potrzeby są matką postępu, a to oznacza, że człowiek pragnie żyć lepiej, wygodniej, dostatniej i przemieszczać się coraz szybciej i szybciej, jak nigdy dotąd. Tu dochodzimy do zasadniczego wniosku: nie da się powstrzymać innowacji (nowej technologii), tak jak nie da się oprzeć potrzebom współczesnego człowieka.

Tempo zmian technologicznych jest dzisiaj bardzo duże i wykazuje tendencje do jeszcze większego przyspieszenia. Dzieje się tak dlatego, że świat zaczyna się „kurczyć”. Temu zjawisku sprzyjają głównie nowe technologie i wynalazki w transporcie, informatyce, robotyzacji, biotechnologii i innych dziedzinach. Rodzi się tylko pytanie: *czy to wszystko na pewno służyło człowiekowi?*

1.1.8. Integracja i globalizacja

Dziś integracja i globalizacja stały się hasłem otwierającym bramy wszystkich tajemnic teraźniejszości i przyszłości. Dla jednych integracja i globalizacja oznacza szczęście i dobrobyt, dla drugich to przyczyna wielkiego upadku, a dla jeszcze innych jest to zupełnie obojętne. Wszyscy jednak uważają, zwłaszcza globalizację, za nieunikniony los świata i nieodwracalny proces, który dotyczy każdego z nas, choć nie wszyscy odczuwają go w jednakowym stopniu.

„Egzystencja w XXI wieku jest rozpięta na drabinie hierarchii wznoszącej się od lokalności ku temu co globalne”.³ Swoboda poruszania się po świecie oznacza awans społeczny i sukces, podczas gdy bezruch oznacza pozostanie na długie lata w tyle, a może na zawsze.

Coraz częściej wyrazem życiowych ambicji jest dążenie do swobody poruszania się i wyboru miejsca pobytu, możliwości podróżowania po świecie; z drugiej strony, życiowe lęki koncentrują się wokół zamknięcia, braku zmiany, usunięcia z miejsc (migracja), po których inni poruszają się i korzystają ze wszystkiego bez ograniczeń. Wolność zaczęła oznaczać przede wszystkim wolność wyboru, a wybór zyskał wyraźnie wymiar przestrzenny.

Nie mniej ważne znaczenie ma także integracja państw w różnych obszarach, a głównie w gospodarczym, militarnym i bezpieczeństwie. Do integracji możemy zaliczyć Unię Europejską (UE) Sojusz Północnoatlantycki (NATO), jako wynik budowania modelu bezpieczeństwa i stabilizacji na kontynencie.

Unia Europejska (27 państw) opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Wartości te są wspólne z państwem członkowskim w społeczeństwie opartym na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności, a także na równości płci.

Drugim ważnym elementem integracji jest Sojusz NATO (obecnie 28 państw). Jego podstawowa rola w sferze bezpieczeństwa jest zapisana w Koncepcji Strategicznej przyjętej w Lizbonie 19 listopada 2010 roku i uzupełniona na Szczycie w Warszawie 2016 roku o wzmocnienie Wschodniej Flanki przez wojska NATO.

1.1.9. Rewolucja informacyjna

Rozwój, jaki obserwujemy w systemach militarnych w początkach XXI wieku, dał się zaznaczyć szczególnie wyraźnym postępowaniem w dziedzinie komunikacji i technologii informacyjnej. Są to technologie związane przede wszystkim z procesami decyzyjnymi w różnych obszarach. Te z kolei wymagają odpowiednich zasobów informacyjnych, które wiążą się ze zdobywaniem, przechowywaniem, przekazywaniem informacji, przetwarzaniem i jej udostępnianiem.⁴

Powszechna dostępność informacji, poza jej pozytywnymi walorami, może stać się zagrożeniem w różnych wymiarach, z różnymi skutkami. W nowych warunkach będą mieli przewagę tylko ci, którzy będą dysponowali wszechstronną, aktualną, wiarygodną i przetworzoną informacją. A to oznacza, że

³ A. Giddens, *Runaway World, How Globalization is Reshaping our Lives*, New York 2000, s. 18.

⁴ J. Depo, J. Piwowarski, *Bezpieczeństwo informacyjne. Informacje niejawne*, Kraków 2012, s. 61.

mając dostęp do informacji wszelkiego rodzaju, w zależności od konkretnego zapotrzebowania, można wygrać z groźnym przeciwnikiem.

Kolejną ważną kwestią jest zagrożenie informacyjne. Wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego pojawiają się nowe technologie, nowe możliwości rozwiązywania złożonych problemów. Powstają nowe, bardzo potrzebne, instytuty naukowo-badawcze, które specjalizują się w cyfryzacji procesów decyzyjnych i nie tylko.

Przestrzeń cyfrową przetwarzania i wymianę informacji, tworzoną przez systemy i sieci teleinformatyczne z powiązaniem między nimi i relacjami z użytkownikami, nazywamy **cyberprzestrzenią**. Natomiast ochrona cyberprzestrzeni to zespół przedsięwzięć organizacyjno-prawnych, technicznych, fizycznych i edukacyjnych, mających na celu zabezpieczenie cyberprzestrzeni przed zagrożeniami. Czyn zabroniony popełniony w obszarze cyberprzestrzeni nazywa się **cyberprzestępstwem**.

Niemal w każdej dziedzinie innowacyjności są też zagrożenia o charakterze technicznym. Podstawowym zagrożeniem informacyjnym, w każdym obszarze i wymiarze to brak informacji. Brak aktualnej, wiarygodnej i dokładnej informacji uniemożliwia podejmowanie racjonalnych decyzji w jakiegokolwiek sprawie. Stąd też społeczeństwa, organizacje, państwa tworzą wyspecjalizowane, tajne służby informacyjne, których zadaniem jest dostarczanie wiedzy na temat zagrożenia właściwym organom i służbom państwowym.

1.1.10. Strategia walki z terroryzmem

Wydarzenia, które spotkała ludzkość w końcu XX wieku i na początku trzeciego tysiąclecia, na kontynentach, skłaniają twierdzić, iż największym zagrożeniem w skali globalnej jest *terroryzm*. Stanowi on zagrożenie nie tylko dla państw, ale i społeczeństw. Choć zjawisko terroryzmu nie jest czymś nowym, jest tak starym jak ludzkość, to w odróżnieniu od minionego okresu współczesny terroryzm ma inne cele działania, inny zasięg prowadzonych akcji, inne metody i środki rażenia, a poprzez umiędzynarodowienie zagraża bezpieczeństwu w skali światowej. Dlatego od 2001 roku, po ataku na ważne obiekty USA, wskutek czego zginęło ok. 3500 niewinnych obywateli podczas pracy, terroryzm stał się światowym.

W dotychczasowych opracowaniach naukowych i popularno-naukowych można spotkać wiele definicji tego groźnego zjawiska. Niektóre z zamieszczonych definicji zasługują na uwagę i dlatego przytoczę jedną z nich, która oddaje istotę zjawiska i odpowiada zarówno czasowi, jak i warunkom oraz okolicznościom występowania. To nie oznacza, że inne definicje, podane w literaturze krajowej i zagranicznej nie mają podobnych cech oddających istotę zjawiska.

Definicja FBI – ***terroryzm to bezprawne (nielegalne) użycie siły przeciwko osobom lub własności z zamiarem wymuszenia jakiegoś dzia-***

lania lub zastraszenia rządu, ludności cywilnej lub jej części dla osiągnięcia celów politycznych lub społecznych.

Coraz częściej piszemy o terroryzmie międzynarodowym lub światowym. Terroryzm, w rozumieniu aksjologicznym czy też metodologicznym, *jest metodą działania*, która dla osiągnięcia maksymalnej skuteczności, tj. *wywołania strachu i paniki*, posługuje się przemocą lub groźbą jej użycia.

Działalność terrorystyczna może mieć różne motywacje do podejmowania konkretnych działań o różnym zasięgu, w różnym czasie, w różnych miejscach i różnych sposobach prowadzenia akcji (uderzenia grupowe, indywidualne – wilki).

Dla osiągnięcia celu działania terroryzm może przybierać różny charakter, np. *nacjonalistyczny; separatystyczny; religijny; fundamentalistyczny; ideologiczny; rasistowski*. Dochodzimy do próby określenia rodzajów terroryzmu. Od pewnego okresu wyróżniamy pięć rodzajów terroryzmu, a mianowicie: *anarchistyczny; separatystyczny; antykolonialny; lewacki; religijny*.

Po opisanu samego zjawiska (w skrótowej formie) terroryzmu, należałoby przejść do problemu najważniejszego, a mianowicie do walki z terroryzmem. Wśród wielu autorów, powszechnie znanych w sprawie terroryzmu, używa określenia ***zwalczanie***. Nie wchodząc dalej i głębiej w typologię znaczeniową samego terminu, będzie o wiele poprawniej jeśli będziemy wszyscy podejmowali ***walkę*** z terroryzmem.

Obecnie mamy do czynienia z terroryzmem, który w świadomości społecznej stał się codziennością. A jeśli tak się już stało, czy społeczność jest gotowa stawiać mu czoła? Odpowiedź na tak postawione pytanie może być tylko jedna – ***nie!*** Zatem można postawić pytanie kolejne dlaczego? Przecież mamy doskonałe środki walki, profesjonalne oddziały antyterrorystyczne, służby specjalne, doskonałe środki rozpoznania lądowego, morskiego, powietrznego i kosmicznego.

Na ostatnie pytanie, można odpowiedzieć krótko – brak odpowiedniej, skutecznej strategii walki z terroryzmem. Dotychczasowa strategia polegała i aktualnie częściowo polega na zdecydowanej reakcji po każdym zamachu terrorystycznym. Taka przyjęta powszechnie strategia już nie jest skuteczna. Nowa strategia walki z terroryzmem to rozpoznanie agenturalne jako główne, likwidacja źródeł i baz szkoleniowych oraz przewidywanie a także edukacja społeczeństwa w tym zakresie.

1.2. ZAGROŻENIA

Zagrożenia, w rozumieniu dnia dzisiejszego, nie dotyczą tylko sfery militarnej, jak to było w przeszłości do końca XX wieku. Po rozpadzie układu bipolarnego i Związku Sowieckiego, zagrożenia przybrały zupełnie inny charakter

i inną przestrzeń, a zagrożenie militarne stało się jednym z wielu. Dziś na pierwszym miejscu wysuwa się terroryzm międzynarodowy, który swoim zasięgiem obejmuje wszystkie kontynenty. Walka z terroryzmem stała się działaniem codziennym i mało skutecznym. Istota tego zjawiska została częściowo zamieszczona w poprzednim rozdziale. Dlatego też w tym rozdziale zostanie poruszone tylko zagadnienie terroryzmu w aspekcie zagrożenia światowego.

1.2.1. Terroryzm światowy

Uderzenia terrorystyczne w przeszłości były dokonywane nie tylko na Stany Zjednoczone w 2001 roku. Były one wykonywane w regionach całego świata, głównie na te obiekty, w których znajdowały się wielkie skupiska ludności cywilnej (kina, teatry, sale koncertowe, targi miejskie, nadmorskie plaże, hotele i inne obiekty użyteczności publicznej) w celu zabicia największej liczby osób cywilnych, wywołanie strachu i paniki, powodując tym samym ograniczenie wolności.

Już na początku tego tysiąclecia znacznie wzrosła liczba grup terrorystycznych i ich aktywność. Niektóre materiały źródłowe podają, że tylko w Unii Europejskiej ta liczba wynosi ponad 500. Działania tych grup są ściśle planowane i zasilane w środki i przygotowanych bojowników – terrorystów. Każda akcja terrorystyczna nie jest przypadkowa, jest poprzedzona rozpoznaniem terenu i obiektu uderzenia i ustaleniem sił i czasu uderzenia. Jak pozują doświadczenia minionych lat, każda akcja miała charakter asymetryczny, skuteczny w działaniu przy minimalnych stratach własnych.

W większości, ataki terrorystyczne były firmowane i są nadal przez Islam (głównie przez fundamentalizm islamski). *Islam oznacza z arabskiego poddanie się Bogu – religia monoteistyczna, utworzona w Arabii w VII w. n.e. przez proroka **Muhammada**, jej zakazy i nakazy zawarte są w **Koranie**.*

To fundamentalizm islamski głosi wrogą teorię wobec państw o wysokim stopniu cywilizacji, których zniszczenie leży w jego interesie. Na pierwszym miejscu wysuwają Stany Zjednoczone Ameryki jako państwo zła, które nie jest w stanie zbudować pokoju światowego i dobrobytu na miarę XXI wieku.

1.2.2. Zagrożenie militarne

Uciekanie się do siły militarnej w przeszłości było przedmiotem wielowiekowego procesu rozwoju stosunków międzynarodowych, zwłaszcza w aspekcie prawnym i politycznym. Jeśli założymy, że przez interwencję będziemy traktować ingerencję w sprawy należące do wyłącznych kompetencji drugiego państwa w sposób władczy, wówczas zauważymy, że zjawisko to było podsta-

wą formowania się relacji pomiędzy państwami oraz ewolucji ustanowionych norm prawa międzynarodowego.

Normy, regulujące przypadki uciekania się do siły militarnej, wraz z zasadami suwerenności terytorialnej, niezależności, suwerenności i równości państw, tworzą ramy międzynarodowego porządku prawnego. Ocena zjawiska użycia siły militarnej w stosunkach międzynarodowych zależy od wielu czynników politycznych i funkcjonującego systemu prawnego.

Współczesne rozumienie interwencji, w tym militarnej, nie może się ograniczyć wyłącznie do czynnika prawnego, ukształtowanego w czasowych ramach, pomiędzy I wojną światową, a końcem „zimnej wojny”, bez odniesienia do bogatych doświadczeń interwencji militarnych lat 90. XX wieku. Zjawisko interwencji militarnej, podobnie jak współczesne rozumienie suwerenności, podlega ciągłej transformacji, którą należy opisywać także z politologicznego punktu widzenia, a nie tylko prawnego.

Współczesne interwencje militarne mają różne cele i różne zadania, a także różny zakres i zasięg wykonywania. Od początku XXI wieku najczęściej spotykano interwencje militarne o charakterze stabilizacyjnym i humanitarnym w różnych rejonach świata. Wszelka interwencja zbrojna jest formą ostateczną.

Społeczność międzynarodowa potępia wszelkie formy interwencji zbrojnej z wyjątkiem działań objętych pod auspicjami ONZ przeciwko państwu ustawicznie łamiącemu prawo międzynarodowe i naruszającym zasady pokojowego współistnienia. Interwencja mająca na celu zmianę *status quo* w porządku międzynarodowym, jest nielegalna

Rodzi się pytanie czy, po upadku układu bipolarnego, zagrożenie militarne staje się dla ludzkości problemem o niebagatelnym znaczeniu? Zagrożenie militarne było i jest, z tym tylko, że w różnych okresach nabiera różnych wymiarów. Musimy pamiętać, że od zakończenia II w. św. było tylko od 2. do 4. dni pokoju, a to oznacza, że konflikty zbrojne mają inny charakter i inny wymiar działania. Większość konfliktów zbrojnych występuje wewnątrz państw, a nie pomiędzy państwami.

1.2.3. Proliferacja broni masowego rażenia

Czym jest proliferacja i jakie ma znaczenie w bezpieczeństwie? Proliferacja z punktu widzenia semantycznego oznacza rozprzestrzenianie.⁵ Co do broni masowego rażenia, w tym kontekście, to ona zawiera trzy rodzaje, tj. broń nuklearną o różnej mocy, broń chemiczną i broń biologiczną. Bardzo często w wystąpieniach polityków, w mediach, broń masowego rażenia jest sprowadzana tylko do broni jądrowej, zapominając o dwóch pozostałych. Te ostatnie

⁵ J. Krause, *The proliferation of Weapons of mass destruction: the for Europe*. May 1996, s. 84.

zaliczają się do broni masowego rażenia dlatego, ponieważ powodują zniszczenia wśród istot żywych na ziemi i to na bardzo dużych obszarach.

Aktualnie broń masowego rażenia, zwłaszcza nuklearna, nie należy tylko do wielkich mocarstw, jak to było w XX wieku, ale mają ją państwa o małej i średniej wielkości. W minionym wieku broń masowego rażenia była pod ścisłą kontrolą międzynarodową i było mowy o proliferacji. Był również ścisły zakaz przekazywania technologii produkcji tej broni do państw trzecich, które nie miały formalnego zezwolenia na taką produkcję (np. Iran, Korea Północna).

Dzisiaj, jak podają materiały źródłowe, tylko bronią nuklearną prawdopodobnie dysponuje około 25 państw o różnej wielkości. Zatem, proliferacja broni masowego rażenia staje się problemem jednym z najważniejszych w bezpieczeństwie międzynarodowym. Rośnie niebezpieczeństwo z powodu możliwości przedostania się broni nuklearnej do organizacji terrorystycznych. Odpowiedzialność państw, dysponujących taką bronią, jest szczególnie w aspekcie proliferacji. Terroryci wszelkimi sposobami dążą do jej zdobycia, aby w następstwie zdobycia tej broni zapanować nad cywilizacją, niszczyć jej dorobek w każdym wymiarze, społecznym i politycznym. Dlatego odpowiedzialność za proliferację broni masowego rażenia odpowiadają wszystkie państwa dysponujące tą bronią, przed ludzkością na kuli ziemskiej

1.2.4. Przystępczość zorganizowana – transnarodowa

Na wstępie odpowiedzmy na pytanie: jak należy postrzegać przystępczość zorganizowaną w bezpieczeństwie XXI wieku? W następnej kolejności – czy ta przystępczość występuje tylko w poszczególnych państwach, czy też w układzie międzynarodowym.

Obecnie mamy do czynienia z przystępczymi grupami o zasięgu krajowym i transnarodowym. Liczby tych grup w każdym okresie i o różnym zasięgu działania jest inna.

Grupy wyspecjalizowane swoją działalność prowadzą jednocześnie w kilku obszarach, takich jak: nielegalny handel narkotykami (najszersza działalność), nielegalny handel bronią, pranie brudnych pieniędzy, nielegalny handel żywym towarem, porywanie z okupem, nielegalny handel organami ludzkimi. W tych wszystkich grupach działają tysiące przystępców. Natomiast, liczba grup *stricto* kryminalnych ciągle się zmienia, zarówno w obszarach działania, jak i przestrzeni. Ogólnie można stwierdzić, że ich liczba może się zawierać w setkach. Tu może powstawać pytanie: czy z każdym dniem liczba zorganizowanych grup przystępczych rośnie, czy maleje? Odpowiedź w tej kwestii nie jest pocieszająca. W ostatnim okresie liczba grup przystępczych znacznie wzrosła, zwłaszcza grup międzynarodowych. To stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego państwa, a także Świata o wysokim stopniu cywilizacji.

1.2.5. Konflikty etniczne w skali międzynarodowej

Jak to się stało, że w wieku XXI problem konfliktów etnicznych stał się zagrożeniem dla współczesności, które znalazło się na 5. miejscu w stopniowaniu zagrożeń? Prawdopodobnie dlatego, że na tle etnicznym dochodzi do konfliktów zbrojnych w wymiarze narodowym i międzynarodowym. Aby lepiej zrozumieć pojęcie *konflikt*, należy próbować go zdefiniować. Podstawową kwestią, we wszystkich konfliktach, są emocje. W każdy konflikt są zaangażowane emocje, które z kolei są irracjonalne szybkie do zaktywizowania – to po pierwsze. Po drugie – to nadmierne upraszczanie istniejącego lub narastającego do rozwiązania problemu. Strony, pomiędzy którymi jest jakiś punkt zapalny, mają najczęściej tendencję do postrzegania sytuacji barwach czarno-białych, reprezentując swoje racje (pozycje) jako ekstremalne i jednocześnie przekonując, że „my” zawsze mamy rację, a „oni” to są ci źli i chcą odebrać nam nasze prawa. Można w tej kwestii stwierdzić, że konflikt na tle etnicznym powstaje głównie pomiędzy grupami wewnątrz państw, a także pomiędzy państwami. Zagrożeniem dla współczesności jest to, że konflikty na tle etnicznym przeradzają się w konflikty zbrojne. Dobitym przykładem takiego zjawiska konflikt w 2012 r. pomiędzy Izraelem a Palestyńczykami, w którym ginęły przede wszystkim kobiety i dzieci.

Stabilnym przykładem w tym względzie jest UE, jako poważny aktor stosunków międzynarodowych i z pewnością będzie, w regionie europejskim, będzie odgrywać ważną rolę w procesie pokojowym i stabilizacyjnym, a z udziałem USA – w świecie.

1.2.6. Kryzysy gospodarcze

Na początek należy się wyjaśnienie, co oznacza termin *kryzys*. Termin ten występuje w różnych dziedzinach nie tylko w ekonomii, czy w gospodarce. Kryzys – wyraz pochodzi od słowa greckiego *krisis*, co oznacza wybór, decydowanie, zmaganie się, walkę, w której jest konieczne działanie pod presją czasu. Kryzys jest poszerzany, w sensie znaczeniowym, o takie cechy jak: nagłość, urazowość i subiektywne konsekwencje urazu w postaci przeżyć negatywnych. Zatem, możemy tego terminu używać, jak widać w różnych sytuacjach i nie tylko w gospodarce. Możemy jednak ograniczać pewne zjawiska lub sytuacje wywołujące kryzys i minimalizować jego skutki. Kryzys można zatem traktować jako okres przełomu, nasilenie, decydujący zwrot, okres załamania wzrostu gospodarczego. Kryzysy gospodarcze, jak pokazują doświadczenia, mają charakter cykliczny, ale mogą obejmować nawet kilka kontynentów. Ostatni kryzys finansowy (2008) obejmował i kontynent europejski i Amerykę.

Dotychczasowe fakty skłaniają wpływowych polityków i ekonomistów do większego zaangażowania w rozwiązywanie problemów dotyczących bezpieczeństwa ekonomicznego. Każdy kryzys gospodarczy, w trzecim tysiącleciu, ma bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo niemal w każdym obszarze i nie tylko społeczne.

1.2.7. Zagrożenie klimatyczne

Rozpatrując zagrożenie klimatyczne w XXI wieku, należy wskazać na podział zagrożeń w tej kategorii, a mianowicie – *podmiotowy i przedmiotowy*. Z punktu widzenia podmiotu wyodrębnia się **zagrożenie ekologiczne**.⁶ To zagrożenie jest skutkiem działań, które przez zmianę stosunku człowieka do *biocenozy i biotopów* mogą doprowadzić populację do unicestwienia. Ich źródłami są: załamanie równowagi przyrodniczej jako następstwo nadmiernej eksploatacji zasobów środowiska; zanieczyszczenie sfer ziemi i otoczenia przez substancje pochodzenia przemysłowego, transportowego i komunalnego; postępująca degradacja ekosystemów wskutek zanieczyszczeń odpadami toksycznymi i katastrof ekologicznych. Aktualnie, w Europie i w innych częściach świata, są prowadzone na szeroką skalę badania w sprawie dopuszczalnych wartości ocieplenia atmosfery i troposfery przez najbliższe 100 lat, po to aby nie została zachwiana równowaga życia na Ziemi przez istoty żywe – głównie człowieka. A to oznacza, że atmosfera się ociepla za sprawą człowieka.

Z punktu widzenia *przedmiotowego*, źródłami zagrożeń są zdarzenia powodowane siłami przyrody i działalnością gospodarczą, postrzegane jako: **naturalne** – skutki klęsk żywiołowych i katastrof oraz **cywilizacyjne** – materialne zanieczyszczenia różnego rodzaju i typu wprowadzania do otoczenia przez człowieka. To one charakteryzują się ogromną złożonością, obejmując skutkami najczęściej wielkie obszary, są bardzo niebezpieczne w swej fazie trwania i pozostają, w zależności od losowych czynników otoczenia, na długi okres. Wszystkie one prowadzą do degradacji, albo dewastacji środowiska, w skrajnym przypadku, do klęski ekologicznej, gdzie już nie ma życia.

Jak z tego nie trudno zauważyć, że zagrożenie jest coraz większe pomimo rosnącej świadomości społeczeństw w obszarze zmian klimatycznych. Nadszedł czas, w którym zostanie dokonana profesjonalna ocena zagrożenia i będzie powzięta racjonalna decyzja w celu ochrony ludzkości przed zagładą.

1.2.8. Zagrożenia techniczne

Zagrożenia techniczne są wynikiem różnego rodzaju produkcji na bazie nie tylko na najnowszej technologii. Postęp technologiczny, jaki nastąpił już od

⁶ S. Śladkowski, *Wojsko i środowisko*, Warszawa 1996, s. 26.

połowy XX wieku, a także dynamiczne procesy integracyjne i globalizacyjne upowszechniły wiele zaawansowanych rozwiązań technologicznych w różnych dziedzinach i nie tylko w gospodarce.

Świat, dzięki technice, nabrał nowego wymiaru cywilizacyjnego. Bilans obejmuje bardzo długą listę, i to zarówno pozytywów, jakie dają człowiekowi (lżejsza praca, komfort życia), jak i negatywów (konflikty zbrojne, niszczenie środowiska, zagrożenie klimatyczne i techniczne). Można pokusić się na postawienie tezy – *nowe technologie w przemyśle w XXI wieku są szansą dla ludzkości i jednocześnie zagrożeniem*. A to oznacza, że innowacyjność w technice jest z jednej strony dobrodziejstwem, szansą realizowania potrzeb człowieka, zaś z drugiej, niestety, powoduje zagrożenie, widmo katastrofy ekologicznej w makro skali.

Współczesna technika prowadzi do konieczności osiągnięcia równowagi w wymiarze globalnym. Dalsze istnienie ludzkości w takich lub podobnych warunkach jest zagrożone. Jednak człowiek, od którego zależy wiele w tym obszarze, ma możliwość równoważyć środowisko do podstawowych potrzeb, albo doprowadzić do katastrofy.

Wszystkie dostrzegane zjawiska, powstające na Ziemi, już na początku XXI wieku wskazują na dynamiczny rozwój techniki w różnych dziedzinach, z techniką kosmiczną włącznie i jednocześnie postępujący proces degradacji życia.

1.2.9. Zagrożenie środowiskowe

Co to jest środowisko? Termin *środowisko* ma kilka znaczeń odnoszących się do różnych sfer, a mianowicie: środowisko biologiczne, środowisko geograficzne, środowisko kulturowe, społeczne, gospodarcze, ekologiczne i inne. W zagrożeniu środowiskowym występuje środowisko przyrodnicze, zawierające powłokę ziemską, w której funkcjonuje życie organiczne, otoczenie człowieka i innych istot żywych, obejmujące zewnętrzną część skorupy ziemskiej, część atmosfery, wody, pokrywę glebową, szatę roślinną i świat zwierzęcy.⁷

Pierwszym poważnym instrumentem ochrony środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego stało się prawo międzynarodowe. W tym prawie i na jego podstawie zawarto wiele umów międzynarodowych z zakresu ochrony środowiska i jego zasobów, a także w sprawie regulacji użycia broni chemicznej i biologicznej.

Bezpieczeństwo ekologiczne można też rozumieć jako zabezpieczenie przez każde z państw życia i zdrowia swoich obywateli oraz swoich zasobów naturalnych przed szkodami i zagrożeniami, których źródłem jest zanieczyszczenie i zatrucie środowiska.

Zapewnienie żywotności i energii oraz przeciwdziałanie zakłóceniom w ekosystemie jest zadaniem o kluczowym znaczeniu głównie dla wielkich

⁷ *Encyklopedia PWN*, Warszawa 2003, s. 576.

moocarstw.⁸ Zagrożenia dla środowiska naturalnego pochodzą z cywilnej i militarnej aktywności człowieka, w tym energetyki nuklearnej i składowania jej odpadów.

Jak nie trudno dostrzec, lista problemów bezpieczeństwa środowiska nie jest krótka i z czasem może się wydłużyć, ponieważ bezpieczeństwo jest czymś dynamicznym, a jego ciągłe utrwalanie warunkuje czas. Wyścig czasu stał się atrybutem wszystkich procesów tworzących skuteczne systemy bezpieczeństwa. A to oznacza, że wiek XXI stawia przed ludzkością nie tylko wyzwania, ale i wymagania, a także odpowiedzialność w każdej dziedzinie. Stąd profesjonalizm, jako bezwzględne przygotowanie człowieka do pełnienia odpowiedzialnych funkcji w państwie i organizacjach międzynarodowych, a także w parlamencie, musi być kryterium podstawowym i niepodważalnym.

W tym miejscu, na zakończenie tego problemu, należy dodać jeszcze fakt, że najbardziej szkodzą środowisku naturalnemu państwa o najwyższym stopniu uprzemysłowienia.

⁸ A. Budnikowska, *Ochrona środowiska jako problem globalny*, Warszawa 1998, s. 43.

2. FILOZOFICZNY ASPEKT WSPÓLCZESNEGO BEZPIECZEŃSTWA

W ostatnim okresie pojawiło się wiele prac teoretycznych dotyczących współczesnych zagrożeń i przeciwdziałania tym zagrożeniom. Natomiast co do kierunków, nurtów i problemów filozoficznych bezpieczeństwa współczesnego świata, nie ma ich zbyt wiele. Rodzi się pytanie dlaczego jest tak mało? W rozważaniach o tym należy, przede wszystkim, szukać w myślach tych twórców filozofii, którzy w ostatnich latach przeszli od polemologii i irenologii do bezpieczeństwa w jego rozumieniu współczesnym. Należy mocno akcentować zdolność społeczeństw do osiągania mądrości i cnoty, a także roztropności. Dzięki tym właściwością ludzkość może zbudować już w tym stuleciu cywilizację godną człowieka, prawdziwą kulturę wolności i poszanowania jednostki.

2.1. BEZPIECZEŃSTWO, WOJNA I POKÓJ

Co było powodem, może przyczyną, że współczesność, mając wiele osiągnięć w różnych dziedzinach, nie wydała wielkich autorytetów filozofii na skalę światową? Ileż to razy odwołujemy się do filozofów starożytności: Sokratesa, Platona, Arystotelesa, albo filozofów średniowiecza lub okresu oświecenia. Czyż obecny świat już nie potrzebuje filozofii, a przecież ona jako nauka jest medytacją o różnych sprawach życia na ziemi, zarówno materialnych, jak i duchowych. Czy to by oznaczało, że filozofię zastępuje polityka, a filozofów politycy. A jeśli tak, to nie trudno zauważyć jak świat podąża w niewiadomym kierunku.

Bezpieczeństwo, na obecnym etapie rozwoju ludzkości, jest *wartością najwyższą, absolutną i nieprzemijającą*. Poglądy filozoficzne, obecnie głoszone, pochodzą z różnych ideologii, choć większość z nich sprowadza się do utrzymania pokoju, budowy cywilizacji i zapewnienia godnego bytu i rozwoju społeczeństw na miarę współczesności. Jeśli przyjmiemy, że tak jest, to dlaczego świat jest pogrążony wojnami? Po zakończeniu II wojny światowej, najtragiczniejszej w dziejach ludzkości, praktycznie nie było pokoju. Konflikty zbrojne przybierają tylko inny charakter, giną przede wszystkim kobiety i dzieci i są długotrwałe. Czyli mamy do czynienia z nowym, dotychczas niespotykanym zjawiskiem, co do którego filozofowie nie przejawiają należytej aktywności.

Do autorytetów, w sprawach wojny i pokoju, można zaliczyć Polskę i byłego Papieża Jana Pawła II, obecnie świętego. To on w swoich rozważaniach m.in. stwierdzał: źródłem antagonizmów międzynarodowych, w różnych wymiarach, jest *ideologia, która jest najbardziej obciążona odpowiedzialnością za istniejący stan rzeczy*.

Uświadomienie niebezpieczeństwa przed którym stoi świat lub może się znaleźć, powinno obudzić narody do niezwłocznego wejścia w nową fazę wzajemnych stosunków, to znaczy w fazę ostatecznego wyeliminowania widma wojny nuklearnej i jakiegokolwiek konfliktu zbrojnego. Stopniowa, zrównoważona i kontrolowana eliminacja broni masowej zagłady oraz stabilizacja systemów obronnych poszczególnych państw i sojuszy, a także zejście do najniższego możliwego poziomu uzbrojenia, jest głównym celem dojścia do porozumienia w tej ważnej sprawie dla ludzkości XXI wieku. W tych sprawach powinny odgrywać najważniejszą rolę organizacje międzynarodowe, a przede wszystkim ONZ.

2.2. FILOZOFIA SYSTEMÓW TOTALITARNYCH I DEMOKRATYCZNYCH

Aby głębiej poznać filozofię systemu totalitarnego, należałoby sprecyzować samo pojęcie terminu *totalitaryzm*. Otóż to słowo (łac. *totalitas* – całość) oznacza ustrój polityczny i towarzyszący mu system organizacji państwa, który opiera się na całkowitej i bezwzględnej ingerencji państwa oraz jego organów we wszystkie dziedziny życia społecznego. Jaskrawym przykładem takiego państwa był Związek Sowiecki do końca XX wieku. Na szczęście socjalizm upadł, a wraz z nim ideologia komunizmu, która miała być „zbawieniem” ludzkości. Od tego momentu, tj. od 1991 roku, świat wstąpił na drogę integracji i globalizacji, budowy państw demokratycznych i gospodarki wolnorynkowej, które mogą się rozwijać i być w miarę bezpiecznymi w sojuszach (NATO i UE).

Istota demokracji zawiera się w terminie (gr. *demokratia* – rządy ludu), czyli jest formą rządów, w której ogół obywateli ma wpływ na decyzje podejmowane w sprawach państwowych. Zatem istnieje trójpodział władzy – ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza.

Wszystkie prawa w państwie są uchwalane większością głosów przez parlament a ustawą zasadniczą w państwie jest Konstytucja.

2.3. INTERWENCJE MILITARNE W BEZPIECZEŃSTWIE GLOBALNYM

Kształtowanie norm regulujących użycie siły było przedmiotem wielowiekowego procesu rozwoju stosunków międzynarodowych, zwłaszcza w wymiarze

prawnym, filozoficznym i politycznym. Jeśli założymy, że przez interwencję będziemy rozumieli ingerencję w sprawy należące do wyłącznych kompetencji drugiego państwa w sposób władczy, to zauważymy, że zjawisko to było podstawą formowania się relacji pomiędzy państwami, a także ewolucji norm prawa międzynarodowego.

Spółeczność międzynarodowa potępia wszelkie formy interwencji z wyjątkiem działań objętych pod auspicjami ONZ przeciwko państwu ustawicznie łamiącemu prawo międzynarodowe i naruszającemu zasady pokojowego współistnienia. Zakaz interwencji, zawarty w art. 2. ust. 7 Karty NZ, jest powszechnie uznaną zasadą prawa międzynarodowego, dodano: *nie jest interwencją dopuszczalną przez Kartę NZ samoobrona indywidualna lub zbiorowa*. Jednak interwencję ONZ określa jako wspólne działania konieczne dla utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa poprzez udzielenie przez Radę Bezpieczeństwa zaleceń lub podjęcie decyzji obowiązujących wszystkich członków, zgodnie z art. 39 i następnymi artykułami Karty NZ, postanowione uchwałą RB ONZ, która dysponuje różnymi środkami nacisku, łącznie z użyciem sił zbrojnych ONZ. Analizując zjawisko interwencji militarnej i poszczególne jej przejawy, można dostrzec pewną prawidłowość polegającą na tym, że jej zakaz wynika głównie z zasady suwerenności, równości wszystkich bez wyjątków i samostanowienia narodów.

Przykładem, jednym z kilku, interwencji militarnej jest działanie z użyciem sił zbrojnych w celu ochrony własnych obywateli i ich dobra. Karta NZ nie zakazuje wprost tego typu interwencji, ale z kolei poszanowanie suwerenności terytorialnej jest podstawą stosunków międzynarodowych. Wydaje się, że ten problem będzie wymagał dodatkowej interwencji wobec wzrostu zagrożenia wynikającego z terroryzmu światowego i wystąpieniu kilku przypadków tego rodzaju interwencji, na przykład w celu uwolnienia porwanych zakładników.

Z kolei innym dziś zjawiskiem interwencji jest interwencja w obronie praw człowieka, podejmowana w celu ochrony obywateli państwa, przeciwko któremu skierowana jest interwencja. Normy prawa międzynarodowego nie są skłonne zaakceptować legalności tego typu interwencji, usprawiedliwianej względami wyższymi, interesem ogólnym lub ochroną praw człowieka.

Współzależność kosztów konfliktów zbrojnych a potencjalnymi korzyściami, sprzyjają zachowaniom powściągliwym i umiarkowanym, nawet je wymuszają, gdy stawką, o którą w warunkach współzależności warto zabiegać jest stabilne, pokojowe środowisko w wymiarze regionalnym i globalnym. Sprzyja to tworzeniu takiego modelu systemu międzynarodowego, który będzie chronił państwa, a jednocześnie ograniczał ich swobodę działania. Równoległe proces zacieśniania się więzów pomiędzy sferą wewnętrzną i międzynarodową prowadzi do ograniczania swobody państw w przestrzeganiu praw człowieka.

Część II

POLITYKA I STRATEGIA BEZPIECZEŃSTWA

1. ISTOTA I ZAKRES POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA

Istota polityki bezpieczeństwa zawiera się, w swojej zasadniczej części, w definicji samego terminu pod względem aksjologicznym i merytorycznym, której treść znajduje się w istniejących, oficjalnych publikacjach PWN i innych materiałach o randze naukowej. Samo pojęcie polityki bezpieczeństwa obejmuje działania danego podmiotu w konkretnym obszarze dla osiągnięcia wcześniej wytyczonych celów. A to oznacza, że najpierw muszą być wyznaczone dalekosiężne cele przez politykę w konkretnym obszarze działania.

1.1. POJĘCIE POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA – DEFINICJE

Trzymając się tradycyjnego pojmowania roli państwa, można dojść do wniosku, że polityka bezpieczeństwa jest domeną państw w sferze stosunków międzynarodowych. Dlatego najczęściej w literaturze z tej dziedziny spotyka się definicje dotyczące polityki bezpieczeństwa narodowego lub bezpieczeństwa państwa.

Według jednej z tych definicji – *jest to element polityki państwa dotyczący przedsięwzięć związanych z tworzeniem potencjału obronnego w celu zapobiegania i przeciwdziałania różnego rodzaju zagrożeniom*. Inna natomiast określa politykę bezpieczeństwa narodowego, jako element polityki państwa w okresie praktycznej działalności władzy wykonawczej w sferze tworzenia i zastosowania potencjału obronnego dla realizacji celów i zadań wynikających z założeń polityki bezpieczeństwa.

Współczesny poziom instytucjonalizacji wspólnych wysiłków na rzecz bezpieczeństwa, głębokość procesów integracyjnych i współzależność w ramach już istniejących struktur pozwalają zauważyć kształtowanie się *podmiotowej roli* polityki bezpieczeństwa w różnych obszarach działalności państwa (sojuszu).

Na temat polityki bezpieczeństwa jest co najmniej kilkanaście definicji, z których przytoczę tylko dwie, ponieważ wszystkie pozostałe mają podobną treść; oto one.

Polityka (gr. *polis* – państwo, rządy) – dążenie do realizacji celów politycznych z wykorzystaniem instrumentarium i autorytetu państwa.⁹

⁹ *Mały słownik politologii*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2007, s.120.

Polityka bezpieczeństwa (ang. *security policy*) – 1) działalność państwa w sferze wewnętrznej mająca na celu zagwarantowanie prawidłowego funkcjonowanie organów państwa, stabilizację ładu społecznego oraz ochronę zdrowia i życia obywateli; 2) działalność państwa w sferze zewnętrznej prowadząca do analizy i neutralizacji zagrożeń ze strony innych państw, instytucji międzynarodowych oraz osób prywatnych...¹⁰

Każda próba zdefiniowania pojęcia polityki bezpieczeństwa, mająca na uwadze kryteria” wyzwania i zagrożenia XXI wieku, może być zaakceptowana pod warunkiem, że będzie naukowa i formalnie poprawna, a jej treść społecznie użyteczna w dzisiejszej rzeczywistości.

Aby poprawnie sformułować definicję polityki, należałoby najpierw określić jej służebną rolę publiczną i międzynarodową oraz działania podmiotu w najważniejszych obszarach. Z uwagi na fakt, że podstawowym zadaniem polityki jest przewidywanie i wytyczanie dalekosiężnych celów działania władzy w różnych obszarach, stąd definicja powinna odzwierciedlać jej istotę w sensie pozytywnym lub negatywnym.

Definicja autorska, najkrótsza – ***polityka bezpieczeństwa to system wartości państwa (sojuszu) gwarantujący funkcjonowanie ośrodka decyzyjnego podmiotu, określającego długookresowe cele w różnych ważnych obszarach.***

Wychodząc z przytoczonych wyżej definicji polityki, w której na pierwszym miejscu stawia działalność władzy państwowej (rządu), można więc wyznaczyć jej rolę, od której zależy m.in. polityka bezpieczeństwa. Ona bowiem określa koncepcje i formułuje cele, na których podstawie opracowuje się *strategie*. Aby jeszcze wyraźniej określić zakres polityki bezpieczeństwa, należy w pierwszym rzędzie wyznaczyć funkcje polityki w całym zakresie bezpieczeństwa. Do tych ogólnych funkcji należy zaliczyć takie jak:

- 1) tworzenie spójnych przepisów prawnych o bezpieczeństwie;
- 2) kształtowanie postaw społecznych wszystkich podmiotów;
- 3) poczucie bezpieczeństwa i możliwości rozwoju jednostce;
- 4) przewidywanie co do zagrożeń bezpieczeństwa;
- 5) tworzenie warunków realizacji interesów narodowych;
- 6) tworzenie warunków współpracy międzynarodowej;
- 7) ochrona duchowego i materialnego dziedzictwa narodowego;
- 8) ochrona środowiska naturalnego;
- 9) poszukiwanie nowych instrumentów i sposobów działania;
- 10) przewidywanie o zagrożeniach.

Głębsza analiza wymienionych wyżej funkcji, prowadzi do postawienia tezy: *polityka w obszarze bezpieczeństwa jest częścią polityki narodowej, re-*

¹⁰ *Mały słownik politologii*, pod red. S. Opały i zespołu, Wydawnictwo A Marszałek, Toruń 2007, s. 120.

gionalnej (grupy państw) i globalnej. Treść polityki bezpieczeństwa zależy przede wszystkim od wielu czynników i uwarunkowań, które mieszczą się w teorii bezpieczeństwa. Z reguły dzieli się na wewnętrzne i zewnętrzne, obiektywne i subiektywne.

Ponadto, istotne znaczenie ma również struktura polityki bezpieczeństwa, zwłaszcza gdy mamy na uwadze wszystkie trzy obszary, tj. *narodowy, regionalny i globalny.* Przez strukturę, w tym przypadku rozumie się jej *cele, zasady i kierunki w aspekcie geopolitycznym.*

Natomiast cele polityki bezpieczeństwa będą zależały od uwarunkowań i kryteriów wartościowania. Według wartości znaczeniowej wyróżnia się cele podstawowe, główne i drugorzędne. Z uwagi na treść merytoryczną, stosuje się typologię wyodrębniającą cele egzystencjalne (bezpieczeństwo, przetrwanie) i koegzystencjalne (zaspokajające potrzeby państwa w zakresie jego roli, przynależności do sojuszy i współpracy międzynarodowej) oraz funkcjonalne (odnoszące się do różnych form regulacji, informacji, procedur decyzyjnych i prognostycznych dla osiągnięcia celów).

1.2. OBSZAR I ZAKRES POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA

Przechodząc do próby wyznaczania obszaru i zakresu polityki bezpieczeństwa przy uwzględnieniu uwarunkowań współczesnego świata, należy sięgnąć do teoretycznych aspektów polityki. Otóż teoria polityki, jako dyscyplina politologii, zajmuje się przede wszystkim analizą głównych kategorii politycznych, jakością rządzenia, rozwojem polityki w głównych obszarach, relacjami państwo – władza, rozwiązywaniem problemów z zakresu metapolitologii. Ponadto, teoria polityki zajmuje się analizą jakości podejmowanych decyzji, teorią podziału władzy, rozwojem i stabilnością systemów politycznych w różnych obszarach.

Można zatem stwierdzić, że proces konstruowania polityki bezpieczeństwa narodowego (państwa), regionalnego czy globalnego powinien być poprzedzony sformułowaniem wiodących celów polityki bezpieczeństwa. To zaś wymaga operacjonalizacji głównych celów, wyznaczonych przez politykę, dla której punktem odniesienia jest *racja stanu* i wynikające z niej interesy bezpieczeństwa. Natomiast określanie (formułowanie) celów głównych powinno być kreowane w relacji do wyzwań i zagrożeń. Innymi słowy, każdemu rodzajowi wyzwania lub zagrożenia odpowiadają cele szczegółowe polityki. Należy więc określić tożsamość i specyfikę poszczególnych zagrożeń, intensywność ich występowania i oddziaływania w danym obszarze (lokalnym, regionalnym, globalnym). Na pierwszy miejscu w systemie bezpieczeństwa, zawsze wyznacza się zagrożenie polityczne. Wywodzi się ono z systemu stosunków międzynarodowych lub polityki państw sąsiadujących. Zagrożenia polityczne

mają charakter niejako pierwotny, na ich podstawie mogą się rodzić zagrożenia innej kategorii, np. zagrożenie militarne, ekonomiczne, energetyczne lub nawet społeczne. Zagrożenia polityczne zwykle pochodzą ze środowiska zewnętrznego, choć nie zawsze. Są przykłady na przestrzeni najnowszej historii, kiedy zagrożenie polityczne miało podłoże wewnętrzne.

Jedynie podmioty stosunków międzynarodowych mogą skutecznie wpływać na środowisko zewnętrzne poprzez różne formy działań, mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa państw we wszystkich wymiarach. Do tych znanych form można zaliczyć: łączenie wysiłków za pośrednictwem sojuszy (UE), koalicje lub organizacje międzynarodowe (OBWE), działania na rzecz rozbrojenia, równoważenie sił, odstraszenie, kontrolę zbrojeń, budowę środków wzajemnego zaufania, a także politykę niezaangażowania lub neutralności. Ta ostatnia forma występuje coraz rzadziej, gdyż we współczesnym świecie mało który podmiot jest niezaangażowany lub neutralny w globalnym systemie bezpieczeństwa.

Współczesny poziom instytucjonalizacji wspólnych wysiłków na rzecz bezpieczeństwa, głębokość procesów integracyjnych i współzależność państw w ramach poszczególnych struktur, powołanych w celu zapewnienia bezpieczeństwa (NATO), a ostatnio również działania organizacji regionalnych (UE) oraz globalnych (ONZ i OBWE), pozwalają wyraźnie dostrzec zjawisko kształtowania się podmiotowej roli uczestników porządku międzynarodowego. Państwa, w celu powiększenia gwarancji własnego bezpieczeństwa odstępują od dogmatycznego traktowania zasady suwerenności, powierzając częściowy jej zakres instytucjom ponadnarodowym, co w przypadku UE jest szczególnie widoczne i poparte zapisami w Traktacie Lizbońskim. Zjawisko to dotyczy państw – członków ONZ (art. 23 i 24 Karty NZ). Tu należy zaznaczyć, że *taki system bezpieczeństwa zbiorowego nie stoi w miejscu, możliwa jest jego ewolucja z ograniczonym zasięgiem*.¹¹

Radykalne zmiany w istniejącym systemie bezpieczeństwa mogą powodować powstawanie nowego porządku regionalnego. Ewolucja systemu wiąże się, w pewnym stopniu, z ewolucją doktryn dotyczących bezpieczeństwa państw, a to już wymiar polityki. Natomiast zmiany doktrynalne, w ramach systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, zachodzą dosyć często, a niekiedy gwałtownie, np. w końcu XX wieku.

Stosunki międzynarodowe są bardziej złożone niż możliwości systematyzowania ich przejawów i poczynań, zwłaszcza w sytuacjach nieprzewidywalności. Wraz z uwarunkowaniami i czynnikami wpływającymi na politykę i rozwój ludzkości kształtuje się struktura bezpieczeństwa międzynarodowego.

Budując przyszłościowe modele systemu bezpieczeństwa międzynarodowego i porządku w stosunkach międzynarodowych należałoby uwzględnić dwa podstawowe czynniki, a mianowicie: okres niezbędny do urzeczywist-

¹¹ W. Pokruszyński, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego*, WSGE, Józefów 2008, s. 40.

nienia samej idei i cele podstawowe realizowane w tych modelach. Zatem wchodzimy w zakres polityki bezpieczeństwa i formułowania celów głównych. Na obecnym etapie rozwoju porządku międzynarodowego można wyeksponować kilka najistotniejszych celów, a mianowicie: 1) *zapewnienie bezpieczeństwa uczestnikom systemu*; 2) *obronę praw człowieka*; 3) *utworzenie mechanizmów rozwiązywania problemów o różnym znaczeniu*; 4) *skodyfikowanie praw mniejszości etnicznych*; 5) *utworzenie mechanizmów rozstrzygania konfliktów*; 6) *utworzenie systemu sankcji wobec podmiotów łamiących postanowienia prawa międzynarodowego*; 7) *utworzenie systemu kontroli produkcji i dystrybucji broni*; 8) *zapewnienie możliwości korzystania z przestrzeni kosmicznej*.

Na obecnym etapie rozwoju (XXI wiek), na podstawie materiałów źródłowych, można wyróżnić aż sześć prawdopodobnych modeli systemów bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Do nich należą modele: *zero-biegunowy, unipolarny, bipolarny, tripolarny, multipolarny, pentagonalna triada*.

Na podstawie doświadczeń historycznych, należałoby przyjąć, że globalny system bezpieczeństwa w obecnym tysiącleciu może przyjąć charakter dwóch postaci, tj. ***jednobiegunowej***, określanej jako alternatywa monocentryczna lub ***wielobiegunowej*** zwanej alternatywą ***kolektywno-paternalistyczną***.¹²

Model monocentryczny opiera się na istnieniu jednego kreatora, sprawującego funkcje przywódcze na arenie międzynarodowej. W takiej strukturze państwo – supermocarstwo może narzucać innym reguły życia w różnych obszarach, tj. politycznym, ekonomicznym, społecznym, kulturowym i innym. Taka hegemonia nie pozbawia możliwości powstawania mocnej grupy mocarstw regionalnych o randze moderatorów co do niektórych problemów polityki bezpieczeństwa.

Nie trudno dostrzec, że zakres polityki jest ogromny, obejmuje niemal wszystkie obszary.

1.3. ZNACZENIE POLITYKI W BEZPIECZEŃSTWIE

Wychodząc z treści definicji terminu polityki, w której na pierwszym miejscu znajdujemy działalność władzy państwowej, rządów, koalicji, to nie trudno wyznaczyć jej rolę w kreowaniu polityki bezpieczeństwa. Jednak głębsze zrozumienie polityki w bezpieczeństwie może nastąpić po zapoznaniu się z jej funkcjami. Do tych funkcji zlicza się:

1) Tworzenie spójnych przepisów prawnych w sprawie bezpieczeństwa. Ta ważna funkcja polityki bezpieczeństwa, na różnych poziomach, dotyczy wielu obszarów i dziedzin, a przede wszystkim praw człowieka i swobód

¹² Z.J. Pietras, *Nowy ład międzynarodowy*, Warszawa 2001, s. 18.

obywatelskich. Dotyczy również nienaruszalności terytorialnej państw i ich suwerenności. Wiele postanowień w tych sprawach znajduje się w Traktatach Unii Europejskiej.

2) Kształtowanie postaw społecznych wszystkich podmiotów.

Ta ważna funkcja polityki bezpieczeństwa ma swoje znaczenie w różnych obszarach, a przede wszystkim w bezpieczeństwie społecznym. To bezpieczeństwo pełni zarazem znaczącą rolę w bezpieczeństwie narodowym (państwa) gdyż obejmuje jednostki, grupy społeczne w danym państwie jako podmioty w strukturach międzynarodowych. Realizacja pełnego bezpieczeństwa zapewnia możliwość swobodnego rozwoju podmiotu. Do tych możliwości można takie kategorie jak: pewność istnienia i przetrwania, tożsamość i aktywność, zaspokojenie podstawowych potrzeb i ochrona przed utratą podstaw egzystencji, integralność i niepodległość, zapobieganie konfliktom.

W życiu społecznym należy się liczyć z zagrożeniami, które mogą dotkliwie i skutecznie wpływać na jakość życia. Najogólniej możemy je identyfikować ze stanem charakteryzującym się destabilizacją porządku politycznego, zahamowaniem procesu budowy społeczeństwa obywatelskiego, powstanie przeszkód we współpracy w sojuszach (NATO, UE), zahamowaniem rozwoju cywilizacyjnego narodu i społeczeństwa.

4) Zapewnienie jednostkom poczucia bezpieczeństwa i rozwoju.

Ta funkcja polityki występuje wyraźnie w systemie bezpieczeństwa publicznego w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Jej rola wynika z istniejących zagrożeń, których poczucie nie maleje, tylko rośnie z każdym dniem i w każdym środowisku. Stan poczucia zagrożenia negatywnie wpływa na rozwój cywilizacyjny jednostki i społeczności, gdyż oddziałuje na kształtowanie warunków życia. Zapewnienie bezpieczeństwa publicznego społeczności stanowi podstawowy warunek materialnego i duchowego rozwoju.

5) Przewidywanie zagrożeń państwa i sojuszy.

Ta z kolei funkcja polityki obejmuje bardzo szeroki zakres bezpieczeństwa, gdyż dotyczy nie tylko jednego państwa, a grupy państw (sojuszy) będących na jednym lub kilku kontynentach. Przyczyną poczucia zagrożenia są dwa wyraźne źródła, a mianowicie *człowiek i natura*. Doświadczenia wskazują, że najgroźniejszym zagrożeniem dla współczesnego człowieka stanowi drugi człowiek. To zagrożenie rodzi się przede wszystkim z dwóch powodów – *nienawiści do człowieka i chęci zysku*. Oczywiście zarówno pierwsze, jak i drugie powstają na różnym tle, w konkretnych sytuacjach, w różnej skali, lecz w swojej istocie sprwadza się do tego samego – zagrożenia życia i zdrowia jednostki i jej mienia.

Drugim zagrożeniem jest *natura*. Otaczające nas zjawiska przyrody mogą być przyczyną takich rodzajów zagrożeń jak: powódzie, pożary, wichury, śnie-

życe (lawiny), wybuchy wulkaniczne, trzęsienia ziemi, silne mrozy, upały. Ponadto do zagrożeń XXI wieku zaliczamy takie jak: terroryzm, przestępczość zorganizowaną, masowe migracje, proliferacja broni masowego rażenia (o czym było w rozdziale „zagrożenia”).

Można wysunąć tezę – nie ma obiektywnej możliwości sporządzenia listy występujących zagrożeń na podstawie nawet najlepszej prognozy. Nieprzewidywalność jest tym czynnikiem w prognozowaniu, który zawsze będzie uwzględniał potencjalną aktywność człowieka i największe rozmiary działania natury.

6) Tworzenie warunków realizacji interesów narodowych.

Funkcja ta nawiązuje do dwóch zasadniczych kwestii, tj. do jakości systemu bezpieczeństwa narodowego ze wszystkimi możliwymi jego uwarunkowaniami i do zagrożeń, jakie mogą występować. Przez bezpieczeństwo, w tym przypadku, rozumie się proces a nie stan, w którym zarówno poszczególne elementy, jak i jego struktura podlegają dynamicznym zmianom stosownie do realnych uwarunkowań i zagrożeń. Nie ma czegoś takiego jak trwałe czy też raz przyjęte lub zorganizowane bezpieczeństwo, które umożliwia realizację interesów narodowych, społecznych w systemie międzynarodowym. Innymi słowy, tworzenie warunków realizacji interesów wobec zagrożeń należy do zadań wszystkich podmiotów i organizacji w państwie, rządowych i pozarządowych, aby zachować stabilność i możliwość osiągnięcia celów narodowych.

7) Tworzenie warunków współpracy międzynarodowej w systemie globalnym.

Ta funkcja polityki obejmuje szeroki i głęboki wymiar bezpieczeństwa, albowiem obejmuje bezpieczeństwo zbiorowe – kooperatywne. Główną zaletą bezpieczeństwa kooperatywnego jest to, że potencjalna siła jest znacznie większa, a przez to można skuteczniej zniechęcać agresora do naruszenia *status quo*. Podstawowym celem bezpieczeństwa zbiorowego, we wszystkich uwarunkowaniach współczesnego świata, jest zdecydowane i skuteczne odpowiadanie na drodze dyplomatycznej i interwencji militarnej, likwidowanie konfliktów o ile powstają bez względu na ich wymiar i niesienie pomocy tam, gdzie istnieje potrzeba wsparcia. Choć każde z państw powinno mieć swoją politykę i strategię bezpieczeństwa w systemie międzynarodowym (sojuszniczym), to ich znaczenie będzie miało swoją wartość tylko wtedy, kiedy będą ściśle powiązane z polityką bezpieczeństwa globalnego.

8) Ochrona duchowego i materialnego dziedzictwa narodowego.

Ta ważna funkcja polityki obejmuje przede wszystkim bezpieczeństwo narodowe, a w tym kulturowego i religijnego. Zmiany, jakie dokonały się po upadku komunizmu, przyspieszyły eliminację granic w stosunkach między-

narodowych. Procesy zmian objęły różne obszary życia, dla którego głównym podłożem, obok gospodarki, stała się kultura.

Podróże cywilizacyjno-kulturowe, w całym swym etniczno-religijnym otoczeniu, niedoceniane i przesunięte na drugi plan w okresie tzw. „zimnej wojny”, zaczęły wyłaniać nowe problemy, często zwane z przeszłości, lecz zapomniane. Znowu, zwłaszcza w krajach po odzyskaniu suwerenności, jakby na przekór globalizacji i integracji, zaczęły się liczyć symbole i lagi narodowe, wzorce i inne wyznaczniki kulturowej tożsamości. Jeśli powszechnie uznajemy wielką rolę kultury w kształtowaniu osobowości człowieka, a ty samym w zachowaniu najwyższych wartości narodowych, to bez wahania można stwierdzić, że kultura narodowa jest tak samo narażona na wpływ negatywnych zdarzeń. Z tym jednak, że ocena zagrożenia kultury i utrzymanie na odpowiednim poziomie jej bezpieczeństwa, nie należy do przedsięwzięć prostych, a w realizacji łatwych.

Następną kwestią polityki jest bezpieczeństwo religijne, ponieważ ono odnosi się do dziedzictwa narodowego. Głównym powodem, dla którego bezpieczeństwo religijne stanowi istotny wymiar bezpieczeństwa państwa, jest rola Kościoła katolickiego w zakresie podmiotowym i przedmiotowym.

9) Ochrona środowiska naturalnego.

Ochrona środowiska naturalnego występuje w tym tysiącleciu ze szczególną ostrością. Zagrożone jest powietrze, zatruta woda, zdegradowana ziemia. Funkcja polityki w tym przedmiocie polega przede wszystkim na likwidacji lub zmniejszaniu potencjalnych zagrożeń zdrowia i życia człowieka, których źródłem jest środowisko naturalne. Bezpieczeństwo ekologiczne, zwane też bezpieczeństwem środowiska, stanowi nowy, znaczący wymiar bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego. Obecnie w literaturze z zakresu bezpieczeństwa międzynarodowego można też spotkać oficjalną nazwę – bezpieczeństwo tras graniczne.

Spółeczność międzynarodowa zrozumiała, że bezpieczeństwo ekologiczne staje się istotnym warunkiem bezpieczeństwa w każdym wymiarze, gwarantującym życie na ziemi. Jeśli ponadto, bezpieczeństwo ekologiczne jest pojmowane jako wyobrażenie działalności też politycznej człowieka, to musi ono być funkcją polityki bezpieczeństwa.

1.4. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA A RACJA STANU

W wielu publikacjach i pracach promocyjnych, zwłaszcza z politologii, można spotkać różne określenia polityki bezpieczeństwa i racji stanu. Wśród tych publikacji znajdują się stwierdzenia mówiące o tym, że racja stanu wiąże się nie tyle z bezpieczeństwem, co z polityką zagraniczną. Przykładem takiego

poglądu jest m. in. definicja zawarta w Encyklopedii PWN z 1003 roku, s. 477 – *Racja stanu, to nadrzędny system interesów państwa, przedstawiany jako najwyższe dobro wspólne wszystkim obywatelom i podmiotom politycznym; wiąże się zwykle z polityką zagraniczną.*

Jednak w tej definicji wyraźnie zaznacza się nadrzędny system wartości państwa, wszystkich jej obywateli. A jeśli tak, to racja stanu zawiera w sobie filozofię bezpieczeństwa jako najwyższej wartości jednostki i społeczeństwa (narodu). Racja stanu ma kolosalne znaczenie nie tylko w czasie pokoju, ale w sytuacjach nadzwyczajnych (kryzysowych).

Jeśli przyjmiemy, że rolę polityki państwa, jako podmiotu stosunków międzynarodowych, jest wytyczanie celów do osiągnięcia w każdym ważnym obszarze, zwłaszcza w dziedzinie bezpieczeństwa, to wówczas staje się ona kreatorem racji stanu. Natomiast czym innym jest polityka bieżąca państwa, którą można odnieść do określonej, jednej konkretnej koncepcji realizowanej w okresie jednej kadencji rządu, a czym innym w perspektywie wielu lat.

Można też rację stanu traktować jako argument dla określonego działania politycznego lub nawet jako prymat interesu zbiorowego, np. w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Można też rację stanu traktować jako trwały związek z polityką państwa, a szczególnie jej głównymi celami realizacji w podstawowych obszarach, zwłaszcza w bezpieczeństwie. Zaś precyzowanie celów politycznych jest rezultatem odniesienia generowanych przez naród (państwo) interesów do prognozowanych i projektowanych sytuacji, w których państwo będzie funkcjonować.

Najbardziej trwałymi i stabilnymi, charakteryzującymi się małą dynamiką zmian, są cele – ideały zawierające w swej warstwie merytorycznej społeczne posłannictwo narodu (państwa), nawet swoisty *mesjanizm*. Opisują one szczególnie powód jego istnienia jako organizacji wielkiej grupy społecznej, orientują jego zachowania na arenie międzynarodowej i wymiarze wewnętrznym. Zbiór celów i wartości musi zatem mieć charakter długofalowy. Jest to jeden z najważniejszych kanonów polityki bezpieczeństwa narodowego, który wyraża, że cele i wartości, wynikające z racji stanu, muszą być wspólne dla większości obywateli i wymagają konsensusu większości sił politycznych i organizacji działających w państwie.

Długofalowe posłannictwo państwa, do którego należy dążyć jest określane mianem *misji* państwa. Ten społecznie akceptowany ideał ma stanowić główny wyznacznik roli państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych, stanowiąc trwałą i niezmienną podstawę do wszelkich decyzji podejmowanych przez kolejne rządy. Na tej podstawie tworzony jest zbiór priorytetowych zamierzeń politycznych narodu i państwa, określając *wizję państwa*.

Ustalone w wizji długoterminowe zamierzenia polityczne państwa powinny stanowić bazę do generowania strategii bezpieczeństwa narodowego. Polityka państwa, a w tym polityka bezpieczeństwa, wskazuje główne cele do realizacji.

O ile racja stanu jest swoistym drogowskazem orientującym proces tworzenia celów szczegółowych, we wszystkich dziedzinach działalności państwa, w tym także w obszarze bezpieczeństwa, o tyle przyjęte na tej podstawie koncepcje strategiczne stanowią wskazania dla bieżącej działalności każdego rządu, który powinien opracować strategie i programy sektorowe będące implementacją strategii bezpieczeństwa narodowego.

Model kreowania polityki bezpieczeństwa zwykle zawiera trzy poziomy, a mianowicie: *parlament i prezydent, rząd, ośrodek analityczno projektowy*.

2. POJĘCIE I ZAKRES STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA

Czy na obecnym rozwoju nauk społecznych definicje powszechnie znanych klasyków wymagają weryfikacji, uzupełnienia bądź redefinicji? A może wymagają innego usytuowania strategii w systemie bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego w relacji pomiędzy nadrzędnymi wartościami bezpieczeństwa? Należy prawdopodobnie zdecydowanie odejść od pojmowania strategii jako dziedziny, która od starożytności należała do sfer wojskowych, a od pewnego czasu do nauk wojskowych.

Dzisiaj strategia dotyczy każdego segmentu życia społecznego, czyli jest polistrategią. Spotykamy strategię rozwoju gospodarczego, strategię rozwoju przedsiębiorstwa, strategię obronną państwa, strategię bezpieczeństwa, strategię wojskową, strategię innych dziedzin, choć zastosowanie tego terminu nie zawsze było trafne. Często go nadużywano, a niekiedy z różnych powodów niedoceniano.

2.1. POJĘCIE STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA – DEFINICJE

Rozważania na temat strategii bezpieczeństwa należałoby rozpocząć od zdefiniowania samego pojęcia, aby w następnej kolejności przejść do istoty i znaczenia strategii w tym obszarze. Najpierw znajdziemy odpowiedź na pytanie czym jest strategia?

Strategia (gr. *strategikos* – strategia) – dowodzenie wojskiem: 1) wojskowy plan przygotowania i prowadzenia walk, 2) planowanie sposobu prowadzenia jakiejś działalności.¹³

Strategia – główny dział sztuki wojennej, obejmujący teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia wojny, jej poszczególnych kampanii i najważniejszych operacji.¹⁴

Czym więc jest strategia? Jeśli podejmiemy do strategii od strony praktycznej, to jest sposobem (metodą) działania. Jednak jest sposobem specyficznym,

¹³ *Słownik wyrazów obcych*, Copyright by Literat, 2003, s. 323.

¹⁴ *Encyklopedia PWN*, Warszawa 2003, s. 555.

wyróżniającym wśród innych sposobów (metod). Zatem należy wykazać na czym polega ta specyfika i jak często oraz w jakich obszarach ona występuje.

Strategia, według wszelkich kryteriów wartości, jest obecnie nauką (dyscypliną naukową), a w sferze militarnej – specjalnością nauk wojskowych (do niedawno istniejących). Strategia jest także sposobem myślenia i też ma swoją specyfikę. W teorii, myślenie i działanie powinny stanowić jedność, bowiem każde racjonalne działanie poprzedza myśl.

Jednak bardzo często realizację idei generuje weryfikację pierwotnej koncepcji. Przy czym z oczywistych względów interesuje nas zawsze myślenie i działanie w obszarze i na poziomie strategii bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Ponadto, w dużym stopniu, potrzeba spójności odnosi się do strategii ogólnej, do jej teorii i praktyki jako dyscypliny naukowej.

Istotną cechą strategii bezpieczeństwa jest wysoki stopień uogólnienia w myśleniu i działaniu. Umiejętność uogólnionego myślenia i działania w wymiarze strategicznym nie zawsze jest umiejętnością wrodzoną. Niekiedy zdobywa się tę umiejętność w działaniu praktycznym, w różnych sytuacjach. Taką umiejętność cechuje bez wątpienia umysł dojrzały, inteligentny, zasobny w wiedzę i doświadczenie, co najczęściej jest określane *mądrością*.¹⁵

Drugą cechą myślenia i działania strategicznego sprowadza się do tego, że stanowi ona intelektualno-operacyjną strefę wpływu przede wszystkim przedstawicieli najwyższych władz w państwie lub kierowniczego organu decydującego o sposobie działania w danej dziedzinie.¹⁶ Do takich należą: prezydent, premier, ministrowie i wojewodowie. Ponadto, strategia jest domeną dyrektorów przedsiębiorstw, rad nadzorczych czy konsorcjów. Różnorodność ta wynika z faktu, że strategia stała się sposobem generalnego postępowania w każdej dziedzinie, w każdym obszarze bezpieczeństwa narodowego.

Współcześnie, zwłaszcza w dobie rozwoju nauki i konieczności globalnego postrzegania zmian polityczno-militarnych, istnieje potrzeba wyznaczania na eksponowane funkcje państwowe strategów o ponadprzeciętnych zdolnościach w myśleniu i działaniu. A to oznacza, że na takie funkcje w państwie, mogą być wyznaczani osoby – *profesjonaliści*.

Odpowiadając na wcześniej postawione pytanie, czym jest strategia bezpieczeństwa, należy sięgnąć do definicji niektórych autorów – klasyków na podstawie literatury, której wynika, że jest ona dyscypliną naukową. Obecnie już nie liczni dowódcy decydują o wojnach, o wielkości sił zbrojnych, bo na ogół czynią to politycy. Oni decydują o celu wojny, o armii, o sojuszach i innych czynnikach, które wynikają z polityki. Tak jest dlatego, ponieważ coraz większa jest zależność przebiegu wojny od czynników poza militarnych, takich jak: politycznych, ekonomicznych, społecznych, ekologicznych, psychologicznych, kulturowych, religijnych.

¹⁵ C. Nosal, *Psychologia myślenia i działania menedżera*, Kraków 2001, s. 293.

¹⁶ W. Łepkowski, *Podstawy strategii wojskowej*, AON, Warszawa 2006, s. 14.

Do najbardziej znanych klasyków – strategów można przywołać takie nazwiska jak: Carl von Clausewitz, B.H. Lidell Hart, Andre' Beaufre. W okresie międzywojennym do polskich strategów można zaliczyć takie postacie jak: Abzółtowski, Rola-Arciszewski, Jurecki, Mossor, Romeyko, Władysław Sikorski, Franciszek Skibiński.

Pomijając wszystkie definicje wyżej wspomnianych strategów, postaram się podać autorską definicję o następującej treści: ***Strategia bezpieczeństwa to teoria i praktyka działania państwa, ukierunkowanych na osiągnięcie założonych celów przez politykę, dla przeciwstawienia zagrożeniom jego bytu w długiej perspektywie.***

Od niedawna w literaturze pojawił się nowy termin – strategia pokoju. Dla podkreślenia celowości wyodrębnienia strategii pokoju, warto przytoczyć poglądy Garetha Evansa, który proponuje cztery strategie reakcji, a mianowicie:

- 1) strategię budowania pokoju;
- 2) strategię zachowania pokoju;
- 3) strategię wymuszania pokoju;
- 4) strategię przywrócenia pokoju.

Po naświetleniu podstawowej wiedzy dotyczącej strategii, jej istoty i niektórych pojęć, należy bezwzględnie przejść do innego obszaru tej samej dyscypliny naukowej – *polistrategii*.

1.2. OBSZAR I ZAKRES POLISTRATEGII BEZPIECZEŃSTWA

Sam termin „*polistrategia*” oznacza wielość strategii, np. strategia wojskowa, strategia gospodarcza, strategia ekologii, strategia edukacji i inne, zaś suma wszystkich występujących strategii cząstkowych (sektorowych) oznacza *polistrategię*. Cechami *polistrategii bezpieczeństwa* są te zagadnienia, które charakteryzują jej całościowy obszar i tożsamość. Cechy te, w pewnym sensie, determinują jej możliwości do scalania strategii sektorowych w jedną koncepcję działań, zmierzających do osiągnięcia dalekosiężnych celów bezpieczeństwa państwa.

Odwołując się do pojęcia strategii i polistrategii można stwierdzić, że w istocie polistrategia jest narzędziem realizacji polityki w zakresie bezpieczeństwa. Czyli jej obszar jest znaczny, gdyż obejmuje wszystkie elementy struktury bezpieczeństwa narodowego wynikające z celów wyznaczanych przez politykę. W pewnym uproszczeniu można zatem przyjąć, że cele polityki bezpieczeństwa stają się jakby celami polistrategii, z tym jednak, że jej działanie powinno być wyprzedzające. Przy czym każdy cel musi opatrzony w termin realizacji.

Charakterystyki poszczególnych kategorii bezpieczeństwa mają następującą treść merytoryczną według struktury bezpieczeństwa narodowego (państwa).

Strategia bezpieczeństwa politycznego – obejmuje tę sferę, która bezpośrednio wiąże się z przeciwdziałaniem zagrożeniom o treści politycznej wywodzącej się z systemu stosunków międzynarodowych. Działania wobec tych zagrożeń muszą być widziane w kontekście funkcjonowania państwa na arenie międzynarodowej w regionie np. Unii Europejskiej. Zagrożenia polityczne zawsze dotyczą wartości najwyższych, najczęściej sięgających racji stanu, tj. suwerenności, integralności i tożsamości. Stąd cele strategii bezpieczeństwa politycznego są ogólnikowe, długookresowe i najczęściej są zbieżne z celami polityki zagranicznej państwa. Tu najważniejszą rolę odgrywa dyplomacja i umiejętności tych osób, które odpowiadają za poprawne formułowanie koncepcji polityki zagranicznej w aspekcie bezpieczeństwa państwa.

Strategia bezpieczeństwa gospodarczego (ekonomicznego) – ma nie mniejsze znaczenie niż poprzedni. Nie ma racjonalnej polityki państwa bez prężnej i efektywnej gospodarki. W dobie toczących się procesów globalizacji i integracji, problem ekonomizacji bezpieczeństwa musi być nie tylko dostrzegany, lecz konsekwentnie urzeczywistniany. Strategia bezpieczeństwa gospodarczego powinna uwzględniać przede wszystkim podstawowe wartości, tj. ochronę poziomu życia, rozwój gospodarczy, zdolność utrzymania poziomu bezpieczeństwa państwa. To wynika z gospodarki, która tworzy materialną bazę w państwach w jego zasadniczych obszarach bezpieczeństwa. Cele w strategii bezpieczeństwa gospodarczego muszą być realne; cele zbyt ambitne, pozbawione realizmu mogą świadczyć jedynie o braku kompetencji i woluntaryzmie.

Strategia bezpieczeństwa militarnego – zajmuje należne miejsce trzecie w systemie bezpieczeństwa narodowego (wewnętrznego). Cele strategii, które mają wyrażać bezpieczeństwo o znaczeniu militarnym, wyróżniają się tym, że są one określone przez wartości uznawane za dobro najogólniejsze, stanowiące rację stanu. Te wartości odnoszą się do takich kwestii, jak: istnienie, suwerenność, integralność terytorialna. A to oznacza, że muszą wynikać z celów polityki państwa w zakresie bezpieczeństwa militarnego. Stąd strategię bezpieczeństwa militarnego musi cechować realizm, perspektywiczny horyzont okresowy, przewidywalność. Strategia bezpieczeństwa militarnego powinna też uwzględniać konflikty regionalne i lokalne, które występują w bliższym i dalszym otoczeniu państwa.

Strategia bezpieczeństwa publicznego – zajmuje należne miejsce w polistrategii bezpieczeństwa narodowego. W niektórych obszarach, jako strategia sektorowa, w tym przypadku dla jednostki i jej mienia, ma pierwszorzędne znaczenie. O roli i znaczenia bezpieczeństwa publicznego, jego strukturze i organach stojących na straży bezpieczeństwa obywateli, na terenie kraju i poza jego granicami, dużo napisano w różnych opracowaniach naukowych, publikacjach i ustawach. Tak duże znaczenie bezpieczeństwa publicznego wynika z zagrożeń w świecie, regionie i w kraju, w którym ży-

jemy i funkcjonujemy. Poczucie bezpieczeństwa jest funkcją poczucia zagrożenia, a to ostatnie nie maleje tylko rośnie.

Znaczenie bezpieczeństwa publicznego określa sama definicja autorska, która ma taką postać: ***Bezpieczeństwo publiczne – to stan na obszarze państwa w wyniku zorganizowanej i realizowanej ochrony i obrony osób i ich mienia przed zagrożeniami na lądzie, wodzie i w powietrzu.*** W każdym przypadku za bezpieczeństwo publiczne w państwie odpowiada właściwy minister (konstytucyjny).

Strategia bezpieczeństwa ekologicznego – charakteryzuje się tym, że bardzo często obejmuje obszary trans graniczne, a więc określoną część terytorium państwa powiększoną o przestrzeń zewnętrzną. Powiększająca się skala zjawiska ekologii nabiera cech globalnych. Bezpieczeństwo ekologiczne w dużej części jest związane z czynnikiem egzystencjalnym, z życiem człowieka i jego jakością zdrowia. Najogólniej można uznać, że celem strategii sektorowej bezpieczeństwa ekologicznego jest tworzenie warunków, w bliższym i dalszym otoczeniu, umożliwiających normalne życie mieszkańców w ich środowisku. Jeszcze innym celem może być minimalizowanie skutków zanieczyszczeń i skażeń przenoszonych przez wiatry, rzeki i inne zjawiska natury.

Strategia bezpieczeństwa społecznego – charakteryzuje się tym, że jej cele obejmują zwykle krótszy horyzont czasowy. W sensie przestrzennym odnosi się ona do sytuacji istniejącej w państwie. Natomiast podstawowym warunkiem rozwoju państwa w podstawowych jego obszarach jest pokój społeczny, tj. akceptowanie przez społeczeństwo istniejącej struktury państwa demokratycznego i organów władzy publicznej.

*Spółeczeństwo demokratyczne, w którym władza ulega decentralizacji, jest podstawowym czynnikiem, mającym znaczący wpływ na oblicze państwa. Siła państwa opiera się na walorach moralnych obywateli i ich skłonności do działań prospołecznych, a także uznania dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi.*¹⁷

Strategia bezpieczeństwa informacyjnego – dotyczy przede wszystkim zasobów informacyjnych, które wiążą się ze zdobywaniem, przechowywaniem, analizowaniem i udostępnianiem informacji osobom, instytucjom do tego powołanych. Powszechna dostępność do informacji jawnych, poza jej pozytywnymi aspektami, powoduje również występowanie nowych uwarunkowań. W nowych warunkach, jakie mamy w XXI wieku, przewagę będą mieli głównie ci, którzy będą dysponowali wszechstronną, aktualną i wiarygodną informacją. A to oznacza, że mając dostęp do informacji wszelkiego rodzaju i różnego stopnia poufności, można wygrać z potencjalnym przeciwnikiem w każdym działaniu, w obszarze wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa.

¹⁷ K. Loranty, *Bezpieczeństwo społeczne RP*, AON, Warszawa 2004, s. 3–4.

Współczesna cywilizacja opiera swą działalność na informacji szeroko pojętej. To oznacza, korzystanie z informacji jest dzisiaj czymś oczywistym. Informacja, która jest podstawą wiedzy, staje się istotnym elementem w osiągnięciu sukcesu. Dlatego nabiera ona szczególnego znaczenia w każdej dziedzinie działalności człowieka.

Informacje są czymś pozytywnym w życiu i działalności człowieka, ale oceniając informacje w różnych aspektach, może także być zagrożeniem dla jednostki, grupy społecznej, państwa. To zagrożenie może być powodowane przez osoby, działalność obcych państw lub organizacje terrorystyczne lub inne. Takie negatywne wykorzystywanie informacji przeciwko innemu podmiotowi jest dzisiaj niemal powszechne.

Strategia bezpieczeństwa kulturowego – odnosi się do zagrożeń zewnętrznych, a jednocześnie do wartości duchowych narodu, do wartości integrujących naród, do symboli. *Podstawowym celem strategii bezpieczeństwa kulturowego będzie prawie zawsze utrwalanie i umacnianie składników decydujących o ciągłości tożsamości kulturowej, a więc tych, które można zaliczyć do tradycji kulturowych narodu.*¹⁸ *Mogą być także inne cele, np. neutralizowanie wpływu tych tworców kultury masowej docierającej z zagranicy, które mogą zagrozić tożsamości kulturowej społeczeństwa polskiego.*

Każda ocena stanu tego bezpieczeństwa będzie zawierała pewną dozę subiektywizmu. Może tylko kompleksowe badania stanu kultury narodowej, opinie twórców i ich konfrontacja z ocenami instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo kulturowe, pozwolą racjonalnie zidentyfikować rzeczywiste zagrożenie. Należy dostrzegać tu też takie zjawiska, jak nierzadkie przypadki wykorzystywanie kultury masowej poprzez Internet.

W podsumowaniu istoty polistrategii bezpieczeństwa narodowego należałoby uwypuklić kilka znaczących kwestii w formie konkluzji.

Po pierwsze – każda dziedzina bezpieczeństwa ma swoje cele realizacji uwzględniające politykę państwa w tym zakresie, tj. strategię wykonawczą (metody i środki dochodzenia do celu).

Po drugie – pomiędzy niektórymi, głównymi celami polistrategii mogą zachodzić współzależności, najczęściej w przypadku wystąpienia jednoczesnego zagrożenia kilku rodzajów, np. politycznego i społecznego, albo politycznego i militarne.

Po trzecie – środki bezpieczeństwa, jako narzędzia realizacji celów głównych i pośrednich, muszą być zawsze dobierane do konkretnej, przewidywalnej sytuacji na podstawie prognozy.

Po czwarte – szerokiego spektrum metod i instrumentów działania wymagać będzie realizacja głównego celu, jakim jest aktywne uczestnictwo w różnych obszarach w ramach Sojuszu NATO i UE, a także w organizacjach.

¹⁸ M. Tabor, *Polityka zagraniczna a tożsamość narodowa*, op. cit., s. 160.

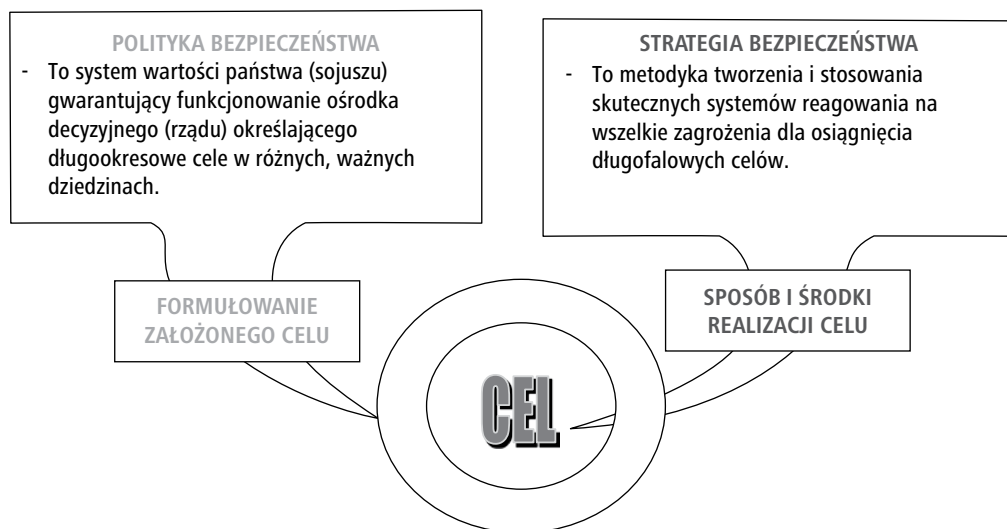
Po piąte – w bezpieczeństwie narodowym, należy w każdym momencie uwzględniać takie instrumenty konwencjonalne, które będą skuteczne w zawieraniu wszelkich umów międzynarodowych, dwustronnych i wielostronnych.

2.3. STRATEGIA W POLITYCE BEZPIECZEŃSTWA

Dano wiele odpowiedzi na podstawowe pytania co do polityki i strategii bezpieczeństwa. Z tych odpowiedzi wynika, że polityka ma swoją definicję i swój zakres oraz znaczenie w bezpieczeństwie, a strategia swoją. Ponadto czytelnik znalazł odpowiedź na pytanie: co jest pierwotne, a co wtórne. Pozostaje jeszcze kwestia – *jaką rolę odgrywa strategia w polityce bezpieczeństwa w różnych dziedzinach.*

Polityka, w pojęciu ogólnym, może istnieć bez strategii, może bez niej wytyczać dalekosiężne cele, ale one nie będą realizowane, gdyż zabraknie tu strategii realizacji. Inaczej można stwierdzić, że *strategia jest narzędziem polityki.* A jeśli tak, to według autora definicja może przybrać następującą postać: **Strategia bezpieczeństwa – to sposoby tworzenia i stosowania skutecznych systemów reagowania na wszelkie zagrożenia dla osiągnięcia długofalowych celów.**

A teraz odpowiadając na pytanie: jakie miejsce zajmuje strategia w polityce, można odpowiedzieć wprost – priorytetowe, gdyż jest narzędziem polityki bezpieczeństwa.¹⁹

Rysunek 1. Współzależność polityki i strategii bezpieczeństwa
Źródło: Opracowanie własne

¹⁹ W. Pokruszyński, *Polityka a strategia*, Wyd. WSGE Józefów 2011, s. 59.

W normalnym funkcjonowaniu bezpieczeństwa narodowego bądź międzynarodowego, polityka zawsze określa cele w danym obszarze, zaś strategia wyznacza konkretne sposoby (metody) i środki ich realizacji. Otóż relacje te są bardzo wyraźne na etapie projektowania. Polega to na polistrategii, która powinna być narzędziem realizacji polityki sektorowej.

Projektując systemy bezpieczeństwa państwa należy przede wszystkim koordynować zaangażowanie najważniejszych organów państwowych, zwłaszcza siłowych, które odpowiadają fizycznie za bezpieczeństwo wobec współczesnych zagrożeń. To wszystko przemawia za potrzebą prowadzenia analiz badawczych, które będą uwzględniały zjawisko łączenia polityki ze strategią (polistrategią) i strategii z polityką w obszarze bezpieczeństwa narodowego, regionalnego, globalnego. W praktycznym działaniu, to, w dużej mierze, zależy od profesjonalizmu organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo.

Część III

**WPROWADZENIE DO TEORII
BEZPIECZEŃSTWA**

1. BEZPIECZEŃSTWO – DYSCYPLINA NAUKOWA

Każda dyscyplina naukowa, jeśli spełnia wszystkie wymagane kryteria i uwarunkowania, ma swoją teorię i metodologię badawczą. Od wielu już lat, uczeni zajmujący się bezpieczeństwem rozwijają i wzbogacają teorię bezpieczeństwa, w różnych obszarach, a następnie, przy udziale praktyków, budują systemy bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego wobec zagrożeń współczesnego świata.

1.1. BEZPIECZEŃSTWO W NAUKOZNAWSTWIE

Na początek dokonajmy próby odpowiedzi na pytanie, czym jest *naukoznawstwo*. Naukoznawstwo, jako dyscyplina naukowa w Polsce ma swoje początki w latach dwudziestych XX wieku. Miała być wówczas odpowiedzią na trudności związane z organizacją wyższych uczelni po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku. Pierwszymi twórcami w tym okresie byli uznawani uczeni Znaniński i Ossowsky. Obecnie rola uniwersytetów i innych wyższych uczelni jest nieco inna. Odchodzą od poprzednich funkcji społecznych, tworząc więź z podmiotami gospodarczymi i polityką innowacyjną państwa. Stąd, te i inne czynniki wpływają na aktualną sytuację szkolnictwa wyższego i naukę. Są one przedmiotem studiów teoretycznych i dyscyplin praktycznych, tworzących interdyscyplinarny zespół nauk w nauce, czyli *naukoznawstwo*. Zatem, nie wdając się w aksjologię, można przyjąć naukoznawstwo jako *naukę o naukach*. Z drugiej strony, należy uwzględnić fakt, że to nie idzie o dowolny zestaw nauk w nauce. Tu chodzi o zespolenie nauk pokrewnych, tworzy pewien początek, a nie tylko zwykłe zestawienie dyscyplin. Tu odkrywamy tylko znaczenie pojęcia naukoznawstwa w ogólnym systemie nauk.

Tu należy zaznaczyć, że pomiędzy nauką a potrzebami współczesnego państwa istnieje sprzężenie zwrotne. Cele wyznaczone przez politykę są realizowane przez strategię, która dostarcza środki określone przez naukę. Zaś środki na naukę zapewnia państwo jako mecenas, sponsor nauki. To powinno służyć szeroko pojętemu społeczeństwu.

Należy uznać, że naukoznawstwo wyrasta na polskim gruncie, czerpiąc z inspiracji teorii sprawnego działania, tj. z prakseologii, w szczególności metodologii ogólnej i epistemologii pragmatycznej.²⁰ Natomiast praktycznie o nauce, naukoznawstwo dopełnia niewątpliwie warunki stanowiące jego przedmiot formalny, odpowiadający definicji klasycznej.

Konstelacja nauk, tworząca naukoznawstwo, stanowi zintegrowany zbiór, czyli jak głosi nazwa, zespół nauk o nauce, ufundowany teoretycznie i ukierunkowany praktycznie. Najszerzej traktując tę kwestię, można wydzielić dowolną dyscyplinę naukową, np. bezpieczeństwo i wokół niej koncentrować pozostałe nauki.

Co do pojęcia *nauki* są poglądy mówiące o tym, że nauka to tyle co rzemiosło uczonych, albo system twierdzeń dotyczących rzeczywistości. Oczywiście, każde badanie dotyczy rzeczywistości. A jeśli tak, to dokonajmy próby określenia czym jest bezpieczeństwo dla ludzkości w XXI wieku.

Bezpieczeństwo jest wartością – najwyższą, absolutną i nieprzemijającą. *Najwyższą*, bo jest fundamentem wszystkiego co czynimy; *absolutną*, bo obejmuje wszystkie warstwy społeczne; *nieprzemijającą*, bo występuje na każdym etapie rozwoju ludzkości. Zatem można przyjąć, że podstawowymi elementami bezpieczeństwa są dwa, tj. gwarancje nienaruszalności podmiotu i swoboda jego rozwoju. To oznacza, że bezpieczeństwo obejmuje zespolenie dwóch elementów: zapewnienie trwania i możliwości rozwoju. To nie są dwa równorzędne elementy w systemie bezpieczeństwa. Trwanie podmiotu stanowi podstawę bezpieczeństwa, dając możliwość fizycznego istnienia. Swoboda rozwoju – to warunki ochrony wartości interesów podmiotu w szeroko rozumianym postępie cywilizacyjnym.

1.2. TEORIA BEZPIECZEŃSTWA W ASPEKcie ETYMOLOGICZNYM

Bezpieczeństwo, z punktu widzenia etymologicznego, ma nie tylko wartość społeczną na danym etapie rozwoju ludzkości, lecz w swojej istocie obejmuje wiele elementów i pojęć²¹. Z punktu widzenia treści bezpieczeństwa jako dyscypliny naukowej – to system uzasadnionych twierdzeń i hipotez zawierających wiedzę o zjawiskach i prawidłowościach tej dziedziny. Czyli jest zasobem obiektywnej wiedzy o podmiocie, zjawiskach i zależności pomiędzy nimi. W ujęciu czynnościowym bezpieczeństwo w tym przypadku obejmuje ogół czynności związanych z prowadzeniem badań naukowych, upowszechnianiem wyników i wdrażanie w budowaniu systemów. Warunkiem obiektywizmu wyników jest zawsze metodologia, która jest stosowana w tej dziedzinie.

²⁰ T. Kotarbiński, *Problemy epistemologii pragmatycznej: materiały z posiedzeń Konwersatorium Poznawczego Polskiej Akademii Nauk*, Wrocław 1972.

²¹ Etymologia (gr. *eṓthymos*) nauka o pochodzeniu wyrazów, *Słownik wyrazów obcych*, 2003, s. 96.

Mając na uwadze złożoność nauki o bezpieczeństwie, należy uznać, że przedmiot badań ma charakter interdyscyplinarny, tu wchodzi też inne dyscypliny, nie tylko społeczne.

Dlatego prowadząc badania naukowe z tej dziedziny, należy angażować do zespołów specjalistów o różnym przygotowaniu merytorycznym i różnych obszarów wiedzy.

W znaczeniu etymologicznym, bezpieczeństwo jest też określane jako stan spokoju, pewności, wolności lub strachu. A to oznacza, że poczucie bezpieczeństwa jest funkcją poczucia zagrożenia – $P_b = f(P_z)$. Bezpieczeństwo zatem jest procesem, w którym jego struktura podlega permanentnej, dynamicznej zmianie, odpowiednio do sytuacji i uwarunkowań. Innymi słowy, bezpieczeństwo wymaga ciągłego doskonalenia i przewidywalności.

Po tych wstępnych rozważaniach dotyczących bezpieczeństwa w aspekcie etymologicznym, dokonam próby zdefiniowania samego pojęcia. Ta definicja zawiera takie elementy jak: istotę bezpieczeństwa, obszary, jednoznaczność pojęciową, wartość znaczeniową i użyteczność społeczną w sytuacji dynamicznych przemian. Uwzględniając powyższe uwarunkowania i ograniczenia, definicja autorska ma następującą postać: **Bezpieczeństwo, to stan i proces trwania, przetrwania i rozwoju.** Jak nie trudno zauważyć – ta definicja zawiera trzy podstawowe składniki, a mianowicie: trwanie, przetrwanie i swobodę rozwoju podmiotu. Zapewnienie trwania, stanowi podstawę bezpieczeństwa, tworząc możliwość fizycznego istnienia, w sytuacji braku zagrożenia. Natomiast przetrwanie, występuje w sytuacji stanów nadzwyczajnych (większego lub mniejszego zagrożenia różnego rodzaju), wywołanego przez człowieka lub naturę. Zapewnienie przetrwania podmiotu, to warunek istnienia trzeciego komponentu – ciągłego, swobodnego jego rozwoju.

W literaturze przedmiotu można spotkać wiele innych definicji z punktu widzenia np. aksjologicznego, epistemologicznego czy też socjologicznego. Jeśli w tych innych definicjach można spotkać nieco inną treść, to sama filozofia tego pojęcia jest ta sama.

Współczesne pojęcie bezpieczeństwa, w ogólnym systemie pojęć i kryteriów bezpieczeństwa zajmuje pierwszoplanową pozycję o losach jednostek, społeczności lokalnych i narodów oraz państw. W dotychczasowych rozważaniach o istocie bezpieczeństwa nie było rozdzielenia i zdefiniowania bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

Bezpieczeństwo narodowe, w znaczeniu społecznym, stanowi dla jednostek, społeczności lokalnych i państw, pierwotną, egzystencjalną, naczelną potrzebą i priorytetowy cel działania na wszystkich poziomach struktury publicznej i samorządowej; w znaczeniu funkcjonalnym – jest misją narodową w realizacji stawianych celów przez politykę państwa.

Po pierwsze – ochrona i obrona wartości i interesów narodowych wobec istniejących i potencjalnych zagrożeń, czyli tworzenie warunków dla realizacji celu drugiego.

Po drugie – tworzenie wewnętrznych i zewnętrznych warunków dla swobodnego rozwoju i sprostanie wyzwaniom, jakie niosą narodowi – zmienność, nieprzewidywalność i cywilizacja.

Dla wypełniania misji tworzenia bezpieczeństwa narodowego (państwa) są niezbędne instytucje i struktury na wszystkich poziomach, zwane strukturami realizacyjnymi. Dlatego definicja bezpieczeństwa narodowego (autorska) może mieć następującą postać: ***Bezpieczeństwo narodowe (państwa) – to stan i proces zapewniający funkcjonowanie państwa w podstawowych obszarach i w każdych warunkach.***

Bezpieczeństwo narodowe, bardzo często jest utożsamiane z bezpieczeństwem państwa, ponieważ wywodzi się z egzystencjalnych potrzeb ludzkich społeczności, zorganizowanych w państwo, którego naczelnym zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa. Oprócz trwania i przetrwania, bezpieczeństwo narodowe chroni i broni również takich wartości jak: suwerenność, niezależność, system społeczny i gospodarczy, prestiż na arenie międzynarodowej, ideologię, obywateli za granicą, dostęp cywilizacyjny i standard życia.

Następnym z kolei obszarem teorii bezpieczeństwa jest bezpieczeństwo międzynarodowe, obejmujące bezpieczeństwo regionalne i globalne. W wieku XXI bezpieczeństwo międzynarodowe staje przed wyjątkowo trudnym wyzwaniem – utrzymanie pokoju światowego na wszystkich kontynentach.

Bezpieczeństwo międzynarodowe odznacza się brakiem zagrożeń i subiektywnych obaw oraz zgodnym dążeniem i działaniem społeczności międzynarodowej na rzecz ochrony wartości państwowych i pozapaństwowych za pomocą norm instytucji i instrumentów zapewniających pokojowe rozstrzygnięcie sporów. Ponadto, tworzenie gospodarczych, społecznych, ekologicznych i innych elementów dynamicznej stabilności i rozwoju oraz eliminowanie potencjalnych zagrożeń.

Biorąc pod rozwagę już wyeksponowane uwarunkowania i kryteria bezpieczeństwa, można dokonać próby sformułowania definicji bezpieczeństwa międzynarodowego o przystępnej formie.

Bezpieczeństwo międzynarodowe – to stan i proces środowiska międzynarodowego (regionalnego, kontynentalnego, globalnego) gwarantujące jego stabilność oraz szansę rozwoju, uzyskaną w rezultacie podejmowanych działań. W literaturze czytelnik może spotkać innej treści definicje, ale ich istota jest podobna do wyżej przytoczonej.

1.3. OBSZARY BEZPIECZEŃSTWA

W poprzednich rozdziałach części II częściowo już było o obszarach jakimi zajmuje się bezpieczeństwo od strony jego teorii. Jednak nie będzie większego błędu jeśli jeszcze raz, może dokładniej, będą wyeksponowane obsza-

ry bezpieczeństwa. Tymi obszarami są polityka i strategia państwa. To one wytyczają cele i sposoby (metody) oraz środki realizacji tych celów. Upraszczając nieco tę kwestię, można przyjąć, że cele polityki bezpieczeństwa stają się jakby automatycznie celami polistrategii. W przypadku bezpieczeństwa narodowego ma ona służyć określonym wyzwaniom i zapobieganiu zagrożeniom. Jej działania mogą i powinny być wyprzedzające wobec nieprzewidywalności. Każdy z celów, wyznaczonych przez politykę, powinien być precyzyjnie i jednoznacznie określony z wyznaczeniem terminu jego wykonania.

Dokonując dokładnego przeglądu obszaru polistrategii, można uznać, że obejmuje ona wszystkie dziewięć kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, tj. polityczne, ekonomiczne, militarne, publiczne, ekologiczne, informacyjne, społeczne, kulturowe, religijne. Wymienione kategorie bezpieczeństwa odpowiadają obszarom zagrożeń. Jeśli liczba zagrożeń w przyszłości ulegnie zmianie, w następstwie tej zmiany odpowiednio ulegnie zmianie liczba kategorii bezpieczeństwa.

Natomiast polistrategia bezpieczeństwa zewnętrznego państwa obejmuje tylko sześć kategorii, tj. bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, militarne, ekologiczne, informacyjne i kulturowe. Bezpieczeństwo zewnętrzne ma bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, zwłaszcza państwa będącego członkiem sojuszy (NATO, UE). Politykę i strategię w tym kontekście, kształtują i określają czynniki państwowe na szczeblu najwyższym co kilka lat, w zależności od sytuacji. Ustalenia przyjęte jednomyślnie na szczeblu szefów rządów, obowiązują wszystkich członków sojuszu.

1.4. STRUKTURA BEZPIECZEŃSTWA

Stan bezpieczeństwa zależy od wielu czynników, m.in. od struktury, sił i środków, poprawności zarządzania, stanu wykszolenia organów bezpieczeństwa i jakości zagrożeń. Natomiast ocena bezpieczeństwa we współczesnych warunkach powinna obejmować trzy główne obszary zagadnień takich jak: **1) wyzwania i zagrożenia, 2) podmiotową strukturę bezpieczeństwa, 3) przedmiotową strukturę bezpieczeństwa.**

Wyzwania oznaczają trwałe tendencje w obszarze bezpieczeństwa, wymagające identyfikacji i podjęcia określonych, adekwatnych działań niemilitarnych, a w niektórych przypadkach również militarnych. Wyzwania dotyczą głównie zachodzących zjawisk w danym, konkretnym obszarze, takich jak: masowa migracja, przestępczość zorganizowana, ruchy antyglobalistyczne, rosnąca dysproporcja pomiędzy poziomem cywilizacyjnym państw Północy a Południa, zmiany klimatyczne i ich następstwa, epidemie, konflikty na różnym tle.

Obecnie masowa migracja stanowi, z wyjątkiem konfliktów militarnych, stanowi wyzwanie w skali międzynarodowej, będące m.in. efektem konflik-

tów militarnych lokalnych, regionalnych i występujących w odległych geograficznie obszarach.

Zagrożenia są wypadkową takich czynników, jak: wyścig zbrojeń, wzrost potęg mocarstw i nie tylko – niekoniecznie sąsiednich, postrzeganie państw jako potencjalnie agresywne. Według D. Bobrowa – *zagrożenia mogą występować w postaci zagrożenia fizycznego lub psychologicznego. Pierwsze są wywoływane przez naturę, drugie zaś są rezultatem działań człowieka*. Groźniejsze z pewnością są te drugie, tj. wywoływane przez człowieka, gdyż najczęściej bywają nieprzewidywalne i bardzo tragiczne w skutkach. Zaskoczenie jest podstawowym atrybutem terroryzmu.

Zagrożenia są podmiotowym spektrum bezpieczeństwa, ponieważ niemal zawsze mają określoną, właściwą, specyficzną treść. Ona zwykle podpowiada, jakimi metodami lub sposobami można przeciwdziałać zagrożeniom w konkretnych sytuacjach. W tym przypadku musi być wszechstronna, profesjonalna, obiektywna ocena sytuacji i powzięte odpowiednie decyzje. Strategie zapobiegania i postępowania wobec zagrożeń mogą, a niekiedy muszą skutecznie reagować na ich symptomy, przyczyny lub konsekwencje. Przy czym strategie są określane przez politykę bezpieczeństwa narodowego, regionalnego lub globalnego. To zależy od skali zagrożeń i ich prawdopodobnych skutków.

Drugim, bardzo ważnym spektrum bezpieczeństwa jest przedmiotowe. Pozwala ono, na podstawie prawdopodobnego zagrożenia, wywołanego przez naturę lub człowieka, konstruować katalog kategorii bezpieczeństwa narodowego, regionalnego lub globalnego.

Badając zjawisko bezpieczeństwa, należy liczyć się ze zmianami, jakie zachodzą we współczesnym świecie, m. in. gwałtowny rozwój cywilizacyjny społeczeństw, rozwój cyberprzestrzeni, integracja i globalizacja, gwałtowny wzrost konkurencji między narodami, umacnianie się sojuszy polityczno-militarnych i polityczno-gospodarczych, proces rozwoju demokracji i przestrzeganie praw człowieka, przestrzeganie wolności wyznania.

2. UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Na początek należy się wyjaśnienie samej istoty uwarunkowania. Otóż *uwarunkowanie, inaczej postępowanie uwarunkowane okolicznościami*. W tym przypadku uwarunkowania dotyczą teorii bezpieczeństwa w różnych obszarach i okolicznościach, zwłaszcza zagrożeń. Do uwarunkowań bezpieczeństwa narodowego należą: *geopolityczne, ideologiczno-polityczne, ekonomiczne, prawnoinstytucjonalne, militarne, społeczne i kulturowe*.

Zarówno uczeni, jak i politycy są zgodni co do zakresu pojęciowego, który permanentnie rozszerza się wskutek rozwoju cywilizacyjnego o nowe wyzwania i zagrożenia oraz nowe sposoby i środki ich eliminowania. Szczególnego ujawnienia należą takie nowe zjawiska jak: internacjonalizacja życia narodów i państw, która pociąga za sobą współzależność niemal we wszystkich dziedzinach, w tym również w bezpieczeństwie. W tym procesie pojawiły się takie zjawiska jak: *transformacja, integracja i globalizacja, demokratyzacja, suwerenność państw, cywilizacja, prawa człowieka, swoboda obywatelska, solidarność, sieć powiązań i współzależność państw*. W najbliższej przyszłości, szczególnego znaczenia nabiorą takie zjawiska jak interwencje militarne i wielkie mocarstwa w kształtowaniu bezpieczeństwa.

2.1. UWARUNKOWANIE GEOPOLITYCZNE

Czym jest geopolityka? Jaka jest geneza geopolityki? Jakie ma znaczenie w bezpieczeństwie? Geopolityka w naukoznawstwie jest traktowana jako dyscyplina naukowa i jako ważny czynnik warunkujący bezpieczeństwo na różnych poziomach. Jako dyscyplina naukowa nie jest czymś nowym, ponieważ jej początki sięgają XV wieku. Szczególnego znaczenia nabrała w początkach XIX wieku, zwłaszcza przed pierwszą wojną światową.

Aktualnie geopolityka zajmuje jedno z naczelných miejsc w teorii bezpieczeństwa. Twórcami geopolityki byli i są badacze na różnych kontynentach i różnej narodowości. Do znanych twórców geopolityki należą: Amerykanin – Alfred Thayer Mahan, Brytyjczyk – Halford John Mackinder, Niemiec – Karl Haushofer. W ich dorobku jest wiele osiągnięć, a największe uznanie,

w świecie naukowym, zyskał Halford John Mackinder. Jego prace teoretyczne stanowiły podstawę do uznania nowej dyscypliny naukowej – *geopolityki*. Prace teoretyczne prowadził także generał Karl Haushofer. W jego pracach można dostrzec wiele dociekań świadczących o znaczącym wkładzie w rozwój geopolityki. Sporadycznie, jako profesor Uniwersytetu w Monachium, angażował się w politykę Kanclerza Adolfa Hitlera. Uporczywie dążył do tworzenia teorii dla celów ekspansywnej polityki III Rzeszy.

Swoją wiedzę chętnie dzielił się przywódcą Związku Sowieckiego Józefem Stalinem.

Natomiast John Mackinder wielkie znaczenie przywiązywał do czynnika demograficznego. To on jako pierwszy wprowadził pojęcie *Man-Power*, potęga demograficzna, rezerwy ludzkie jako podstawowy faktor historii i polityki.²² Mając na uwadze jego sposób myślenia, uzupełniany tezami Kjellena w kwestii woli państwowej, Haushofer dokonał oddzielenia *narodów statycznych od narodów dynamicznych*. Narody statyczne, w jego pojęciu utraciły zdolność ekspansji, wkraczając tym samym w okres schyłkowy. Natomiast te drugie, narody dynamiczne, są w fazie wzrostu dynamicznego rozwoju. Tym samym potrzebują spełnienia podstawowego warunku do ich rozwoju – przestrzeni życiowej. I tu dochodzimy do kwestii podstawowej – do uzasadnienia przyczyn ekspansji, która u Haushofera przybiera postać argumentu na rzecz zaboru cudzych ziem i eksterminacji ludności – *ludobójstwa*. Fakty historyczne II wojny światowej dobitnie pokazują jak tego uczonego teoria znalazła praktyczne zastosowanie w polityce Adolfa Hitlera i Józefa Stalina.

Najstarszy twórca geopolityki Alfred Thayer Mahan nie miał ambicji tworzenia własnej doktryny porządkującej dzieje świata. Nie przypuszczał, że jego skromne na owe czasy głoszone koncepcje będą miały tak ogromne oddziaływania na politologię międzynarodową, przewyższając tym samym dorobek Johna Mackindera i Karla Haushofera. Alfred Mahan, jako amerykański admirał i jednocześnie historyk XIX wieku, aktywny w okresie rozwoju US Navy, opublikował kilka prac, w których ukazywał rolę operacji morskich w rozstrzygnięciu konfliktów międzynarodowych. Jego teoria sprawdzała się nie tylko w XX wieku, w którym bitwy morskie stanowiły integralną część wszystkich operacji strategicznych wojujących armii, zwłaszcza podczas II wojny światowej, i po jej zakończeniu po dzień dzisiejszy.

Wiek XXI stał się areną konfliktów militarnych pomiędzy państwami i wewnątrz państw na różnym tle. Przykładów użycia sił morskich jest coraz więcej, stało się normą i zasadą wszelkich operacji w likwidowaniu konfliktów zbrojnych lub ich zapobieganiu.

Drugim ważnym rozdziałem w genezie geopolityki to udział w niej geopolityków – Polaków. Główne myśli z tej dziedziny spotykamy u polskich

²² H.A. Jakobsen, K. Haushofer, *Leben und Werk*, t.2, Boppard am Rhein 1979, s. 187.

uczonych już XV wieku, w pracy Jana Długosza. Nie małe znaczenie miały myśli Joachima Lelewela i Wincenta Pola, szczególnie w dziedzinie „*Północny Wschód Europy pod względem natury*”, Kraków 1851. Już w na początku XX wieku geopolityka ma swój dynamiczny rozwój w Polsce. Na to złożyło się wiele okoliczności, a głównie przyczyny upadku Rzeczypospolitej.

Nadzwyczaj silna reakcja na fakt utraty niepodległości RP w XVIII wieku, była wywołana przez krakowską szkołę historyczną. W niej dokonano głębokiej analizy przyczyn i oceny tamtych wydarzeń, przypisując winę za wszystkie 3 rozbiory (1772, 1793, 1795) głównie wadom ustrojowym państwa i elitom politycznym. Nieco inne przyczyny widziała szkoła warszawska, twierdząc, iż głównym źródłem katastrofy narodowej była zaborcza polityka państw sąsiednich. W obszernym wywodzie Wacław Nałkowski sformułował tezę o przejściowym charakterze ziem historycznych Polski. On stwierdził, że rzeka Odra jest związana z Zachodem, natomiast rzeka Dniepr – ze Wschodem. Za czynnik podstawowy uznał fakt, że przez ziemie polskie przebiega zasadniczy dział wodny, oddzielający zlewiska Morza Czarnego i Bałtyku, co na pewno wywołuje skutki polityczne i gospodarcze. Godne pochwały zajmował stanowisko Stanisław Pawłowski, twierdząc, że Polska leży na wschodniej granicy Europy Zachodniej, a to oznaczało, że jest ostatnim krajem zachodnioeuropejskim na przejściu do Europy Wschodniej.

Następnym krokiem będzie udzielenie odpowiedzi na pytanie czym jest geopolityka i jej zdefiniowanie. Należy obiektywnie stwierdzić, że prób zdefiniowania geopolityki było wiele, nawet przez znanych autorytetów tej dziedziny. Za najbardziej poprawną definicję należy uznać sformułowaną przez pracowników Akademii Obrony Narodowej w 2003 roku.

Geopolityka – interdyscyplinarna działalność naukowa i praktyczna zajmująca się badaniem państwa (koalicji) jako organizmu geograficznego i określenia dla niego celów geopolitycznych.

Autorska definicja geopolityki ma nieco inną treść i odpowiada aktualnym uwarunkowaniom bezpieczeństwa narodowego (sojuszu) i potrzebom społeczno-politycznym w trzecim tysiącleciu. Jej treść jest następująca:

Geopolityka – dyscyplina naukowa, badająca źródła, przyczyny i skutki zagrożeń, poprawność polityki i strategii bezpieczeństwa państwa (sojuszu) oraz skuteczność reagowania na podstawowe jego zagrożenia w systemie międzynarodowym.

Wszystkie poprzednie definicje, znajdujące się w literaturze krajowej i zagranicznej, są poprawne pod względem aksjologicznym i etymologicznym, jednak niemal wszystkie traktują sytuacje z przeszłości, nie mają znamion perspektywicznych, nie uwzględniają wyzwań i zagrożeń XXI wieku. Stąd mimo poprawności formalnej, są one wyzbyte ducha czasu i nie oddają istoty geopolityki na arenie międzynarodowej.

2.2. UWARUNKOWANIE IDEOLOGICZNO-POLITYCZNE

Uwarunkowanie ideologiczno-polityczne zawsze odgrywało ważną rolę w bezpieczeństwie narodowym (państwa) i międzynarodowym. Bardzo wyraźnie wystąpiło ono w okresie całego dwudziestolecia międzywojennego. Miniony wiek XX charakteryzował się walką pomiędzy dwiema radykalnymi ideologiami – *faszyzmem i komunizmem*. W warunkach „zimnej wojny” decydującą rolę w utrzymaniu równowagi sił w świecie, a tym samym w utrzymaniu pokoju, odgrywały siły militarne wyposażone w broń jądrową.

Gdy nadszedł czas rozpadu systemu bipolarnego, społeczność międzynarodowa stanęła przed nowym wyzwaniem, mającym na celu głównie odbudowy systemu bezpieczeństwa międzynarodowego w nowych warunkach. W tym procesie rekonstrukcji bezpieczeństwa przestały, przynajmniej na jakiś okres, odgrywać najważniejszą rolę siły militarne. W tym czasie zaczęły odgrywać nie mniej ważne znaczenie siły niemilitarne.

To oznaczało pojawienie się nowej ery w kształtowaniu porządku międzynarodowego, czyli etap intensywnej integracji i globalizacji. Zatem wiek XXI różni się tym od minionego, dwie dotychczasowe ideologie (sobie wrogie) zostały do pewnego stopnia zastąpione fundamentalizmem, zwłaszcza fundamentalizmem islamskim.

Ta radykalna ideologia, niosąc na ustach hasła pokoju światowego, pragnie wszelkimi metodami i formami opanować świat i ustanowić porządek według jej doktryny. Ta ideologia, w rzeczywistości, staje się poważnym zagrożeniem dla świata, zwłaszcza dla wysoko rozwiniętej cywilizacji. Chociaż w myśl Koranu, Islam nie powinien walczyć z innymi, o innym wyznaniu, to jednak są ugrupowania islamskie i państwo islamskie, które swoje cele osiągną na wszystkich kontynentach, przy pomocy terrorystów. Stąd cały świat cywilizowany, w swoich systemach bezpieczeństwa, musi bezwarunkowo uwzględniać metody i sposoby skutecznej walki z terroryzmem, który stanowi największe zagrożenie.

Świat stoi dziś w obliczu realnie groźnego zjawiska, jakim jest radykalny fundamentalizm islamski. Okazuje się, że z upływem czasu terroryzm staje się coraz silniejszy, a jego metody są bardzo często zaskakujące przy użyciu skutecznych środków ataku. Obecne, agresywne ataki terrorystyczne są skierowane głównie do niewinnych osób cywilnych, wywołując strach, panikę i niepewność jutra. Definicje terroryzmu mają różną postać, jedna z nich to:

Terroryzm – to bezprawne użycie siły stosowane w celu wymuszenia lub zastraszenia rządu i ludności cywilnej dla osiągnięcia celu głównego – zniszczenia cywilizacji, np. Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Dotychczasowe operacje militarne tylko częściowo osiągnęły założony cel w wojnie z terroryzmem światowym kosztem wielkich strat potencjału ludzkiego, materialnego i finansowego. Dotychczasowe doświadczenia w tej

kwestii pozwalają stwierdzić, że ta strategia walki z terroryzmem nie doprowadzi do jej zakończenia, nowej strategii nie widać.

Problem ideologiczno-polityczny w bezpieczeństwie narodowym (państwa) w sojuszu państw o różnych ideologiach, stanowi ważny czynnik w kształtowaniu bezpieczeństwa na miarę XXI wieku.

2.3. UWARUNKOWANIE EKONOMICZNE

Czym jest uwarunkowanie ekonomiczne w bezpieczeństwie wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku? Czy bezpieczeństwo ekonomiczne państwa nie należy do kategorii priorytetowych?

W dobie integracji i globalizacji, a także regionalizacji, problemy ekonomiczne powinny być nie tylko postrzegane, lecz realizowane ze szczególną konsekwencją. Zaniedbania w tym obszarze lub lekceważenie, mogą doprowadzić do negatywnych skutków na wiele lat. Do takich sytuacji mogą doprowadzać państwa sąsiednie o nieprzyjaznych (wrogich) zamiarach.

Uwarunkowanie ekonomiczne bezpieczeństwa wiąże się ściśle z gospodarką, tj. wartościami podstawowymi takimi jak: poziom życia obywateli, rozwój cywilizacyjny, rozwój edukacyjny i kulturowy. Ponadto, gospodarka zapewnia normalne funkcjonowanie innych kategorii bezpieczeństwa państwa. Dlatego, oprócz stosunków gospodarczych zewnętrznych, podstawowe znaczenie mają stosunki wewnętrzne oraz struktura gospodarcza i sposób jej funkcjonowania. A to oznacza, że gospodarka narodowa tworzy materialną bazę bezpieczeństwa, w jego wszystkich sektorach.

Procesy integracji i globalizacji częściowo wpłynęły na rolę państwa w kształtowaniu polityki i strategii gospodarczej, a tym samym bezpieczeństwa narodowego. Wiele decyzji gospodarczych jest podejmowanych na szczeblu ponadnarodowym. Państwo w polityce wewnętrznej, w tym gospodarczej, musi liczyć się coraz bardziej z organizacjami międzynarodowymi i rynkami finansowymi.

Sprostanie wyzwaniom integracji i globalizacji wymaga aktywnej i profesjonalnej polityki rządu we wszystkich dziedzinach. Chodzi o to, by polityka gospodarcza skutecznie przeciwdziałała zagrożeniom i osiągała korzyści. A to oznacza, że obecnie rządy muszą być wyjątkowo dobrze przygotowane do rozwiązywania problemów gospodarczych – już nie ma miejsca dla polityków amatorów w tej dziedzinie.

2.4. UWARUNKOWANIE PRAWNO-INSTYTUCJONALNE

Wszelkie działania w obszarze jednego państwa w obszarze bezpieczeństwa są działaniami międzynarodowymi będąc w sojuszach (NATO, UE). Procesy

rozszerzania się zakresu współpracy i umacniania systemu bezpieczeństwa stały się obiektywną koniecznością. Zmieniają się też stosunki między państwami, stają się bardziej stabilne i podatne na regulację, stanowiąc źródło gwarancji dla państw członkowskich sojuszu. Bezpieczeństwo narodowe (państwa), będąc członkiem Unii Europejskiej i NATO, jest integralną częścią systemu bezpieczeństwa regionalnego.

O państwie demokratycznym świadczą takie wyznaczniki jak: uporządkowany system terytorialny, sterowność państwa, demokratyczne instytucje państwa obywatelskiego, dostosowany system państwa do standardów UE, system prawny, silny przedstawiciel rządu w terenie – wojewoda, który odpowiada m.in. za bezpieczeństwo, ma władzę zwierzchnią nad organami administracji zespolonej.

Jakość organizacji państwa i jego organów w zarządzaniu bezpośrednio przekłada się na skuteczność bezpieczeństwa narodowego we wszystkich kategoriach. Brak regulacji prawnych i racjonalnej organizacji organu zarządzającego, może powstać sytuacja, w której bezpieczeństwo staje się nie efektywne, a poszczególne działania organów nieskuteczne. I dlatego uwarunkowania prawno-instytucjonalne, w sytuacji różnych zagrożeń XXI wieku, ma znaczenie szczególne. Tylko sprawna i racjonalna organizacja państwa, w systemie bezpieczeństwa regionalnego, może być gwarancją trwania, przetrwania i rozwoju.

2.5. UWARUNKOWANIE MILITARNE

Pomimo wielkich zmian dokonanych pod koniec XX wieku w zakresie budowania pokoju w świecie, znaczenie uwarunkowania militarne nie maleje w systemie bezpieczeństwa. Uwzględniając wszystkie potencjalne zagrożenia, wobec których stoi obecny świat, można dojść do wniosku, że uwarunkowanie militarne jest nadal postrzegane jako gwarant niepodległości, suwerenności i bezpieczeństwa. Lansowane teorie o powszechnym rozbrojeniu legły w gruzach; nie mają polityczno-strategicznego uzasadnienia, przynajmniej w trzecim tysiącleciu. Należy też mieć na uwadze to, że obecny okres charakteryzuje się różnorodnością zjawisk i czynników warunkujących stan bezpieczeństwa i ma nieprzewidywalny charakter.

Pojawienie się jakościowo nowych zagrożeń, w środowisku bezpieczeństwa zaczęto dokonywać zmian w postrzeganiu nieprzewidywalności, tworząc systemy „alternatywne”, mogące wypełniać swoje zadania w różnych sytuacjach. Tym jakościowo nowym zagrożeniem stał się, dla wszystkich państw świata bez względu na ich wielkość i potencjał militarny, terroryzm światowy. *To zagrożenie odnosi się do wszystkich bez wyjątku, na całej kuli ziemskiej.*²³

²³ B. Baudrillard, *Duch terroryzmu*, Reguiem dla Twin Towers, Warszawa 2005, s. 64.

Polska, po wstąpieniu do Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) w roku 1999, stała się krajem bezpiecznym wobec zagrożeń militarnych w myśl art. 5. Traktatu. Siły Zbrojne RP stały się od tego faktu podmiotem zasadniczych zmian strukturalnych i możliwościach bojowych. Aktywne uczestnictwo polskich żołnierzy w operacjach bojowych i stabilizacyjnych w różnych częściach świata, zwłaszcza w Iraku i Afganistanie, daje podstawę do twierdzenia, iż większa część żołnierzy zawodowych jest dobrze przygotowana do wykonywania zadań na współczesnym polu walki. Siły Zbrojne RP od pewnego czasu stały się nie tylko styczne, ale dynamiczne i ekspedycyjne. Dokonane zmiany w SZ RP spowodowały, że armia stała się już profesjonalna, zdolna działać również w otoczeniu sieciocentrycznym. Dalsza modernizacja SZ RP powinna doprowadzić do wzmocnienia naszego bezpieczeństwa militarnego, głównie na wschodzie, w ścisłym współdziałaniu z wojskami NATO, będącymi na terenie naszego kraju. Każde przedsięwzięcie w resorcie MON wymaga coraz większych nakładów finansowych i profesjonalnych rozwiązań organizacyjnych.

Szczególnego znaczenia, w rozwoju naszego bezpieczeństwa militarnego, nabierają takie jego komponenty jak: obrona powietrzna (przeciwlotnicza i przeciwrakietowa), obrona wybrzeża morskiego i system dowodzenia. Ponadto, mając na uwadze zagrożenia terrorystyczne w okresie pokoju, siły zbrojne również biorą udział w walce z terroryzmem siłami do tego zadania przygotowanymi. Takie oddziały powinny odbywać szkolenie w kraju i za granicą, a także w praktycznych działaniach w walce z tym groźnym przeciwnikiem.

Możemy, z dużą dozą pewności stwierdzić, że Siły Zbrojne RP są zdolne do prowadzenia działań w przypadku konfliktu zbrojnego we współdziałaniu z wojskami NATO i przy zapewnieniu skutecznej obrony z powietrza i przeciwdesantowej.

Ostatnio organizowane ćwiczenia (2015 i 2016) na terenie RP wojsk NATO mogą potwierdzać ich zdolność do odparcia agresora w każdych warunkach i w każdym czasie.

2.6. UWARUNKOWANIE SPOŁECZNE

Uwarunkowanie społeczne bezpieczeństwa narodowego (państwa) można rozpatrywać pod względem aksjologicznym, prawnym, psychologicznym, ontologicznym i socjalnym. Bardzo ważnymi kwestiami w tym obszarze stanowią takie jak: edukacja, kultura, wychowanie obywatelskie, patriotyzm. Coraz częściej mówi się i pisze o społeczeństwie obywatelskim jako osiągnięciu celu pokoleń, demokracji i zmian zachodzących w skali międzynarodowej. Nie małe znaczenie ma tu integracja i globalizacja.

Społeczeństwo (naród) ma prawo do poznawania wszelkich ocen dokonanych w ramach różnych systemów wartości i podejmowania niezależnych

od nikogo wyborów. Demokracja i pluralizm odrzucają uznawaną w innych systemach społecznych zasadę przodującej roli elit, czy też klas społecznych w określaniu wizji aksjologicznych założeń systemu oświatowego. Obowiązuje zasada dążenia do przyjęcia wartości uniwersalnych, zakorzenionych w tradycji humanistycznej, w doświadczeniu społecznym. Akcentuje się często zagrożenia życia człowieka, jego podmiotowości, praw naturalnych i wolności.

Spółczeństwo demokratyczne, w którym władza uległa decentralizacji, jest czynnikiem mającym wielki wpływ na wizerunek państwa i jego bezpieczeństwo. Wszelkie ważne decyzje o znaczeniu społecznym zapadają również na niższych poziomach administracji (w gminie, powiecie).

Siła państwa demokratycznego opiera się m. in. na walorach moralnych i etycznych obywateli, ich skłonności do działań prospołecznych, a także uznaniu dobra wspólnego nad indywidualnym. Dobro wspólne i wartości uniwersalne oraz tradycje są podstawowym czynnikiem łączącym obywateli w jedną społeczność. Takim dobitnym przykładem jest Polska, która na przestrzeni dziejów traciła państwowość, ale nigdy nie traciła narodowości.

W społeczeństwie zachodzą także procesy będące przejawami zmian w różnych obszarach,

Lecz nie zawsze mający pozytywny wpływ na przyszłościowy potencjał bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo społeczne stabilne warunkują możliwości swobodnego i pełnego rozwoju podmiotu – jednostki. W tym znaczeniu bezpieczeństwo definiuje się z perspektywy pewnych cech i wartości oraz celów, które o nim stanowią. Do nich zalicza się: przetrwanie, pewność istnienia, tożsamość, aktywność, zaspokojenie potrzeb, zadowolenie (szczęście). Te elementy, wartości i cele stanowią najważniejsze czynniki określające uwarunkowanie bezpieczeństwa społecznego. Rola rządu w tym zakresie nie maleje, gdyż jego decyzje i parlamentu, mogą w znaczący sposób sprzyjać bezpieczeństwu społecznemu.

2.7. UWARUNKOWANIE KULTUROWE

Obecnie, niemal każda strategia bezpieczeństwa narodowego rozpoczyna się od wyliczania zagrożeń o podłożu kulturowym lub zakłada, że są one usytuowane na miejscu centralnym. Do tych zagrożeń kultury zalicza się: konflikty etniczne, kulturowe, rasowe, religijne, migracja, wielokulturowość, terroryzm i wszelkie zagrożenia asymetryczne. A najważniejsze w tym wszystkim jest to, że podstawowym źródłem tych zagrożeń tkwi w kulturze. Wyrazem zewnętrznym kultury są doktryny narodowe i strategie bezpieczeństwa. Kultura jest naturalnym środowiskiem strategii i wskazuje styl jej uprawiania przez różne kręgi polityczne i czynniki państwowe. Kultura dociera do strategii i wskazuje styl jej uprawiania przez różne kręgi polityczne i państwowe. Kultura dostar-

cza idei i normy dla środowiska strategicznego i politycznego, w których są precyzowane cele i zadania oraz sposoby realizacji w obszarze bezpieczeństwa.

Przechodząc do próby zdefiniowania terminu kultury należy przyznać, że kultura swoją etymologię wywodzi z łacińskiego słowa *cultus*, znaczącego *cześć*. Natomiast popularna treść kultury jest zawarta w Encyklopedii PWN z roku 2003, której treść jest następująca: ***kultura, całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości, utrwalony i wzbogacony w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie; w skład tak pojętej kultury wchodzi nie tylko wytwory materialne i instytucje społeczne, ale także zasady współżycia społecznego, sposoby postępowania, wzory, kryteria ocen estetycznych i moralnych.*** Mając na uwadze samą definicję kultury i jej wszystkie dodatkowe przymioty można krótko uznać, że człowiekowi jest potrzebna kultura po to, aby był człowiekiem. Przecież w tej definicji zawarte są elementy materialne i duchowe, którymi powinien posługiwać się każdy człowiek w codziennej działalności, zachowując przede wszystkim człowieczeństwo.²⁴

Ponadto, istnieje jeszcze kultura strategiczna. Ona charakteryzuje się tym, że może się manifestować poprzez ograniczoną racjonalność i subiektywne poczucie zagrożenia bezpieczeństwa. To powoduje trudność z ustaleniem prawdopodobieństwa zachowania się systemu i stopnia racjonalności, którym może się kierować.

Wydaje się, że ta wiedza podana w znacznym skrócie istotę kultury strategicznej i jej roli w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego, umożliwi zrozumienie samego problemu. W przypadku nie brania pod uwagę czynnika kultury strategicznej podczas budowania systemu bezpieczeństwa, może spowodować zachwianie równowagi społecznej.

²⁴ J. Czaja, *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*, KSW Kraków 2008, s. 20.

3. KRYTERIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Tu należy wyraźnie zaznaczyć, że podczas rozpatrywania problemu bezpieczeństwa, każdorazowo należy kierować się ściśle określonymi kryteriami. Bardzo często możemy spotkać projektantów systemów bezpieczeństwa, na różnych poziomach, którzy nie uwzględniają kryteriów, a nawet nie usiłują tego robić. Takie podejście może prowadzić po pierwsze – do spływania samego problemu, po drugie – do błędnych wyników i wniosków. Dlatego istnieje potrzeba znajomości kryteriów i wiedzy o metodach ich zastosowania w bezpieczeństwie.

Co do samego terminu **kryterium** i jego klasyfikacji, odpowiedź brzmi następująco. Termin pochodzi od słowa greckiego **kriterion**, jako miernik służący za podstawę oceny. Są trzy znaczenia tego pojęcia, a mianowicie:

- 1) w znaczeniu leksykalnym – miernik służący za podstawę oceny, sprawdzian sądu;
- 2) w znaczeniu filozoficznym – kryterium prawdy, cecha zdania lub myśli;
- 3) w znaczeniu logicznym – kryterium podziału (klasyfikacji).

Nie należy do łatwości wyznaczania kryteriów oceny bezpieczeństwa narodowego. Tego można dokonywać albo metodą negatywną, w przypadku braku zagrożeń, lub pozytywną – kiedy będzie sposób likwidowania zagrożenia. Wyznaczanie kryteriów bezpieczeństwa bez uprzedniego ustalenia kategorii zagrożenia jest niemożliwe, a w niektórych przypadkach może być błędne. Aby nie popełniać błędów w badaniu bezpieczeństwa, należy znać istotę kryterium i charakterystykę każdego z nich. Do podstawowych kryteriów bezpieczeństwa narodowego zalicza się: *siłę, wielkość przestrzeni, wiarygodność, dostęp do najnowszej technologii, udział w bezpieczeństwie kooperatywnym, skuteczność walki z terroryzmem, stopień demokratyzacji bezpieczeństwa.*

3.1. SIŁA – KRYTERIUM PODSTAWOWE

Siła, w bezpieczeństwie występuje w różnych obszarach, tj. geopolitycznym, politycznym, ekonomicznym, militarnym, moralnym, publicznym, jakości przywództwa, jakości rządu. Dlatego siła nadal, jak było w przeszłości, jest podstawowym kryterium bezpieczeństwa. Jak każdy faktor, siła ma strony

pozytywne i negatywne. Na przykład, w przypadku działań podjętych na rzecz bezpieczeństwa jednego z państw, poprzez wzrost jego siły, może spowodować narastanie braku poczucia bezpieczeństwa w państwach sąsiednich. W tym kontekście, mechanizm bezpieczeństwa zaczyna się napędzać samoistnie.

I tu dochodzimy do istoty zjawiska, a mianowicie do braku możliwości racjonalnego pomiaru siły i jej porównywania. Dlatego bardzo często występują różnice zdań co do jej rozkładu. Natomiast, niewłaściwa ocena dystrybucji siły może być jedną z podstawowych przyczyn współczesnych konfliktów zbrojnych i nie tylko zbrojnych.

Siła z jej uwarunkowaniami powinna być tak skomponowana, aby mogła utrzymywać bezpieczeństwo w sposób trwały i elastycznie reagować na wszelkie przejawy jego naruszenia. Ta zasada powinna dotyczyć zarówno państwa, jak i organizacji międzynarodowych i sojuszy. Mając na uwadze rzeczywistość, nie trudno dostrzec, że nie tylko Sojusz NATO, ale i społeczność międzynarodowa stoi w obliczu nowego rodzaju wroga, bez określonego charakteru lub tożsamości, i dlatego trudno ustalić jego prawdziwą naturę, miejsce dyslokacji i zamiaru działania. Tym wrogiem w XXI wieku jest terroryzm. Zjawiskiem niemal powszechnym stał się fakt utraty monopolu państwa na użycie siły.

Analizując głębiej bezpieczeństwo w różnych aspektach, często pomija się innych czynników siły. Kryterium siły nie należy wiązać li tylko potencjałem militarnym, lecz o wiele szerzej. Można łatwo dostrzec jakie zmiany zachodzą na arenie międzynarodowej, a w tym roli kryterium siły w bezpieczeństwie. O sile, nie umniejszając znaczenia czynnika militarnego, mogą decydować inne, np. źródła energii. To oznacza, że energia stała się również elementem siły.

Ponadto, do kryterium siły powinno się wprowadzać pojęcie – *zapobieganie*. To pojęcie w obecnej dobie, dynamicznych zmian i nieprzewidywalności sytuacji, nabiera szczególnego znaczenia i powinno być stosowane nawet wtedy, kiedy konflikt zbrojny jest tylko prawdopodobny.

Z kryterium siły jest związane także zjawisko *odstraszanie*. Ten czynnik siły nie jest czymś nowym, ani współczesnym. Zjawisko odstraszenia było znane strategom już w starożytności. Na przykład, u starożytnych Greków, zostało opisane przez Tukidydesa – *si vis pacem para bellum*. Cała istota odstraszenia polega na przekonaniu przeciwnika, że wojna w danej sytuacji jest nieopłacalna. A jeśli nie wojna, to konflikt zbrojny także nie jest opłacalny. Należy też zauważyć, że obecne konflikty zbrojne mają inny charakter niż w przeszłości, i dlatego odstraszanie może przybierać inną postać i treść oraz zakładać różne cele.

Dziś w państwach autokratycznych społeczeństwa walczą głównie o prawa człowieka, wolność, swobodę rozwoju, o pracę i godne życie. Ale w tym istnieje stara zasada od wieków – ***mocniejsi osiągną swoje cele, natomiast słabsi ustępują.***

3.2. WIELKOŚĆ PRZESTRZENI

Czym jest przestrzeń i czy jest drugim kryterium bezpieczeństwa narodowego? Zatem, na początek starajmy się poznać ogólną wiedzę o przestrzeni, a następnie próbować umieścić ją w systemie bezpieczeństwa narodowego. Sam termin *przestrzeń*, według Małego słownika języka polskiego z 1933 roku – *to nieskończony obszar trójwymiarowy*. A jeśli jest tak, to wyróżniamy – **przestrzeń okołoziemską, przestrzeń księżycową i przestrzeń kosmiczną**.

Przestrzeń okołoziemską stanowi centrum systemu odniesienia, ma określone kierunki świata: północ–południe, wschód–zachód. Natomiast przestrzeń kosmiczna nie ma ani jednego z tych czterech wymienionych kierunków, niezbędnych do określenia położenia. Sama odległość w przestrzeni kosmicznej jest funkcją czasu. Inaczej należy postrzegać przestrzeń okołoziemską, a zupełnie inaczej kosmiczną. Dla uproszczenia w rozumieniu przestrzeni, dla potrzeb bezpieczeństwa (według autora), należałoby ją podzielić na cztery rodzaje, tj. **na lądową, wodną, powietrzną i kosmiczną**.

Przestrzeń lądowa stanowi, jak podają materiały źródłowe, 29,2% powierzchni kuli ziemskiej, czyli tylko 148 999 tys. km². To oznacza, że około 75% powierzchni to jeziora, zalewy, morza, oceany i inne zbiorniki wodne. Obecnie, przestrzeń lądowa nabiera coraz większego znaczenia w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego. Procesy, zachodzące w bezpieczeństwie w tych obszarach, mają obecnie inny wymiar i inną treść. Integracja państw w sojuszu polityczno-gospodarczym UE wyzwołała nową jakość, skupia 27 państw demokratycznych, których głównym celem jest pokój, praworządność, dobrobyt i swoboda rozwoju oraz bezpieczeństwo.

Przestrzeń wodna – to przestrzeń o powierzchni ok. 75% kuli ziemskiej, co stanowi 361 061 tys. km², o niebagatelnym znaczeniu politycznym, geopolitycznym, ekonomicznym, militarnym, ekologicznym i społecznym. Przestrzeń wodną, w dalszych rozważaniach, należy traktować to wszystko co znajduje się w wodzie i pod powierzchnią wody, na całej jej głębokości.

Można bez większego ryzyka stwierdzić, że inny potencjał ma państwo z dostępem do morza lub oceanu, a inny bez takiego dostępu. Przestrzeń wodna, zwłaszcza w XXI wieku, nabiera szczególnego znaczenia w różnych obszarach, a przede wszystkim w geopolitycznym, gospodarczym i militarnym. Znaczenie tych obszarów można rozpatrywać w aspekcie bezpieczeństwa, bogactw jakie kryją się na dnie mórz i oceanów, głównie surowców o znaczeniu strategicznym (ropa naftowa, gaz, cynk, żelazo, kobalt, nikiel) i transportu.

Przestrzeń powietrzna – *to trójwymiarowa przestrzeń, rozciągająca się na d przestrzenią lądową i wodną danego państwa. Bądź nad morzem otwartym lub nad terytoriami niepodlegającymi żadnemu państwu*. Przestrzeń powietrzna, przynależna danemu państwu, to przestrzeń rozciągająca się nad terytorium tego państwa i podlega całkowitej suwerenności. Należy

przy tym dodać, że w 1919 roku w Paryżu podpisano międzynarodową zasadę, obowiązującą wszystkie kraje i stanowiącą: *każde państwo ma pełną i wyłączną suwerenność nad przestrzenią powietrzną swego terytorium*. Analogiczne stwierdzenie ma miejsce w Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym z 1944 roku. Umowy te mają kolosalne znaczenie w stosunkach międzynarodowych i bezpieczeństwie, gdyż żadne statki powietrzne cywilne i wojskowe nie mają prawa naruszać przestrzeni powietrznej danego państwa bez jego zgody. Zasady regulują takie ważne dokumenty jak: *Konwencja Chicagowska z 1944 roku, układ o tranzyście międzynarodowym służb powietrznych i o międzynarodowym transporcie powietrznym*.

Na podstawie tych ważnych ustaleń, przestrzeń powietrzna jest pod stałą, ścisłą kontrolą państw i dlatego każdy przelot statku powietrznego (cywilnego i wojskowego) musi być zgłoszony i odbyty tylko pod warunkiem otrzymania zgody danego państwa. Każdy przelot niezgłoszony, będzie traktowany jako naruszenie suwerennej przestrzeni powietrznej, może być zmuszony do lądowania przez dyżurne wojskowe samoloty myśliwskie, a w razie odmowy – może zostać zniszczony.²⁵

Obecnie w przestrzeni powietrznej, jednocześnie mogą znajdować się setki tysięcy samolotów i każdy z nich musi bezpiecznie dolecieć i szczęśliwie wylądować na lotnisku docelowym. Zatem system ruchu lotniczego musi być wyjątkowo sprawny i profesjonalny, działający nieprzerwanie, w każdych warunkach atmosferycznych.

Przestrzeń kosmiczna była od wieków przedmiotem zainteresowania przez człowieka. Natomiast w XX wieku stała się przestrzenią szczególnie zainteresowania państw mocarstwowych (USA i ZSRR). Kosmos stał się areną wyścigu, a jego dynamika przybiera na sile bez względu na koszty. Lot statków kosmicznych aktualnie stał się normą funkcjonowania kosmonautów różnych państw. Dziś przestrzeń kosmiczna odgrywa bardzo ważną rolę geostrategiczną, gospodarczą, naukową, militarną, telekomunikacyjną i ekologiczną. Obecnie już nikogo nie dziwi twierdzenie – *państwo, które będzie miało możliwość nieograniczonego użycia środków satelitarnych, osiągnie przewagę nad każdym, który tego mieć nie będzie*.

3.3. WIARYGODNOŚĆ

Może u czytelnika na początek powstać wątpliwość o słuszności tego kryterium w bezpieczeństwie narodowym lub międzynarodowym. Ale wiarygodność możemy też odnosić do państwa lub jednostki. Jednak wiarygodność jako kryterium może być z powodzeniem zastosowane zarówno w bezpieczeństwie

²⁵ T.R. Aleksandrowicz, K. Liedel, *Zwalczanie terroryzmu lotniczego*, Szczytno 2010, s. 24.

narodowym, regionalnym i globalnym, zwłaszcza w ich ocenie podczas wartościowania. To kryterium nabiera szczególnego znaczenia w dobie integracji, globalizacji i uczestniczenia w sojuszach. W tych warunkach, ważnym czynnikiem w utrzymaniu wiarygodności, z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego, jest jakość elit politycznych i dyplomacji, które swoją działalnością na arenie międzynarodowej mogą jej w znaczącym stopniu sprzyjać. W przeciwnym razie, wiarygodność traci na znaczeniu, a państwo na autorytecie.

Czym więc jest wiarygodność w rozumieniu aksjologicznym? Słownik języka polskiego z 1994 roku zawiera następującą definicję tego terminu: **Wiarygodność, inaczej wiarygodny oznacza godny wiary, zasługujący na zaufanie, pewny, rzetelny, a inaczej – dotrzymujący zobowiązań, uczciwy, solidny, sumienny.** Ta definicja, niemal uniwersalna, obejmuje różne obszary działalności ludzkiej, tym samym bezpieczeństwa narodowe i międzynarodowe.

W bezpieczeństwie narodowym, wiarygodność w odniesieniu do partnerów, sojuszników, sąsiednich państw, zawieranych kontraktów, mają kolosalne znaczenie. Zwiększająca się współzależność w stosunkach międzynarodowych i pogłębiająca się tendencja prymatu prawa międzynarodowego nad prawem narodowym powodują, że znaczenie wiarygodności stale rośnie bez względu na zmieniające się uwarunkowania bezpieczeństwa. *Państwo, w dzisiejszej rzeczywistości, które nie ma silnej i kompetentnej władzy, profesjonalnej dyplomacji, mocnej gospodarki i silnej profesjonalnej armii oraz mocnego pieniądza – może się stać niewiarygodne.*²⁶

*Systemy i hierarchie stanowią podstawę do zawierania kontraktów bilateralnych i multilateralnych. W tym przypadku wartości polityczne pełnią rolę ułatwiającą pozorowanie lub odnajdywanie płaszczyzn, na których buduje się pozorowanie.*²⁷ W szczególny sposób uwidocznilo się znaczenie wartości w układach transnarodowych XX wieku, kiedy to w konsekwencji doszło do obiegu wartości politycznej, naukowej, technologicznej i ekonomicznej w obszarze integracji i globalizacji.

Istnienie wartości egzystencjalnej w XXI wieku ma bardzo ważny czynnik w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego, zwłaszcza w sytuacji przyspieszenia integracji i globalizacji. Samo istnienie jest także związane z wartością egzystencjalną. Ten związek polega na tym, że warunkiem koegzystencji jest występowanie co najmniej dwóch uczestników i zachodzą relacje pomiędzy nimi. Ponadto, koegzystencja może być funkcjonalna dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego, ponieważ wyraża współistnienie.

Nie małe znaczenie w bezpieczeństwie odgrywają wartości koegzystencjalne. Ich znaczenie sprowadza się do akcentowania konieczności występowania

²⁶ W. Pokruszyński, J. Piwowarski, *Teoria bezpieczeństwa*, WSBP i Apeiron, Kraków 2014, s. 161.

²⁷ C. Maj, *Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych*, Lublin, 1992, s. 161.

nia różnych uczestników w stosunkach międzynarodowych. W tym miejscu warto zaznaczyć, że istnieje ścisły związek pomiędzy tymi wartościami. Ta współzależność generalnie sprowadza się do trzech podstawowych obszarów, które dotyczą ściśle wartości bezpieczeństwa.

Po pierwsze – bez wartości egzystencjalnych wzmacniających istnienie uczestników, a to oznacza, że bez ich istnienia nie mogą być realizowane wartości koegzystencjalne, oznaczają one jakby przyzwolenie na istnienie przynajmniej dwóch uczestników.

Po drugie – wartości egzystencjalne nie mogą być w pełni zrealizowane bez wartości koegzystencjalnych, tj. istnienia drugiego uczestnika we współczesnej rzeczywistości międzynarodowej.

Po trzecie – jest też wartość uniwersalna. Jej znaczenie w przeszłości nigdy nie była kwestionowana. Jej powszechność obejmuje wszystkie państwa uczestniczące w bezpieczeństwie, zwłaszcza w erze zagrożeń i nieprzewidywalności. Wartości uniwersalne tworzą odpowiednie normy sprzyjające realizacji w tych trzech podanych obszarach.

Już na podstawie dotychczasowych rozważań dotyczących wiarygodności, można wysunąć twierdzenie, że jest ona kolejnym kryterium bezpieczeństwa.

3.4. DOSTĘP DO NAJNOWSZEJ TECHNOLOGII

Dostęp do najnowszej technologii jako kryterium bezpieczeństwa znajduje swoje miejsce już od pewnego czasu wśród innych kryteriów wartościowania. Niebawym postęp technologiczny, jaki nastąpił w świecie i dynamiczne procesy integracyjne i globalizacyjne, upowszechniły wiele zaawansowanych rozwiązań technicznych. Należy uznać, że sukcesem w następnym trzydziestu lat będzie nie tylko znaczące zmniejszenie konfliktów zbrojnych w szerszej skali, lecz także postęp gospodarczy, a w tym przede wszystkim innowacyjność w różnych dziedzinach o znaczeniu strategicznym i rozwoju cywilizacji.

Na obecnym etapie rozwoju, głównym miernikiem zorganizowanego społeczeństwa, w takich krajach jak Stany Zjednoczone Ameryki, niektóre kraje UE i Azji Południowo-Wschodniej, może być PKB i wielkość zadłużenia.

Kolejnym miernikiem społeczeństwa zorganizowanego może być liczba uczącej się młodzieży na uczelniach wyższych krajowych i zagranicznych – ona stanowi bogactwo narodowe. Pod tym względem Polska w ostatnich latach, szczególnie na początku XXI wieku, zrobiła dotąd niespotykany postęp, na wszystkich trzech poziomach studiów.

Pomimo procesów integracyjnych i globalizacyjnych państwa nie stają się ani podobne, ani takie same w podstawowych dziedzinach polityczno-gospodarczych. Każde z nich buduje swoją tożsamość, zachowując zasady ustalone w sojuszach. Owszem, państwa nabierają doświadczenie i podążają do przo-

dujących, a jednocześnie wspólnie rozwiązują problemy takie jak: bezpieczeństwo, gospodarcze, dyplomatyczne, społeczne, ekologiczne, kulturowe.

Czynniki powodujące rozwój z upływem czasu ulegają ewolucji pod wpływem rozwoju technologicznego. To może następować w przemyśle, rolnictwie, w przemyśle zbrojeniowym, a także w sektorze usług oraz w innych dziedzinach. Wraz z postępem technologicznym zmienia się nieuchronnie struktura społeczna i ekonomiczna. Nowe technologie radykalnie wpływają na wzrost wydajności pracy, a w krajach rozwijających się to następuje w krótkim czasie. Chociaż nie tylko zmiany technologiczne, ale czynniki jakościowe takie jak: systemy organizacji, jakość zarządzania, motywacje i samodyscyplina pracowników – czynnik ludzki.

Tempo zmian w technologii jest dzisiaj bardzo duże i wykazuje tendencje do jeszcze większego przyspieszenia. Dzieje się tak dlatego, bo subiektywnie świat zaczyna się „kurczyć” i temu zjawisku sprzyja głównie nowa technologia w transporcie, telekomunikacji, informatyce, robotyzacji i biotechnologii. Tak gwałtowny rozwój tych dziedzin jest świadectwem tego, że już teraz coraz aktywniej korzystamy ze wszystkich sfer życia i wymiaru wszechświata.

Ponadto, coraz bardziej pragniemy integracji ze sobą, bez względu na rasę, kolor skóry, łączymy kosmos z geotechnologią. To dzieje się bardzo szybko, z większą intensywnością i precyzją. Proces ten jest zjawiskiem nieodwracalnym, a informacje i swoboda dostępu do niej staje się podstawą wszelkiej ludzkiej działalności. Od wielu lat wiemy dobrze, że potrzeby są matką postępu, a to oznacza, że człowiek pragnie żyć coraz lepiej, przemieszczać się coraz szybciej, coraz dalej i wyżej. Stąd potrzeby ludzkie inicjują technologię.

3.5. UDZIAŁ W BEZPIECZEŃSTWIE KOOPERATYWNYM

Bezpieczeństwo narodowe ma też charakter zbiorowy, zwłaszcza gdy państwo należy do ONZ, NATO i UE. W takiej sytuacji mamy do czynienia z różnym nazewnictwem takim, jak: wspólne, wszechstronne, defensywne, kooperatywne lub kooperacyjne. Według Słownika języka polskiego z 1994 roku – *kooperacja oznacza m.in. formę pracy polegającą na uczestniczeniu wielu osób lub przedsiębiorstw w tym samym procesie produkcji lub w różnych, ale związanych ze sobą w procesach produkcyjnych; współpracę a także współdziałanie*. A jeśli tak ma oznaczać termin *kooperacja*, to przez analogię można przyjąć, że bezpieczeństwo kooperatywne jest ściśle związane z koncepcją ząbwiąjących się i wzajemnie wzmacniających działań podejmowanych zarówno przez państwa, jak i instytucje w celu zapewnienia bezpieczeństwa.

Podstawowym celem bezpieczeństwa kooperatywnego, we wszystkich współczesnych uwarunkowaniach, jest zdecydowane i skuteczne odpowiadanie na wszelkie potencjalne zagrożenia, zapobieganie konfliktom na drodze

dyplomatycznej, politycznej i militarnej, likwidowanie powstałych konfliktów, niesienie pomocy środkami kooperatywnymi tam, gdzie lokalne społeczności potrzebują wsparcia.

Należy liczyć się z tym, że nawet najlepszy model systemu bezpieczeństwa narodowego może okazać się nieskuteczny (np. w kryzysie) lub mało skuteczny, ponieważ nie był oparty na strukturze kooperatywnej. Porównując z jakością środowiska globalnego, jego strukturą i dynamiką zmian, obecny świat wymaga nowego spojrzenia na system bezpieczeństwa i na kooperatywność w działaniu.

Wchodząc w środowisko międzynarodowe z różnymi problemami materialnymi i duchowymi można dostrzec, że wszystkie państwa czerpią impulsy rozwojowe głównie z zewnątrz, wzbogacając swoje istnienie wewnętrzne, a tym samym kształtują i doskonalą związki z innymi państwami. Państwa, w danym modelu, różnią się potencjałem, zasobami, rozwojem cywilizacyjnym, technologią, siłą oddziaływania na problemy o zasięgu regionalnym i globalnym, preferencjami polistrategicznymi i możliwościami ich realizacji.

Zaletą bezpieczeństwa kooperatywnego jest podejmowanie w całości zarówno idei bezpieczeństwa zbiorowego, jak i bezpieczeństwa wspólnego. Ponadto, bezpieczeństwo kooperatywne ma charakter wielowymiarowy, a nie tylko militarny. Bardzo ważnym też są potrzeby, które wysuwają cele, a te z kolei wyłaniają interesy – są pochodnią potrzeb. Interesy – *pożądaný stan rzeczy osiągnany przez podmioty, czyli państwa*.

3.6. SKUTECZNOŚĆ WALKI Z TERRORYZMEM

Jak to się stało, co takiego zaszło we współczesnym świecie, że walka z terroryzmem stała się jednym z kryteriów bezpieczeństwa i nie tylko narodowego? Stało się tak dlatego, ponieważ terroryzm stał się największym zagrożeniem ludzkości XXI wieku. Stanowi on nie tylko dla państw na wszystkich kontynentach naszego globu, ale i społeczeństw. Jego umiędzynarodowienie stało się od ataku na World Trade Center (USA) 11.09.2001 roku. Ponad połowa państw na świecie doświadczyła go w większym bądź mniejszym stopniu.

Czym jest obecny terroryzm jako groźne zjawisko, najtrafniej oddaje definicja sformułowana przez FBI – ***Terroryzm, to bezprawne (nielegalne) użycie siły przeciwko osobom lub własności z zamiarem wymuszenia jakiegoś działania lub zastraszenia rządu, ludności cywilnej lub jakiegokolwiek jej części dla osiągnięcia celów politycznych lub społecznych.***

Terroryzm, w rozumieniu aksjologicznym i metodologicznym, jest metodą działania, która dla osiągnięcia maksymalnej skuteczności posługuje się przemocą lub groźbą jej użycia, a jej konstrukcja opiera się na dalekosiężnych skutkach psychologicznych (strachu i paniki). Wydarzenia ostatnich lat

(np. Niemcy, Francja, Belgia) okazały się punktem zwrotnym, który wyznaczył nowe metody i sposoby działania w poszczególnych akcjach – większa pomysłowość i oryginalność w przygotowaniu i wykonaniu ataku.

Terroryzm stał się codziennością w świadomości społecznej na wszystkich kontynentach. Natomiast gotowość państw do walki z tym groźnym zjawiskiem nie jest adekwatna do skali zagrożenia. Zależy to, w dużym stopniu, od sytuacji politycznej danego państwa i przyjętej strategii bezpieczeństwa. Zasadniczym dzisiaj zadaniem każdego systemu bezpieczeństwa, to efektywne rozpoznanie – wywiad i kontrwywiad. Tylko te wysoce profesjonalne działania i skuteczność oddziałów antyterrorystycznych mogą w znaczącym stopniu obniżyć efektywność akcji terrorystycznych na lądzie, wodzie i w powietrzu.

Walka z terroryzmem będzie z pewnością długotrwała i nieprzewidywalna. Będzie przybierała na sile przy jednoczesnym doskonaleniu metod i stosowaniu coraz doskonalszych środków rażenia. Zatem można zauważyć, obecny świat nie jest stabilny, każdego dnia giną tysiące niewinnych kobiet i dzieci. Wszelkie przewidywania, po zakończeniu tzw. układu bipolarnego, nie mają potwierdzenia w rzeczywistości, a w przyszłości, *bezpieczeństwo międzynarodowe* staje się priorytetowym celem w polityce i strategii wszystkich, bez wyjątków państw na Ziemi.

3.7. STOPIEŃ DEMOKRATYZACJI BEZPIECZEŃSTWA

Demokratyzacja w bezpieczeństwie nie jest zjawiskiem nowym, ono funkcjonuje już od wielu lat w literaturze krajowej i zagranicznej, i ma powszechne uznanie. Z punktu widzenia aksjologicznego należy uznać, że demokratyczność lub stopień demokratyzacji jest także jednym z istotnych kryteriów bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Już w przeszłości zarówno filozofowie, jak i inni uczeni oraz politycy, proponujący różne modele porządku międzynarodowego opowiadali się za demokratycznym systemem bezpieczeństwa.

Uwzględniając sferę ontologiczną stosunków międzynarodowych, można łatwo dostrzec tendencje i procesy, jakie permanentnie towarzyszą rozwojowi demokratyzacji stosunków międzynarodowych, które kształtują bezpieczeństwo. *Jest zawsze tak, kiedy intensyfikują się wzajemne zależności pomiędzy polityką wewnętrzną a zewnętrzną, demokratyzacja systemów bezpieczeństwa staje się realną rzeczywistością.*²⁸

Należy też zauważyć, że demokracja jest wartością przede wszystkim wewnętrznego systemu politycznego państwa, pojawiającą się coraz częściej i nabiera na znaczeniu w bezpieczeństwie również regionalnym i globalnym. W stosunkach międzynarodowych uwidoczniają się różnice interesów pomię-

²⁸ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, WSGE, Józefów 2012, s. 118.

dzy narodowymi a międzynarodowymi, pomimo tego, że najczęściej interesy międzynarodowe służą interesom narodowym bezpośrednio lub pośrednio. *Te różnice interesów należy zawsze mieć na uwadze, niezależnie, czy jest się za neorealistyczną czy neoliberalną wizją bezpieczeństwa.*²⁹ Dlatego, w sensie strukturalnym, trudno mówić o demokracji w stosunkach międzynarodowych, ponieważ państwa suwerenne mają prawo określać, co jest dla nich najważniejsze z punktu widzenia interesów i potrzeb.

Współcześnie, w ramach budowania modeli systemów bezpieczeństwa i ich demokratyzacji, należne miejsce zajmuje suwerenność państw, które są uczestnikami i podmiotami tych systemów. Jak nie trudno zauważyć, że w wyniku procesu integracji i globalizacji, suwerenność przestaje być podstawowym narzędziem opisu rzeczywistości. Jednym z przejawów takiego stanowiska jest koncepcja integracji europejskiej, w ramach której tworzone są instytucje o ponadnarodowych uprawnieniach, na podstawie traktatów, przy jednoczesnym zachowaniu niezależności regionalnej, kulturowej, religijnej i innych. W tych kwestiach ważną rolę odgrywają Traktaty : z Maastricht i Lizbony. Zatem istotą demokratyzacji są działania podmiotów suwerennie uczestniczących w bezpieczeństwie.

²⁹ W. Pokruszyński, J. Piwowarski, *Teoria bezpieczeństwa*, WSBP i I, Kraków 2014, s. 189.

4. ROLA WIELKICH MOCARSTW W BEZPIECZEŃSTWIE

Już w drugiej połowie XX wieku liczba państw wzrosła aż czterokrotnie wskutek różnych procesów odzyskiwania niepodległości i suwerenności narodów i państw. W obliczu tych procesów można uznać za fakt, że głównymi twórcami porządku międzynarodowego były i są *mocarstwa i supermocarstwa*. W najbliższym okresie XXI wieku wszystko wskazuje na to, że trzy mocarstwa, tj. Stany Zjednoczone Ameryki, Chiny i Rosja będą kształtowały porządek międzynarodowy przy udziale ONZ. To one będą miały nie małe znaczenie w budowaniu teorii bezpieczeństwa w sytuacji nieprzewidywalności i zmienności zjawisk.

4.1. GENEZA WIELKICH MOCARSTW

Powstawanie i upadek wielkich mocarstw na przestrzeni wieków, świadczą fakty historyczne. W tym procesie można dostrzec pewną prawidłowość polegającą na długoletniej umiejętności wykorzystywania potencjału gospodarczego i militarnego oraz jego pomnażanie poprzez tworzenie warunków w różnych obszarach. Zmiany w układzie sił, pomiędzy mocarstwami, zależą przede wszystkim od ich gospodarczego umacniania lub słabnięcia na tle rozwoju innych czołowych mocarstw. Dlatego, istotne są nie tylko momenty przełomowe, jak wojny, rewolucje, kryzysy, ale i nieustanne procesy wewnętrzne wpływające na ich potencjał – siłę. W przypadku wielkich mocarstw, zawsze mają określoną rolę do spełnienia w środowisku międzynarodowym, w tworzeniu bezpieczeństwa światowego.

Na potwierdzenie tezy – wielka rola przypada wielkim mocarstwom w XXI wieku, mogą świadczyć wszystkie dotychczasowe ich działania na arenie międzynarodowej. Natomiast, co do momentów przełomowych, mogą świadczyć przykłady o upadku mocarstw od XX wieku. Tylko cztery lata I wojny światowej (1914–1918) wystarczyły do upadku 3. Mocarstw, tj. Niemiec, Austro-Węgier i Rosji oraz znaczenie Wielkiej Brytanii i Francji. Jednak procesy zmian porządku międzynarodowego w 1919 roku, a następnie po zakończeniu II wojny światowej w 1945 r., trwały przez kilkadziesiąt lat.

Inna filozofia rozwoju polityczno-gospodarczego i militarne w krajach Wschodu i Zachodu, doprowadziła, w latach 90. do jednego z największych przełomów- bez konfliktu zbrojnego (trzeciej wojny światowej) – upadku układu bipolarnego i Związku Sowieckiego. Aktualnie, rola wielkich mocarstw, w bezpieczeństwie nadal jest niepodważalna, zwłaszcza wobec zagrożeń, jakie funduje ludzkości XXI wiek.

4.2. ROLA WIELKICH MOCARSTW PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Wymiar znaczenia wielkich mocarstw nie jest wielkością stałą, co wynika z nierówności tempa rozwoju poszczególnych społeczeństw i stopnia ich trwałości w bezpieczeństwie. Często bywa tak, że różne wykorzystanie tych samych możliwości prowadzi do zmniejszenia lub zwiększenia potencjału danych mocarstw.

O roli mocarstw w stosunkach międzynarodowych, z wyjątkiem rozwoju gospodarczego i jego bogactwa narodowego, decyduje siła militarna, zapewniająca stabilność i rozwój społeczeństwa, innymi słowy – bezpieczeństwo. Mocarstwa regionalne muszą dysponować odpowiednimi siłami zbrojnymi, które zawsze strzegą ich interesów politycznych, gospodarczych i kulturowych z dala od ich granic państwowych przed zagrożeniami. Jednak przeznaczenie zbyt dużej części potencjału na rozwój potęgi militarnej, zamiast na rozwój gospodarczy, może doprowadzić do poważnego osłabienia siły państwa – *podstawowego kryterium bezpieczeństwa narodowego*.

Racjonalne zbilansowanie wydatków na cele obronne jest podstawą trwania potęgi i utrzymania pozycji wśród czołowych państw, decydujących o porządku międzynarodowym. Ponadto, w dobie integracji i globalizacji, bardzo ważnym staje się profesjonalizm elit politycznych i jakość rządzenia państwem. Należy jednak zaznaczyć, że upadające niekiedy mocarstwa wkrótce powracają do swojej dominującej roli; tylko najczęściej w zmienionej formie i o innym potencjale. Do takich państw można zaliczyć: Rosję, Niemcy, Japonię, Chiny, Indie, Brazylię. Nie mogą one odgrywać trwałej roli mocarstw bez wysokiego poziomu gospodarczego i utrzymania odpowiednio dużego potencjału militarne, zapewniającego bezpieczeństwo i stabilizację w regionie.

Po zakończeniu II wojny światowej w 1945 roku, ówczesne mocarstwa, Stany Zjednoczone Ameryki, Związek Radziecki, Wielka Brytania, Chiny i Francja, zagwarantowały sobie stałe miejsce (stałego członka) w Radzie Bezpieczeństwa ONZ i prawo weta. Była to z ich strony odmowa przekazania części uprawnień wynikających z suwerenności na rzecz organizacji międzynarodowej, polityki bezpieczeństwa, pewnym formom kontroli międzynarodowej, co uczyniły wszystkie państwa będące członkami ONZ.

Stany Zjednoczone, wypełniając mesjanistyczną wizję Thomasa Woodrowa Wilsona – poszerzenia cywilizacji opartej na zasadach demokratycznych

i stosowania etyki w polityce zagranicznej oraz stosunkach międzynarodowych, czuły się obrońcą państw zagrożonych przez rozszerzający się komunizm i przyjęły odpowiednią do nie strategię.

Założenia tej strategii zaprezentował w dniu 12 marca 1947 roku prezydent USA Harry Truman. Pomagając gospodarczo Europie i Japonii Planem Marshalla, Stany Zjednoczone utwierdziły swoją obecność militarną w wielu krajach świata, a głównie w Europie. Już od 1970 r. USA miały ponad milion żołnierzy w 30. krajach. Były członkiem w 4. organizacjach obronnych i aktywnym członkiem piątej. Należały także do 53. organizacji międzynarodowych. Udzielały pomocy humanitarnej i nie tylko niemal 100 państwom.

Od zakończenia II wojny światowej Związek Sowiecki wykazywał podobne tendencje w postępowaniu na arenie międzynarodowej, promując w świecie idee walki klas i konieczności niesienia pomocy w wyzwaniu ludzkości spod „jarzma” kapitalizmu. Ponadto, to mocarstwo dbało o poszerzenie swoich wpływów ideologicznych, politycznych, ekonomicznych i kulturowych w świecie. Związek Sowiecki zawsze udzielał pomocy, bardziej lub mniej otwarcie ruchom lewicowym, głównie a Azji i Ameryce Południowej. Realizując doktrynę ograniczonej suwerenności, dbał o trwanie Europy Środkowej w jego obszarze wpływów, uciekając się do interwencji militarnych w formie „bratniej pomocy”. Takie interwencje militarne miały miejsce na Węgrzech w 1956 r. i Czechosłowacji w 1968 r. Wszystkie interwencje kończyły się dużymi ofiarami wśród ludności cywilnej i internowaniem działaczy – patriotów walczących o wolność i niepodległość.

Pozycję tych dwóch supermocarstw bardziej umocnił fakt uzyskanie możliwości wyprodukowania broni jądrowej i środków jej przenoszenia na bardzo duże odległości, międzykontynentalne. Dokonywane próby naziemne i podziemne tej broni, o różnej mocy, przez te państwa nakręcały spiralę zbrojeń do niespotykanych przedtem rozmiarów, co mogło grozić zniszczeniem życia na ziemi.

Dwa supermocarstwa dyktowały warunki porządkowi międzynarodowemu przez lata sześćdziesiąte i osiemdziesiąte XX wieku. To one decydowały o losach istnienia życia na naszej planecie. Jednak stało się zupełnie inaczej.

Radykalna i gwałtowna zmiana w stosunkach międzynarodowych nastąpiła w 1991 roku. Koniec „zimnej wojny”, rozpad Związku Sowieckiego i doświadczenia lat dziewięćdziesiątych w obszarze stosunków międzynarodowych, dokonały transformacji pojęcia i filozofii mocarstwowości i jego form przejawiania. Różnorodność zachowań od tradycyjnego egoizmu mocarstwowego, braku zaangażowania z różnych przyczyn aż po *Solidarność*. Słabość organizacji międzynarodowych bezpieczeństwa ukazała się podczas konfliktów militarnych, zbiorowych operacji stabilizacyjnych i pokojowych pod egidą wielkich mocarstw.

Ta słabość doprowadziła do większej swobody ich działań i próby wypełniania luki w stosunkach międzynarodowych. Jednocześnie spadek napięcia,

z powodu osłabienia wpływu systemu równowagi strachu na środowisko międzynarodowe zmusił mocarstwa do redefiniowania swych dotychczasowych ról, a także do większej powściągliwości zachowań. Atrybuty ich potęgi w coraz większym stopniu są wykorzystywane na rzecz społeczności międzynarodowej w skali regionalnej i globalnej, w interesie bezpieczeństwa i pokoju.

Świat nadal nie jest nadal nie jest bezpieczny z powodu zagrożeń, jakie wywołał wiek XXI. Pojawiły się nowe wyzwania i zagrożenia przede wszystkim dla wielkich mocarstw w skali regionalnej i globalnej. Mocarstwa, w nowej roli, muszą bezwzględnie kształtować bezpieczeństwo i warunki pokoju zgodnie z prawem międzynarodowym. Stąd ich rola nie maleje, raczej rośnie. A każde łamanie zasad współistnienia i prawa międzynarodowego przez mocarstwo, w interesach imperialnych przy użyciu siły militarnej, jest i będzie uznawane jako czyn agresji, a zbrodniarze są będą karani przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) w Hadze.

4.3. ROLA WIELKICH MOCARSTW W XXI WIEKU

W początkach XXI wieku poddano ocenie i weryfikacji dotychczasowych kryteriów, na których podstawie określano państwo jako mocarstwo lub supermocarstwo. Jeśli obecnie, przyjmiemy za podstawę oceny tylko trzy kryteria, tj. potencjał gospodarczy, możliwości rozwoju i siłę militarną, to się okaże, że arenie międzynarodowej pozostaje tylko jedno supermocarstwo – Stany Zjednoczone Ameryki.

Od tragicznego wydarzenia (terrorystycznego ataku na World Trade Center i Pentagon), rozpoczęto wojnę z międzynarodowym terroryzmem, która *de facto* wychodzi poza granice USA i obejmuje wszystkie państwa miłujące pokój. Odtąd przyjęta strategia USA zakłada działania jednostronne w ramach Sojuszu NATO lub partnerstwa i współpracę z wieloma organizacjami międzynarodowymi w celu zwiększenia stopnia bezpieczeństwa, powiększając potencjał obronny przy jednoczesnym umacnianiu demokracji.

Obok tradycyjnych przejawów, także inne czynniki świadczą o mocarstwowości, które podlegają ewolucji, a nawet prowadzą do nowych zjawisk. Pierwszym takim przykładem jest rozwój czynników ograniczających samowolę i dowolność w postępowaniu, zgodnie z prawem międzynarodowym. Kolejnym bardzo ważnym czynnikiem to wzrost liczby organizacji międzynarodowych i ich znaczenia w bezpieczeństwie globalnym.

Dla małej i średniej wielkości państw, mocarstwa aktualnie stanowią ważny czynnik stabilizujący poprzez działania polityczne, gospodarcze i militarne. Samo istnienie mocarstw świadczy o ewolucji bezpieczeństwa i możliwości umacniania demokracji w dzisiejszym świecie, gwarantem tego procesu są sojusze (NATO i UE).

Mocarstwa jawią się pierwszymi stabilizatorami w układzie międzynarodowym, a przywilej bycia mocarstwem w XXI wieku, wywołuje oczekiwania innych państw brania na siebie politycznego, społecznego i militarnego bezpieczeństwa kooperatywnego. Bycie mocarstwem stało się obecnie bardzo kosztowne, gdyż dostarcza coraz mniej przywilejów i korzyści w razie niepowodzeń, których nie można wykluczyć. Bogactwo i potęga militarna państw są zjawiskami względnymi, gdyż są porównywalne z potencjałami militarnymi innych państw w danym okresie, a okresy bywają różne. Nie wojny lecz pokojowa współpraca państw o różnych systemach polityczno-społecznych, stanowi racjonalny model porządku międzynarodowego, w którym kapitalną rolę odgrywają mocarstwa i supermocarstwa. Dużym problemem międzynarodowym staje się fakt, iż niektórzy przywódcy mocarstw nie wypełniają swojej odpowiedzialnej powinności na miarę współczesności – XXI wieku.

Uwzględniając procesy zmian, wyzwania i zagrożenia oraz rolę, jaką powinny odgrywać mocarstwa w obszarze bezpieczeństwa zbiorowego oraz większość kryteriów, do grupy państw – mocarstw, na lata najbliższe można zaliczyć: USA, Chiny, Indie, Rosję, Brazylię i UE.

Na podstawie dociekań i wieloletnich badań bezpieczeństwa oraz dokonanego przeglądu roli i polityczno-strategicznego znaczenia mocarstw w przeszłości i w obecnej nieprzewidywalnej rzeczywistości, można wysunąć tezę – *wiek XXI będzie od mocarstw wymagał większego zaangażowania i odpowiedzialności w utrwalaniu i utrzymywaniu bezpieczeństwa i pokoju światowego.*

Aby spełniać tak poważną misję, w nader skomplikowanych uwarunkowaniach, będzie wymagało znakomitego przygotowania w każdym obszarze zarówno społeczeństw tych mocarstw, potencjałów, intelektualnej dyspozycji i kompetencji elit politycznych.

Część IV

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

1. BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE – POJĘCIE I STRUKTURA

W bezpieczeństwie regionalnym i globalnym, przedmiotem szczególnej troski jest bezpieczeństwo narodowe (państwa), zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Oprócz głównej treści bezpieczeństwa narodowego w aspekcie teoretycznym i praktycznym, odnoszącym się do budowania współczesnego systemu bezpieczeństwa, zawsze będzie uwzględniane założenia polityki i strategii państwa. Każde rozważanie o charakterze teoretycznym powinno być podporządkowane celowi głównemu, jakim jest skuteczny system bezpieczeństwa narodowego w otoczeniu sojuszniczym – tak wymaga współczesność i nowe uwarunkowania XXI wieku.

Z końcem ubiegłego tysiąclecia, światowe dominujące ideologie (faszyzm i komunizm), w zasadzie zakończyły swoje istnienie, które niosły przemoc, konflikty, gwałcenie prawa międzynarodowego i prawa człowieka, a także tworzenie potencjalnych możliwości do unicestwienia życia na Ziemi. Po tym wyjątkowo tragicznym okresie, z początkiem XXI wieku ludzkość stanęła wobec nowych wyzwań i zagrożeń, o innym charakterze, w wymiarze narodowym, regionalnym i globalnym. Czy w tej nowej sytuacji jest inna ideologia, która zagraża ludzkości i cywilizacji? Wszystkie dotychczasowe wydarzenia, na wszystkich kontynentach, jednoznacznie wskazują Islam (fundamentalizm islamski). To co się działo ze strony współczesnego terroryzmu, świadczy o rozpoczęciu z nim wojny przez większość państw miłujących pokój i stabilny rozwój społeczny.

1.1. ISTOTA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Współczesne rozumienie bezpieczeństwa jest o wiele szersze, daleko wykraczające poza kwestie militarne, co było atrybutem w przeszłości. Zakres bezpieczeństwa – podmiotowego i przestrzennego, wykazuje tendencje wzrostu. Bezpieczeństwo, pod względem etymologicznym, jest zarazem stanem i procesem, a to oznacza, że bezpieczeństwo jest w ciągłym rozwoju. Jest tak dlatego, ponieważ poczucie bezpieczeństwa jest odwrotnie proporcjonalne do poczucia zagrożenia. Szeroki zakres bezpieczeństwa jest spowodowany

coraz większą liczbą rodzajów (kategorii) zagrożeń, do których zaliczają się: zagrożenia militarne i pozamilitarne.

Obecnie jesteśmy w okresie eksplozji zainteresowań i poszukiwań w obszarze wiedzy, nauki, teorii, metodologii i praktyki bezpieczeństwa, czyli na etapie umacniania się bezpieczeństwa w systemie dyscyplin naukowych. Jesteśmy świadkami, jak nauki o bezpieczeństwie zdobywają swoje miejsce w instytutach naukowo-badawczych, uczelniach wyższych publicznych i niepublicznych, studiów 3. stopni. To oznacza, że bezpieczeństwo stało się jednym z poważniejszych przedmiotów nauczania na poziomie wyższym, a jej teoria zaczyna stanowić podstawę do budowania efektywnych systemów bezpieczeństwa na wszystkich poziomach struktury państwa.

Należy przyznać, że co do istoty bezpieczeństwa opinie są bardzo różne, ponieważ jest pojęciem wieloznacznym. Pierwszym znaczeniem etymologicznym jest zdefiniowanie jako stanu spokoju, pewności lub poczucia pewności, wolności od zagrożeń, strachu lub ataku. Stan bezpieczeństwa, szwajcarski politolog Daniel Frei proponuje skoncentrować poszukiwania istoty bezpieczeństwa jedynie na analizie obiektywnych i subiektywnych aspektów zagrożenia. Jego model objaśniania, w uproszczeniu, uwzględnia następujące elementy:

- 1) stan braku bezpieczeństwa, który charakteryzuje się występowaniem dużego, rzeczywistego zagrożenia zewnętrznego, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe (adekwatne);
- 2) stan obsesji występujący wtedy, gdy nieznaczne zagrożenie jest postrzegane jako duże;
- 3) stan fałszywego bezpieczeństwa, który oznacza sytuację, gdy zagrożenie zewnętrzne jest poważne, a jego postrzeganie niewielkie;
- 4) stan bezpieczeństwa, mający miejsce wtedy, gdy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczne, a jego postrzeganie prawidłowe.³⁰

Z tego wynika, że bezpieczeństwo nie jest kategorią wyłącznie subiektywną. Jest to jednak zawężone pojęcie bezpieczeństwa, gdyż pomija ono całą ontologię zagrożeń, jako zjawisk występujących w rzeczywistości. Przez bezpieczeństwo rozumie się także proces, w którym stan bezpieczeństwa podlega dynamicznym zmianom stosownie do istniejących warunków wewnętrznych i zewnętrznych. Nie ma czegoś trwałego, raz zbudowanego systemu bezpieczeństwa na wiele lat. To znaczy, że *bezpieczeństwo jako wartość – najwyższa, absolutna i nieprzemijająca* musi być w ciągłym rozwoju, aby zachować skuteczność na danym etapie pożądanego bezpieczeństwa.

Ciekawe określenie znaczenia bezpieczeństwa sformułował jeden z najsłynniejszych amerykańskich polityków XX wieku Henry Kissinger twierdząc: *bezpieczeństwo jest mniejsze, ale niepewność o wiele większa, bo istota*

³⁰ D. Frei, *Sicherheit: Grundfragen der Weltpolitik*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 1977, s. 17.

współczesnego zagrożenia polega na tym, że jest ono niespodziewane, że uderza w ludność cywilną, że nie wiadomo jak nad nią zapanować.

Drugą ciekawą wypowiedzią w tej samej sprawie jest polskiego pisarza – wizjonera Stanisława Lema: *przesadą jest mówienie, że świat wszedł w nową fazę historii, ale z pewnością wszedł w fazę wielkiego strachu... obawiam się, że to dopiero początek...*

Można łatwo zauważyć, że w tych dwóch wypowiedziach, powszechnie znanych autorów, istnieje obawa z powodu współczesnych zagrożeń, zwłaszcza ze strony terroryzmu światowego. I dlatego, na pewno zmieniły się priorytety, czyli hierarchia ważności problemów, które muszą być rozwiązywane przez politykę i strategię.

Bezpieczeństwo w istocie zależy również od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska w którym żyjemy, bo przecież i tu są tworzone zagrożenia różnego rodzaju. Zatem nasze bezpieczeństwo zależy także od nas samych, od naszego przygotowania i gotowości do sprostania tym zagrożeniom, obojętnie jakiego ono rodzaju jest.

Należy mieć na uwadze fakt, że zasadniczymi elementami bezpieczeństwa są dwa, tj. gwarancje nienaruszalności podmiotu i swoboda jego rozwoju. To z kolei oznacza, że bezpieczeństwo jest zespoleniem dwóch składników, a mianowicie, zapewnienie przetrwania i rozwój podmiotu (państwa). Trzeba też przyznać, że nie są to dwa równorzędne kategorie tworzenia systemu bezpieczeństwa. Zapewnienie przetrwania podmiotu stanowi fundament bezpieczeństwa, dając możliwość fizycznego trwania. Zapewnienie bezpieczeństwa, to jednoznacznie z zapewnieniem trwania i przetrwania podmiotu, stanowiąc jednocześnie warunek ciągłości rozwoju. Zaś pojęcie swoboda rozwoju, w kontekście bezpieczeństwa, zawiera w sobie warunki ochrony i obrony wartości interesów danego podmiotu w postępie cywilizacyjnym.

Dobrze i trafnie użył określenia w swojej książce J. Stańczyk podając: *istotą opartego na gwarancjach nienaruszalnego przetrwania i swobodach rozwojowych bezpieczeństwa jest pewność*. Pewność jest bowiem warunkiem obu tych składników, choć może być ona jednak obiektywna lub subiektywna. Bezpieczeństwo, w aspekcie semantycznym, można określić jako obiektywną pewność gwarancji nienaruszalnego przetrwania i swobód rozwojowych.

Współczesne pojęcie bezpieczeństwa narodowego, w całokształcie systemu pojęć i kryteriów bezpieczeństwa zajmuje pierwszoplanową pozycję i decydującą o losach jednostek, społeczności lokalnych narodów (państw). Na to złożyło się wiele czynników, które są nadal aktualne, a oto one:

Po pierwsze – decyzja o losach jednostek i społeczeństw lokalnych, narodu jako trwałej wspólnoty, powstałej na gruncie wspólnoty losów, kultury, religii, języka, terytorium i życia gospodarczego przejawiającego się świadomości narodowej jej członków.

Po drugie – znaczenie państwa narodowego jako najwyższej formy organizacyjnej narodu dla realizacji podstawowych celów, z których najważniejszym jest *bezpieczeństwo*.

Po trzecie – doświadczenie minionych wieków, wojen zniszczeń, grabieży majątku narodowego i zniewolenia na przestrzeni dziejów.

Syntezyując problematykę bezpieczeństwa narodowego (państwa), należy zauważyć, że w aspekcie społecznym bezpieczeństwo w tym obszarze stanowi dla jednostek, społeczności lokalnych i państwa pierwotną, egzystencjalną, naczelną potrzebę i wartość, a zarazem priorytetowy cel działania we wszystkich sektorach i na wszystkich poziomach struktury organizacyjnej państwa i samorządów.

W znaczeniu funkcjonalnym, bezpieczeństwo narodowe (państwa) jest naczelną misją narodową, społeczną i jego organizacją, polegającą na permanentnym realizowaniu dwóch zasadniczych celów. Po pierwsze – ochrona i obrona wartości i interesów narodowych przed istniejącymi i potencjalnymi zagrożeniami, tworząc warunki dla realizacji celu pierwszego. Po wtóre – tworzenie warunków (wewnętrznych i zewnętrznych) dla swobodnego rozwoju i sprostania wyzwaniom XXI wieku, tj. zmienność, nieprzewidywalność i postęp cywilizacyjny.

Dla wypełnienia misji tworzenia bezpieczeństwa narodowego (państwa) potrzebne są odpowiednie instytucje i struktura, zwana strukturą realizacyjną lub systemem bezpieczeństwa narodowego (SBN). I dlatego, w znaczeniu strukturalnym bądź systemowym, bezpieczeństwo narodowe to zorganizowane państwo pod względem prawnym do wypełniania podstawowych funkcji w tym obszarze.

W istniejących opracowaniach naukowych, krajowych i zagranicznych, można spotkać różną interpretację samego pojęcia bezpieczeństwa narodowego w obecnej rzeczywistości. Tych definicji jest co najmniej kilka i każda z nich, pomimo różnej treści, dotyczy tego przedmiotu badawczego, tj. bezpieczeństwa narodowego (państwa).

W tym opracowaniu będą podane dwie definicje tego samego terminu o różnej treści merytorycznej, a mianowicie: pierwszą – definicję zawartą w Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, wydanym przez AON w 2003 roku i drugą autorską. Pierwsza – ***Bezpieczeństwo narodowe, proces lub stan zapewniający funkcjonowanie państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiające przetrwanie, rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku (warunkach) bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukcowanie ryzyk oraz przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesom***. Druga (autorska) – ***Bezpieczeństwo narodowe (państwa) to stan i proces zapewniający funkcjonowanie państwa w podstawowych obszarach, umożliwiające trwanie, przetrwanie i rozwój oraz swobodę realizacji interesów narodowych***.

Nie trudno zauważyć, że bezpieczeństwo narodowe (BN) używa się zamiennie z bezpieczeństwem państwa (BP). Używa się tak dlatego, ponieważ zapewnienie bezpieczeństwa narodowego jest naczelnym zadaniem polityki i strategii państwa. W tradycyjnym rozumieniu kładzie się nacisk na bezpieczeństwo zewnętrzne wobec zagrożeń, jednak bezpieczeństwo narodowe ma także chronić wewnętrzne wartości społeczeństwa i państwa. Bezpieczeństwo narodowe jest także interesem narodowym, utożsamianym z trwaniem i przetrwaniem państwa i narodu, czyli ochroną integralności terytorialnej i niezawisłości politycznej. Oprócz trwania i przetrwania, bezpieczeństwo narodowe chroni również takich wartości jak: suwerenność, niezawisłość, demokratyczny system społeczny i gospodarczy, prestiż w środowisku międzynarodowym, ideologia, obywatele za granicą, standard życia.

W chronionych przez bezpieczeństwo narodowe wartościach należałoby wyróżnić szczególnie cztery podstawowe, tj. *przetrwanie, integralność terytorialną, rozwój i niezawisłość polityczną*. W tym zakresie państwo decyduje, jakie wartości powinny być chronione szczególnie, w ramach narodowej polityki bezpieczeństwa; do nie opracowują odpowiednią strategię realizacji tych wyznaczonych przez politykę celów. Natomiast dobór strategii zależy, przede wszystkim, od rodzaju interesów narodowych i istniejących uwarunkowań i potencjalnych zagrożeń.

Warto przy tym odnotować, że poszczególne obszary bezpieczeństwa narodowego nie są zbiorami odrębnymi. Występują między nimi pewne zależności, związki i jedynie dla celów badawczych (poznawczych) mogą być analizowane i oceniane osobno. Natomiast państwo zawsze jest rozpatrywane jako naczynie połączone.

1.2. CELE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Państwo, jako złożona struktura społeczna, usankcjonowana prawem konstytucyjnym, kieruje się określonymi przez politykę długookresowymi celami. Realizacja tych celów przez państwa jest naturalnym jego przeznaczeniem. Państwa liberalne, początkowo zabiegały głównie o utrzymanie władzy i bezpieczeństwa wewnętrznego oraz po części kształtowanie stosunków międzynarodowych.

Po pewnym okresie pojawiły się inne ważne role związane z funkcjonowaniem państwa demokratycznego. Troska o naród, w państwie demokratycznym, jego byt i rozwój oraz ochrona i obrona jednostki i jej mienia, stanowi podstawową sferę funkcjonowania państwa. Rodzi się zasadnicze pytanie: jakie mogą być główne cele polityki państwa demokratycznego w obszarze bezpieczeństwa narodowego?

Udzielając odpowiedzi na tak postawione pytanie, należy sięgnąć do samego pojęcia *celu*, jako *idealnie wyobrazonego określonego przedmiotowo, podmiotowo i czasowo skutku działania określonego podmiotu (państwa)*,

*przyszłego stanu rzeczy, konkretnego stanu otoczenia lub jego części, do którego świadomie ono zmierza poprzez zaplanowane i racjonalne działania.*³¹

Można też zadać kolejne pytanie: jakie jest podstawowe przeznaczenie państwa demokratycznego? Traktując to pytanie z punktu widzenia bezpieczeństwa, można potraktować następująco – przeznaczeniem państwa jest realizacja potrzeb wszystkich jego żywotnych interesów, stanowiących wspólną wartość narodową, którą możemy określić celem działania. W tym znaczeniu, cel działalności państwa stanowi szczególną pochodną potrzeb społecznych oraz możliwości państwa wynikających z jego potencjału i swistego przyzwolenia na ich realizację ze strony otoczenia międzynarodowego.³²

Do stałych celów polityki państwa zalicza się m.in. siłę moralną i materialną państwa, wysoką pozycję międzynarodową, dobrobyt, rozwój, stabilność gospodarczą, zachowanie tożsamości narodowej oraz bezpieczeństwo narodowe.

Zaprezentowany podział celów polityki państwa wynika z potrzeby wyróżnienia priorytetowych wartości, do których zmierza naród. Stanowią one ucieleśnienie najwyższej potrzeby, tj. trwanie i przetrwanie narodu w państwie jako niezależnego podmiotu w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego. A czy cele polityki państwa są tożsame z celami narodowymi? Okazuje się że to ma niemałe znaczenie w teorii i praktyce, gdy zaczynamy rozważać tę kwestię w aspekcie aksjologicznym, szukając odpowiedzi czy cele są tożsame, czy też istnieją między nimi różnice. Tu należy uwzględnić realność, że cele priorytetowe określa zawsze organ decyzyjny (polityczny). Praktyka polityki państwa demokratycznego potwierdza tezę, iż interes państwowy nie zawsze jest zbieżny z interesem społecznym; różnice nie powinny być znaczące. Dobrze jest kiedy społeczność akceptuje większość interesów państwa.

Mając na uwadze relacje pomiędzy rządzącymi a rządzonymi, należy przy tym uwzględnić fakt, że jedynym i najważniejszym w państwie suwerenem jest władza państwowa, niezależna od innej władzy ani przedmiotowo, ani podmiotowo. A to oznacza, że cele polityki bezpieczeństwa będą zawsze przez władzę państwową, natomiast droga dochodzenia do celu będzie zależała od strategii, stylu rządzenia i profesjonalizmu rządzących i aktywności społecznej. W państwie demokratycznym, w którym społeczeństwo obywatelskie może wyrażać swoje interesy, proces określania celów odbywa się z udziałem narodu za pośrednictwem parlamentu. Jeśli tak przebiega proces określania długofalowych celów, to mogą one okazać się tożsamymi z celami narodowymi, przynajmniej w ogólnych zarysach.

Zakłada się, że pierwszym warunkiem sukcesu państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa, jeśli jest możliwe hierarchizowanie celów polityki państwa według kryterium wartości. Jeśli bezpieczeństwo jest najwyższą wartością, to i cele bezpieczeństwa zajmą odpowiednią wobec innych celów polityki państwa.

³¹ Por. *Leksykon politologii*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 1997, s. 46.

³² W. Pokruszyński, *Uwarunkowania współczesnego bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2006, s. 13.

Adam Czartoryski wypowiedział się następującymi słowami: bezpieczeństwo i dobrobyt państwa są celem polityki zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej [...]. Podobnie w tej ważnej sprawie wypowiadali się w przeszłości inni znani aktorzy sceny politycznej. Według M. Bobrzyńskiego: Celem bowiem państwa nie jest praca sama przez się i w pewnym tylko kierunku, lecz ochrona i poparcie pracy we wszystkich jej objawach i kierunkach. Nieco inaczej mówi C. Znamierowski: Grupę państwową wyróżnia spośród innych grup to, że ma ona dwa swoiste zadania, tj. utrzymuje porządek w zbiorowości i zapewnia jej bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne.

I tu dochodzimy do konkluzji, że bezpieczeństwo narodowe (państwa) stanowi podstawowy cel i wartość najwyższą w XXI wieku. Przemiana, jaka dokonała się po upadku układu bipolarnego i zmian geopolitycznych, wynika z dostrzeżenia jednakowej rangi dwóch jego podmiotów, tj. *państwa i społeczeństwa. Tylko takie rozumienie polityki daje gwarancję trwania, przetrwania i rozwoju państwa w otoczeniu międzynarodowym (sojuszu).*

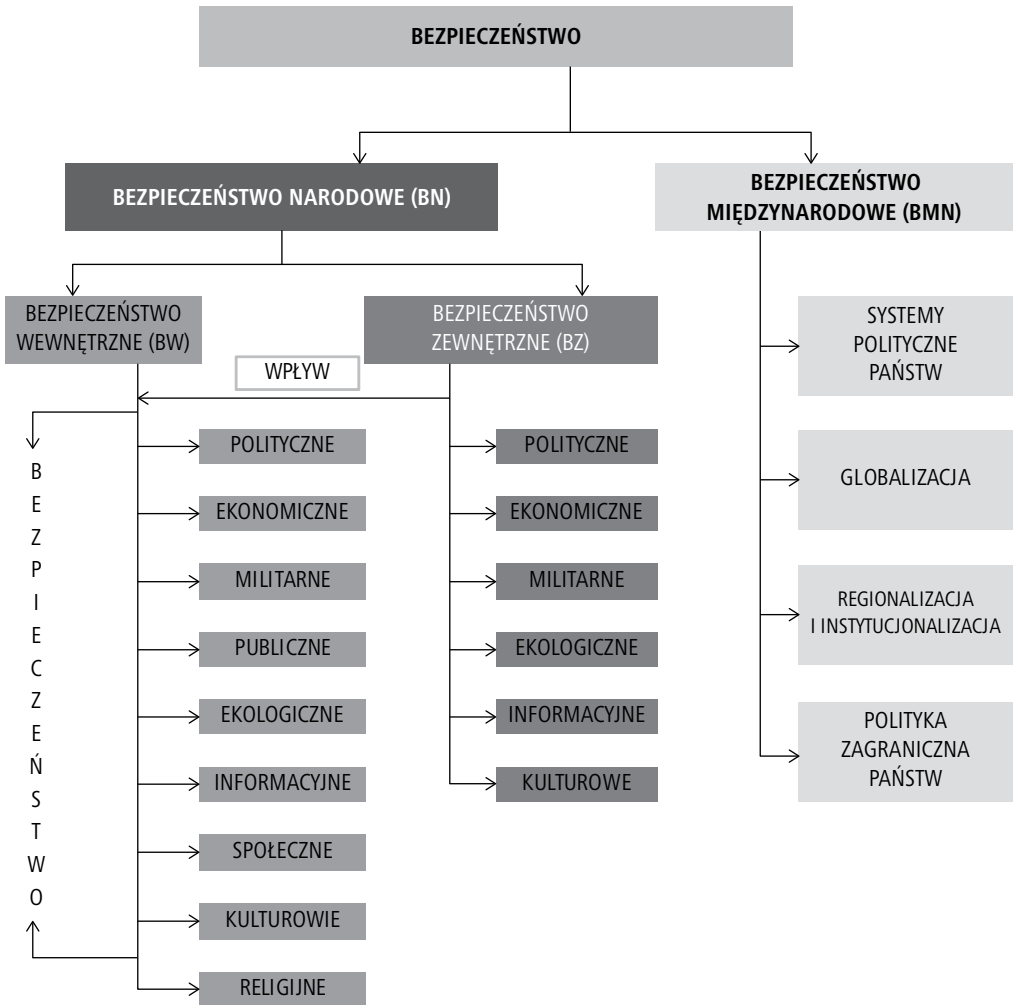
1.3. STRUKTURA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Nie będzie błędem jeśli na początek zostanie odkryte znaczenie terminu „struktura”, a w następnej kolejności opisanie jego w aspekcie poznawczym. Otóż termin struktura, według Słownika Języka polskiego z 1981 roku, s. 325, *to układ i wzajemne relacje elementów stanowiących całość*. Natomiast, według Słownika wyrazów obcych WEL, Toruń 2003, s. 323 to słowo znaczy: *struktura (łac. struktura – budowa) 1) układ składników tworzących całość; 2) system obejmujący wszystkie elementy oraz relacje między nimi*. W tym przypadku jest to struktura organizacyjna bezpieczeństwa narodowego (państwa), zawierająca wszystkie podstawowe elementy (kategorie) bezpieczeństwa i stanowiąca jedną całość systemu.

Ogólnie bezpieczeństwo, jako wartość nadrzędna dzieli się na bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Bezpieczeństwo narodowe (BN) z kolei dzieli się na bezpieczeństwo wewnętrzne (BW) i bezpieczeństwo zewnętrzne (BZ).

W strukturze bezpieczeństwa narodowego pierwszorzędne znaczenie odgrywa bezpieczeństwo wewnętrzne, bowiem zawiera ono takie kategorie bezpieczeństwa jak: bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, militarne, publiczne” ekologiczne, informacyjne, społeczne, kulturowe i religijne. Są to główne elementy struktury BN, stanowiące podstawę racjonalnego funkcjonowania państwa, w niestabilnym świecie.

Znaczący wpływ na bezpieczeństwo narodowe ma bezpieczeństwo zewnętrzne, zwłaszcza jego kategorie, które w strukturze mają bezpośrednie odniesienia. Do takich kategorii należą: *bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, militarne, informacyjne, ekologiczne i kulturowe.*

Rysunek 2. Struktura bezpieczeństwa

Źródło: Opracowanie własne.

Bezpieczeństwo międzynarodowe (BMN), mające nadrzędną rolę wobec bezpieczeństwa narodowego, zawiera takie podstawowe kategorie jak: *systemy polityczne państw, regionalizację i globalizację, system bezpieczeństwa globalnego, instytucjonalizację, politykę zagraniczną państw*. Łatwo zauważyć, że bezpieczeństwo międzynarodowe ma o wiele szerszy zakres znaczeniowy niż bezpieczeństwo narodowe. Jest tak dlatego, ponieważ bezpieczeństwo międzynarodowe nie jest tylko sumą bezpieczeństwa poszczególnych państw lub sojuszu, lecz czymś więcej. *O jego istocie i zakresie stanowi zespół czynników, norm i mechanizmów międzynarodowych, a także oddziaływań, które zapewniają każdemu państwu, danego systemu międzynarodowego lub regio-*

*nu (UE), większe lub mniejsze poczucie pewności niezagrażonego istnienia, przetrwania i swobód rozwojowych.*³³ To oznacza, że bezpieczeństwo międzynarodowe obejmuje nie tylko wartość egzystencjalną pojedynczych państw, lecz także wartości wspólne dla systemu (sojuszu), takie jak: stabilność, pokój, równowaga, współpraca [...]. O ich ochronie decyduje prowadzona przez państwa polityka i strategia bezpieczeństwa oraz całokształt więzi i instytucji międzynarodowych. Zasadniczą treścią bezpieczeństwa międzynarodowego jest eliminowanie wszelkich zagrożeń dla istnienia, przetrwania, tożsamości i rozwoju państw i systemów międzynarodowych oraz kształtowanie pewności tych podmiotów (państw).

Bezpieczeństwo międzynarodowe można i należy traktować jako określoną sekwencję stanów, które składają się na proces społeczny w skali międzynarodowej. Mimo względnej trwałości i aspiracji, potrzeb i interesów państwa, ich bezpieczeństwo zewnętrzne podlega prawom ruchu systemów międzynarodowych, jako że impulsy do jego ewolucji wychodzą z dwóch środowisk, tj. wewnętrznego i zewnętrznego-międzynarodowego.

System bezpieczeństwa powinien być, zwłaszcza w nowych uwarunkowaniach, kompatybilny i jednolity, oparty na umowie pomiędzy suwerennymi państwami, zapewniający im bezpieczeństwo. Należy teraz przejść do następnej kwestii, a mianowicie do bezpieczeństwa wewnętrznego, najważniejszej części struktury bezpieczeństwa narodowego (państwa), a konkretnie do charakterystyki jego podstawowych elementów (kategorii). W niniejszym opracowaniu znajduje się tylko tyle elementów (kategorii) w bezpieczeństwie wewnętrznym ile występuje kategorii zagrożeń w tym obszarze bezpieczeństwa. W niektórych materiałach czytelnik może spotkać mniejszą lub większą liczbę kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego; to zależy które z zagrożeń brano pod uwagę podczas budowania struktury bezpieczeństwa narodowego i według jakich kryteriów wartościowania.

Ponadto, każdorazowo należy uwzględniać fakt, że podmiotem bezpieczeństwa jest człowiek wraz z jego wartościami i powinien być traktowany jako jednostka społeczna, a także określona zbiorowość społeczna o różnym charakterze więzi organizacyjnych. Więzi w tym znaczeniu, dotyczą przede wszystkim człowieka, jednostki mającej wartości i wymagającej stosownej obrony i ochrony, jako grupy ludzi o różnej skali – począwszy od rodziny, a kończąc na społeczności międzynarodowej (gmina, powiat, województwo, państwo, sojusz).

Procesy rozwoju historycznego wskazują, że najdoskonalszą formą zapewnienia potrzeb jednostki w obszarze bezpieczeństwa jest państwo. I dlatego w literaturze można często spotkać stwierdzenie, że struktura świata ma charakter państwowy. Państwo, w rozważaniach o bezpieczeństwie,

³³ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, WSGE Józefów 2012, s. 152.

jest postrzegane jako ważny uczestnik stosunków międzynarodowych, mający zasadniczy wpływ na stan i efektywność bezpieczeństwa wewnętrznego w realnych warunkach funkcjonowania. Zatem znajomość struktury bezpieczeństwa wewnętrznego i znaczenie poszczególnych elementów systemu jest podstawowym obowiązkiem wszystkich organów, odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa.

2. BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE

W strukturze bezpieczeństwa narodowego zostało słusznie wydzielone bezpieczeństwo wewnętrzne, jako podstawowa część całości bezpieczeństwa państwa. To bezpieczeństwo wewnętrzne, w swojej istocie, stoi na straży Konstytucji, suwerenności, spokoju społecznego, porządku publicznego, bytu narodowego, wolności i praw człowieka. *Czyli bezpieczeństwo wewnętrzne zapewnia trwanie, przetrwanie i rozwój jednostki i grup społecznych na terytorium państwa. Stąd każdemu rodzajowi zagrożenia odpowiadają kategorie bezpieczeństwa. Zatem bezpieczeństwo wewnętrzne (BW) obejmuje 9 kategorii bezpieczeństwa, tj. bezpieczeństwa: polityczne, ekonomiczne, militarne, publiczne, ekologiczne, informacyjne, społeczne, kulturowe i religijne. Każda z wymienionych kategorii ma swoje określone znaczenie i wagę znaczeniową. A teraz pozostaje zdefiniować pojęcia terminu *bezpieczeństwa wewnętrznego*. Definicja autorska – ***bezpieczeństwo wewnętrzne to stan i proces zapewniający trwanie, przetrwanie i rozwój jednostki oraz grup społecznych na terytorium państwa.****

2.1. BEZPIECZEŃSTWO POLITYCZNE

Bezpieczeństwo polityczne, strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego, zajmuje pierwszorzędne znaczenie, a to wynika z faktu jego wpływania na pozostałe elementy struktury systemu. Natomiast kreatorem bezpieczeństwa politycznego jest polityka i strategia bezpieczeństwa narodowego (państwa). W dalszej części rozważań będzie zaprezentowana kwestia polityki bezpieczeństwa w aspekcie teoretycznym i rzeczywistym wobec istniejących i przewidywalnych zagrożeń.

Głęboka wiedza o polityce i jej znaczenia w bezpieczeństwie (II część książki), pozwala zrozumieć, że polityka obejmuje różne obszary w aspekcie idei i koncepcji podmiotu lub przedmiotu i jest ściśle związana ze strategią, która wyznacza kierunki, metody i sposoby realizacji polityki. Nasuwa się przy tym pytanie: czy polityka, w każdym rozpatrywanym przypadku jest jedna i niezmienna, czy jest ich wiele? Polityka nie występuje w liczbie pojedynczej,

polityk może być w bezpieczeństwie co najmniej kilka, tj. polityka bezpieczeństwa, polityka gospodarcza, polityka zagraniczna, polityka społeczna, polityka militarna, polityka ekologiczna i jeszcze inne.

Natomiast polityka bezpieczeństwa obejmuje, najogólniej mówiąc, działania danego podmiotu zmierzające do osiągnięcia wcześniej przyjętych dalekosiężnych celów w interesie narodowym. Trzymając się tradycyjnego roli państwa, uznawanej przez realistów, można wnioskować, iż polityka bezpieczeństwa jest domeną państw w wymiarze narodowym w systemie sojusznictwym. Dlatego najczęściej spotyka się w literaturze definicje dotyczące *polityki bezpieczeństwa narodowego* albo *bezpieczeństwa państwa*. Stąd, używanie tych pojęć zamiennie, nie popełnia się błędu, zwłaszcza gdy państwo jest jedno narodowe.

Politykę bezpieczeństwa narodowego (państwa) stanowi celowa i zorganizowana działalność kompetentnych organów państwa, zmierzająca do stałego zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, a także współdziałania państwa w tworzeniu bezpieczeństwa międzynarodowego.

Natomiast działalność organów państwa, w kontekście polityki bezpieczeństwa narodowego, obejmuje ustalenie celów i koordynację działania w zapewnieniu bezpieczeństwa z warunkami zewnętrznymi włącznie. Tymi celami mogą być na przykład: obrona niepodległości, niezawisłości, suwerenności, obrona integralności terytorialnej, obrona porządku ustrojowego, ochrona praw człowieka i wolności, ochrona dziedzictwa narodowego, zapewnienie warunków rozwoju cywilizacyjnego, ochrona środowiska naturalnego, udział w umacnianiu pokoju światowego i stabilizacji bezpieczeństwa międzynarodowego.

Wyżej wymienione cele polityki bezpieczeństwa nie powinny wzbudzać u Czytelnika wątpliwości z wyjątkiem jednego – suwerenności – będąc w sojuszach (NATO, UE). Suwerenność państwa jest zachowana jeśli naród (podmiot), w drodze referendum, przyjmuje na siebie zobowiązanie *dobrowolnego wstąpienia* do sojuszu i *kiedy dobrowolnie (prawnie) może z przyjętych zobowiązań zrezygnować*.

Następna bardzo ważna kwestia w bezpieczeństwie politycznym to racja stanu. Pojęcie racji stanu dobrze i merytorycznie poprawnie podaje Encyklopedia PWN z 2003 roku, s. 477, w której czytamy: ***Racja stanu – to nadrzędny system interesów państwa, przedstawiany jako najwyższe dobro wspólne wszystkich obywateli i podmiotów politycznych.***

Znając znaczenie i treść dwóch pojęć (terminów), tj. polityki i racji stanu, należy przejść do ukazania relacji i zależności, jakie zachodzą pomiędzy nimi. Co jest nadrzędne, co jest pierwotne a co wtórne, może one często występują jednocześnie i równolegle?

Jeśli przyjmiemy, że rolą polityki państwa, jako podmiotu stosunków międzynarodowych, jest generowanie celów do osiągnięcia w każdym ważnym obszarze bezpieczeństwa, to jest ona kreatorem racji stanu. Należy przy tym

mieć na uwadze też to, że bieżąca polityka państwa, którą można odnieść do jednej konkretnej koncepcji, realizowanej tylko w okresie jednej kadencji rządu, a czym innym jest polityka bezpieczeństwa w perspektywie wielu lat, której wyrazem jest *racja stanu*.

Wydaje się koniecznym uwypuklenia znaczenia celów politycznych, ponieważ są one najczęściej rezultatem odniesienia generowanych przez naród (państwo) interesów do prognozowanych i projektowanych warunków, w których państwo ma funkcjonować w przyszłości. *Najbardziej trwałymi i stabilnymi, charakteryzującymi się małą dynamiką zmian są cele – ideały, zawierające w swojej treści społeczne postępowanie narodu – swoisty mesjanizm. Określają one szczególnie powód jego istnienia jako organizacji wielkiej grupy społecznej, orientują jego zachowania na arenie międzynarodowej i w bezpieczeństwie narodowym. Do tego wszystkiego musi być wykonana wysoce profesjonalna długoterminowa prognoza. Bez prognozy nie może dobrze funkcjonować państwo w dzisiejszej rzeczywistości.*³⁴

Zbiór celów i wartości musi mieć charakter długofalowy. Jest to najważniejszy kanon (reguła), który oznacza, że cele i wartości wynikające z racji stanu muszą być wspólne dla większości obywateli i wymagają konsensusu sił politycznych. Długookresowe posłannictwo państwa, do którego należy dążyć, jest określane mianem *misji państwa*. Ten ideał, społecznie akceptowany, ma stanowić główny wyznacznik roli państwa jako podmiotu, stanowiąc trwałą i niezmienną podstawę do wszelkich decyzji podejmowanych przez kolejne rządy.

Na tej podstawie tworzy się zbiór priorytetowych zamierzeń politycznych narodu i państwa, określonych jako wizja państwa. Ustalone i przyjęte długoterminowe zamierzenia polityczne państwa powinny stanowić główną bazę do generowania strategii bezpieczeństwa narodowego. Strategia zaś powinna implementować zbiór celów na cele szątkowe (sektorowe) właściwe dla wszystkich elementów systemu bezpieczeństwa narodowego. Z zapisów strategii bezpieczeństwa powinna wynikać koncepcja strategiczna realizacji polityki bezpieczeństwa państwa, uwzględniająca zasady i sposoby osiągania celów strategicznych w określonych uwarunkowaniach środowiska globalnego.

Przyjmując za punkt wyjścia, tradycyjne rozumienie polityki w ogólnym znaczeniu, a dotyczące organizacji społeczeństwa, pozostającego w strukturze państwa, kluczowego znaczenia dla istoty bezpieczeństwa politycznego, nabiera kategoria władzy i jej rola w podmiotowym i przedmiotowym funkcjonowaniu społeczeństwa. Tu należy odnotować ważną rzecz – zróżnicowanie pojmowania władzy. Wychodząc z ogólnego pojęcia władzy (prawa rządzenia państwem), zwłaszcza w demokracji, P. Winczorek starał się uporządkować kategorię władzy według trzech zakresów.

³⁴ R. Zięba, *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987, s. 156.

Pierwszy – najszerzy, publiczny – władza występuje w wielkich grupach społecznych, lecz nie koniecznie w oparciu o normy prawa.

Drugi – węższy w zakresie władzy publicznej, opartej na normach prawa, lecz nie koniecznie realizowanej przez państwo i jego organa; władza samorządu.

Trzeci – największy w zakresie sprawowania władzy państwowej, przy czym każda władza państwowa jest władzą polityczną zdobywaną w drodze wyborów parlamentarnych na określoną przez Konstytucję, kadencję. Władza państwowa jest jednocześnie władzą publiczną. Jej utrata może nastąpić tylko poprzez przegranie kolejnych wyborów.

Bezpieczeństwo polityczne państwa, z punktu widzenia kategorii władzy, można przedstawić za pomocą takiego prostego modelu: *wspólne działanie, ukierunkowane na osiągnięcie społecznie akceptowanych celów, zorganizowanie według przyjętych reguł działania w relacjach wewnętrznych i zewnętrznych, ścisłe współdziałanie władzy z innymi państwami w ramach sojuszków i organizacji międzynarodowych.*

Takie rozumienie władzy może być utożsamiane z perspektywą instytucjonalną, zmierzającą do uchwycenia prawidłowości rządzących procesem tworzenia określonego porządku wewnętrznego w państwie, utożsamianego z porządkiem władzy. Istotą bezpieczeństwa politycznego może być jako forma organizacji społeczeństwa lub instytucją władzy w ujęciu politycznym.

Bezpieczeństwo polityczne może być także definiowane jako kategoria możliwości swobodnego kształtowania przez państwo swojej polityki wewnętrznej i zewnętrznej w różnych obszarach. Takie rozumienie sprowadza się do stwierdzenia, że bezpieczeństwo polityczne jest związane z suwerennym polem decyzji władzy publicznej we wszystkich istniejących sferach życia zbiorowego w państwie demokratycznym. Merytoryczne i profesjonalne sprawowanie władzy publicznej, w sposób zasadniczy wpływa na jakość bezpieczeństwa narodowego, a będąc w strukturach sojuszniczych ma to kolosalne znaczenie w wiarygodności.

2.2. BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE

Na przestrzeni rozwoju ludzkości, ekonomia zawsze zajmowała kluczowe znaczenie w różnych systemach polityczno-społecznych, a w tym bezpieczeństwa. Wiek XXI stawia nowe, bardziej złożone wyzwania bezpieczeństwu ekonomicznemu.

Dlatego zajmuje ono drugie miejsce w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Na takie traktowanie bezpieczeństwa ekonomicznego złożyło się kilka znaczących czynników w skali światowej. Jesteśmy świadkami jak w końcu XX wieku, wskutek kryzysów ekonomicznych (recesji) rozpadały się wielkie systemy polityczno-militarne. A to oznacza, że nie ma racjonalnej polityki państwa bez prężnej i efektywnej gospodarki, czyli eko-

nomii. Nie bez znaczenia pozostaje także światowy kryzys finansowy w roku 2008, w czasie którego banki utraciły płynność. Różne fakty z przeszłości powinny skłaniać polityków, ośrodki naukowo-badawcze i rządy do większego zaangażowania w rozwiązywanie problemów bezpieczeństwa ekonomicznego. W dobie procesów integracji, regionalizacji i globalizacji problem ekonomicznej bezpieczeństwa musi być nie tylko postrzegany i doceniany, ale przede wszystkim stanowczo i konsekwentnie rozwiązywany. W dobie niespotykanej dotychczas konkurencji nawet najmniejsza zwłoka może skutkować negatywnie na rozwój danego sektora produkcji albo jego upadłość.

Po tym wprowadzeniu do problemu dotyczącego bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, należy dokonać próby zdefiniowania pojęcia tej kategorii bezpieczeństwa, w przystępnej formie. Nie wdając się w gąszcz pojęć zostanie w tym opracowaniu podana definicja Z. Stachowiaka, której treść jest następująca: Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju oraz zdolność do przeciwstawienia się naciskom zewnętrznym, mogącym zburzyć rozwój systemu.

Z treści tej definicji wynika, że dla bezpieczeństwa ekonomicznego podstawowymi wartościami są: poziom życia, rozwój gospodarczy i jego zdolność w dostarczaniu niezbędnych środków dla wszystkich sektorów bezpieczeństwa narodowego. To wynika z faktu, że gospodarka tworzy materialną bazę państwa w jego zasadniczych obszarach bezpieczeństwa. Od stabilizacji ekonomicznej zależy rozwój państwa w różnych sytuacjach, w okresie pokoju i wojny.

Bezpieczeństwo ekonomiczne w swojej istocie jest problemem złożonym, wynika to z różnych uwarunkowań. Gospodarka państwa jest powiązana z partnerami zagranicznymi, ma ograniczony zakres regulacji procesów gospodarczych oraz kurczące się pole suwerenności ekonomicznej., będąc w Unii Europejskiej. Silna integracja państwa w gospodarke ogranicza prywatną przedsiębiorczość albo deformuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i osłania przed konkurencją zewnętrzną. Uzależnienie gospodarki państwa od uwarunkowań zewnętrznych najwyraźniej pokazała światowa recesja finansowa w 2008 roku. Skutkiem takiej sytuacji może być np. nagły wzrost bezrobocia lub spowolnienie i zachwianie całej gospodarki, a tym samym niestabilność bezpieczeństwa ekonomicznego.

W gospodarce wolnorynkowej rząd wypełnia trzy funkcje podstawowe, dotyczą one *zapewnienia efektywności, sprawiedliwości podziału i stabilności*. Działania państwa w sprawie efektywności, to wysiłki na rzecz skorygowania ułomności rynku. Programy rządowe, służące sprawiedliwości i równości, wykorzystują techniki takie, jak redystrybucja dochodu odzwierciedlająca troskę społeczeństwa o ubogich czy upośledzonych. *Natomiast polityka stabilizacji zmierza przede wszystkim do redukcji „szczytów” i „dolin” cyklu*

gospodarczego przez zmniejszenie stopy bezrobocia i inflacji a także promowanie wzrostu gospodarczego.

W konkluzji można sformułować kilka kwestii na temat działalności gospodarczej, mającej zasadniczy wpływ na bezpieczeństwo ekonomiczne. Otóż znaczna część działalności gospodarczej jest zorientowana na dalszą perspektywę. Ilekroć budujemy nowy zakład, drogę czy autostradę, ilekroć zwiększamy zasób samochodów lub komputerów, zwiększamy czas kształcenia młodzieży lub powiększamy jego jakość, zwiększamy intensywność prac badawczo-rozwojowych, tylekroć przyczyniamy się do zwiększania przyszłej gospodarki, a tym samym efektywności i skuteczności bezpieczeństwa ekonomicznego. Z tego też względu, każda decyzja rządu, powzięta „dziś” musi owocować „jutro” i dlatego powinna być merytorycznie uzasadniona, uwzględniać długoterminową prognozę rozwoju gospodarczego.

2.3. BEZPIECZEŃSTWO MILITARNE

Należałoby, podejmując problem bezpieczeństwa militarnego, postawić pytanie: czy w dobie XXI wieku bezpieczeństwo militarne nadal odgrywa znaczącą rolę w bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym? Czy po zakończeniu „zimnej wojny” i rozwiązaniu Związku Sowieckiego musimy nadal rozwijać i unowocześniać siły zbrojne, aby zapewnić bezpieczeństwo państwa w układzie międzynarodowym będąc w Sojuszu NATO i UE?

Odpowiedzi na te pytania obecnie są różne i co najważniejsze, że nikt nie podważa istniejących zagrożeń, a tym samym nie podważa się konieczności dozbrajania i doskonalenia systemu bezpieczeństwa na istniejących poziomach. Wszystkie głoszone koncepcje budowania pokoju na zasadach wzajemnego zaufania odeszły w przeszłość. Założenia, poprzednio przyjmowane przez aktorów sceny politycznej, że świat będzie wolnym od konfliktów militarnych, bardzo szybko zostały zweryfikowane przez rozwój wydarzeń, głównie w XXI wieku. W miejsce konfrontacji globalnej i groźby wojny nuklearnej, której próg został obniżony, pojawiły się nowe zagrożenia w perspektywie nieprzewidywalności. Konflikty militarne nadal są zjawiskiem międzynarodowym o różnym zasięgu i o różnej skali.

Zagrożeń jest coraz więcej, a co najważniejsze w tym, większość z nich jest związana z bezpieczeństwem militarnym. Do tych zagrożeń można zaliczyć takie jak: konflikty etniczne i lokalne, fundamentalizm religijny, terroryzm światowy, konflikty zbrojne na różnym tle, w Europie i na Bliskim Wschodzie.

Proces redefinicji roli czynnika militarnego został wymuszony zmianami środowiska międzynarodowego i zmianami charakteru zagrożeń, co miało bezpośrednie przełożenie na bezpieczeństwo militarne. Ponadto, koncepcja bezpieczeństwa militarnego jest zawarta w Strategii Bezpieczeństwa Naro-

dowego RP z 2014 roku, Strategii Obronności RP z 2009 roku i w koncepcji Strategicznej z 2010 r.

W tych ważnych dokumentach dla bezpieczeństwa stwierdza się jednoznacznie gotowość do obrony terytorium i niepodległości w układzie sojuszniczym NATO.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP zawiera m.in. zapis mówiący o tym, że przynależność do Sojuszu NATO w znaczący sposób wzmacnia nasze bezpieczeństwo. Należy jednak mieć na uwadze też to, że bezpieczeństwo RP musi być zagwarantowane przez potencjał obronny własny, którego podstawową siłę stanowią siły zbrojne. W czasie pokoju siły zbrojne pełnią misję zapewnienia bezpieczeństwa i udzielenia niezbędnej pomocy wojskowej organom władzy cywilnej (rządowej, samorządowej) na wypadek katastrof i klęsk żywiołowych.

W państwie demokratycznym siły zbrojne stanowią najlepiej zorganizowaną część struktury państwowej, która decyduje o trwałości, stabilności, suwerenności i sile państwa oraz zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego. Natomiast na arenie międzynarodowej armia danego państwa, jej potencjał i sprawność oraz profesjonalizm należą do podstawowych wyznaczników wizerunku tego kraju, jego siły i wiarygodności wśród państw sojuszniczych.

W misji zapewnienia zdolności państwa do obrony i przeciwstawienia się agresji w ramach zobowiązań sojuszniczych, Siły Zbrojne RP utrzymują gotowość do wykonania zadań związanych z obroną i ochroną nienaruszalności granic RP, do walki z terroryzmem w kraju i poza jego granicami, do rozwiązywania lokalnego lub regionalnego konfliktu zbrojnego na obszarze odpowiedzialności NATO lub poza nim, do udziału w operacji obronnej poza granicami, odpowiednio do zobowiązań sojuszniczych w ramach Art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego i do prowadzenia operacji strategicznej na terytorium RP.

Misje i zadania Sił Zbrojnych RP determinują utrzymanie odpowiedniego poziomu zdolności operacyjnej, która powinna zapewnić w dwóch zasadniczych okresach, a mianowicie: w czasie pokoju i w razie konfliktu zbrojnego o małej skali. W pierwszym przypadku – integralność terytorialną i nienaruszalność granic, stanowiące bezwzględny priorytet oraz sprawne przejście do wykonywania zadań w przypadku konfliktu, a także możliwość zaangażowania w operacje międzynarodowe zgodnie z powziętymi zobowiązaniami.

W drugim – w przypadku konfliktu o małej skali, obronę państwa utrzymywaną w czasie pokoju na jednym kierunku strategicznym. W razie konfliktu zbrojnego o dużej skali, rozwinięcie strategiczne całości sił zbrojnych i utrzymanie i utrzymywanie ważnych obszarów państwa, przyjęcie na terytorium RP sojuszniczych sił wzmocnienia i udział w sojuszniczej operacji obronnej w celu politycznego rozwiązania konfliktu, zgodnie z polską racją stanu.

Ponadto, Siły Zbrojne RP utrzymują niezbędny potencjał sił do prowadzenia działań antyterrorystycznych, przeciwdziałania asymetrycznym i poza-

militarnym zagrożeniom, a także zadań realizowanych w sytuacjach kryzysowych w ramach wsparcia działań władz cywilnych.

Zasadniczy wpływ na osiąganie pożądanego stanu zdolności operacyjnej SZ RP i rozwój, będą miały takie czynniki jak: zdolność do działania w środowisku siecio-centrycznym, skuteczność zaangażowania, w tym poziom i jakość wyposażenia technicznego najnowszej generacji, poziom wyszkolenia, możliwości zintegrowanej logistyki, zdolności ekspedycyjne, rozszerzona współpraca cywilno-wojskowa i profesjonalizacja. Kolosalne znaczenie ma struktura organizacyjna sił zbrojnych. Struktura powinna odpowiadać charakterowi i specyfice przypisanych im misji oraz konieczności zapewnienia zdolności operacyjnych w czasie pokoju, zagrożenia i wojny. Siły zbrojne muszą być gotowe do osłony strategicznej i zapewnienia sprawnego mobilizacyjnego rozwinięcia w celu odpowiedniego zwiększenia potencjału obronnego państwa.

Siły Zbrojne RP, uwzględniając podstawowe ich funkcje, zagrożenia i zadania oraz misji wynikających z powinności sojuszniczych, w strukturze mają wojska operacyjne i wojska Obrony Terytorialnej. W zależności od charakteru wykonywanych zadań w strukturze są jednostki bojowe, wsparcia i zabezpieczające działań bojowych.

Aktualnie Siły Zbrojne RP dzielą się na pięć rodzajów sił zbrojnych: Wojska Lądowe (WL), Siły Powietrzne (SP), Marynarka Wojenna (MW), Wojska Specjalne (WS), Wojska Obrony Terytorialnej (WOT).

Wojska Lądowe stanowią podstawowy trzon sił zbrojnych, których podstawowym przeznaczeniem jest obrona przed atakiem lądowo-powietrznym w dowolnym rejonie kraju, w obliczu każdej formy zagrożenia militarnego. Cechuje je duża siła ognia, manewrowość i odporność na uderzenia przeciwnika, szerokie wykorzystanie nowoczesnych technik prowadzenia walki oraz wielopłaszczyznowe współdziałanie z pozostałymi rodzajami sił zbrojnych. Ponadto WL są przygotowane do realizacji zadań wynikających z międzynarodowych zobowiązań Polski, związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa, pełnienia misji pokojowych, stabilizacyjnych i humanitarnych oraz w akcjach dotyczących likwidacji klęsk żywiołowych.

Siły Powietrzne są drugim rodzajem sił zbrojnych. Ich głównym przeznaczeniem jest obrona powietrzna kraju i wsparcie WL. W ramach narodowego systemu obrony powietrznej, który jest zintegrowany z systemem sojuszniczym NATO, wykonuje zadania z europejskim systemem cywilno-wojskowym. Trzonem SP są przygotowane do wykonywania zadań skrzydła lotnictwa taktycznego i lotnictwa transportowego oraz brygady raketowe i brygada radiotechniczna.

Marynarka Wojenna jest przeznaczona głównie do obrony granicy morskiej RP i strefy odpowiedzialności sojuszniczej, ochrony żeglugi i interesów gospodarczych Polski na akwenach morskich oraz wybrzeża we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych. Trzon MW stanowią flotyle okrętów i brygada lotnictwa.

Wojska Specjalne – są przeznaczone do wykonywania zadań o znaczeniu strategicznym i operacyjnych w okresie pokoju, kryzysu i wojny. Stanowią samodzielne oddziały, złożone z wyselekcjonowanych, specjalnie wyszkolonych i wyposażonych żołnierzy, przygotowanych do działań w niewielkich grupach o różnym składzie, w środowisku podwyższonego ryzyka.

Wojska Obrony Terytorialnej – są piątym rodzajem sił zbrojnych powołanych na podstawie na mocy Ustawy z dnia 1 stycznia 2017 roku. Ich struktura jest oparta na jednostkach brygadowych. Głównymi zadaniami Wojsk Obrony Terytorialnej są:

1. Operacyjne przygotowanie i utrzymanie w odpowiednim stopniu gotowości infrastruktury obronnej obszaru odpowiedzialności związanego z rodzinnym miejscem pochodzenia i zamieszkania.
2. Ścisłe współdziałanie i wspieranie wojsk operacyjnych podczas działań bojowych w rejonach odpowiedzialności jednostek OT. Udzielanie pomocy w sytuacjach kryzysowych i podczas katastrof ludności cywilnej organom OCK.
3. Prowadzenie działań nieregularnych, w ramach struktur podziemnych, na obszarze opanowanym przez przeciwnika (rozpoznanie i likwidowanie).

W skład sił zbrojnych wchodzi: 1) Żandarmeria Wojskowa (**ŻW**) jako ich wyodrębniona i wyspecjalizowana służba mająca oddziały manewrowe, specjalne, wydziały i placówki ŻW; 2) Służba Wywiadu Wojskowego (**SWW**); 3) Służba Kontrwywiadu Wojskowego (**SKW**).

Poza tym w Siłach Zbrojnych RP występują jednostki o charakterze pomocniczym i zabezpieczającym funkcjonowanie sił zbrojnych w różnych sytuacjach, pozostające poza składem organizacyjnym zasadniczych ich rodzajów.

W wojnach przyszłości pojedyncze kraje nie będą miały szans na zwycięstwo; należeć one będą do wielkopaństwowych koalicji. Można przypuszczać, że za konieczną uznać należy systemową nowelizację już istniejących, a nie tworzenie nowych systemów, gwarantujących międzynarodową stabilność. Wysiłek koalicji powinien być skupiony na zdobyciu i utrzymaniu przewagi informacyjnej, zapobieganiu wojnie, wyprzedzaniu przeciwnika w działaniu i demonstracji siły przed zadaniem decydującego ciosu. Prowadzić to w konsekwencji powinno do kształtowania przewidywalnych zachowań przeciwnika i przyjmowania przez niego narzucanych warunków działań. Dlatego, prawdopodobnie, większą uwagę poświęcać się będzie izolacji przeciwnika na arenie międzynarodowej, z jednoczesnym poszerzaniem kręgu sojuszników i zjednywanie sobie krajowej opozycji. Należy też mieć na uwadze fakt, że działanie słabszego przeciw siłom koalicji będzie polegała z pewnością na asymetrii, stosując sposoby i zasady walk niekonwencjonalnych .

2.4. BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

W niektórych dziedzinach życia społecznego, dla jednostki i jej mienia bezpieczeństwo publiczne ma znaczenie priorytetowe. O roli bezpieczeństwa publicznego w państwie, jego strukturze i organach stojących na straży ochrony i obrony oraz bezpieczeństwa obywateli stanowi zasadnicza merytoryczna część tego podrozdziału.

Ważna rola bezpieczeństwa publicznego wynika z zagrożeń jakie pojawiły się zwłaszcza w XXI wieku ze wszystkimi jego wyzwaniem. Nie trudno dostrzec, że poczucie zagrożenia nie maleje, lecz rośnie z każdym dniem, w każdym środowisku, tj. na lądzie, wodzie, w powietrzu i kosmosie. Stan poczucia zagrożenia negatywnie wpływa na rozwój cywilizacyjny jednostek i społeczeństw, ponieważ oddziałuje ono na kształtowanie wartości podmiotu we wszystkich obszarach życia. Obecnie uważa się, że zapewnienie bezpieczeństwa publicznego obywatelom w kraju i za granicą stanowi podstawowy, życiowy warunek duchowego i materialnego rozwoju całej grupy społecznej zorganizowanej w państwo.

Skoro już wiadomo jaką rolę pełni bezpieczeństwo publiczne, jako kategoria bezpieczeństwa wewnętrznego, w dzisiejszej złożonej rzeczywistości, to następnym krokiem będzie jego zdefiniowanie. Tu należy wyraźnie zastrzec, że zdefiniowanie pojęcia bezpieczeństwa publicznego nie jest ani proste, ani łatwe. Trudności wynikają z faktu, że w literaturze przedmiotu można spotkać pojęcie tej kategorii pojęcie dwuznaczne, tj. bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny, a najczęściej łącznie, **bezpieczeństwo i porządek publiczny**. Choć te dwa wyrazy występują, w działaniu organów, stojących na straży bezpieczeństwa i porządku publicznego bardzo często równolegle, a niekiedy jednocześnie, to w znaczeniu frazeologicznym mają swoją odrębną treść znaczeniową. Zwłaszcza w literaturze prawniczej przyjęło się używanie określeń łącznie, zestawiając je w jeden termin o brzmieniu – **bezpieczeństwo i porządek publiczny**. Dlatego, mając w pamięci takie określenie, będziemy w dalszej części rozumieli te dwa człony łącznie.

Żyjemy w epoce dynamicznego rozwoju technologicznego, który przynosi wiele pozytywnych elementów w rozwoju cywilizacji, niosąc ze sobą jednocześnie wiele ujemnych zjawisk społecznych w państwie. To powoduje zmienność różnych sytuacji w czasie i w niewielkim obszarze. Dlatego istnieją trudności w rozdzieleniu tych dwóch pojęć (terminów). Oczywistym staje się kwestia podziału, ponieważ nie można traktować ani jako równorzędnych, ani jako równoznacznych, mimo w wielu przypadkach ich treści merytoryczne się pokrywają. Istnieją niekiedy zachowania, które będąc naruszeniem porządku publicznego, tworzą jednocześnie zagrożenie bezpieczeństwa publicznego. Przykładów życie tworzy bardzo wiele, np. łamanie przepisów w ruchu drogowym jest traktowane jako naruszenie porządku publicznego (wykroczenie), a jednocześnie jest zagrożeniem bezpieczeństwa jednostki i jej mienia.

Definicja autorska- *bezpieczeństwo publiczne to stan na obszarze państwa w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony osób i mienia przed zagrożeniami na lądzie, wodzie i w powietrzu.* Z treści przytoczonej definicji wynikają wszystkie kategorie zagrożeń w trzech zasadniczych środowiskach (pominięto kosmos), a także system obrony i ochrony. A to oznacza, że do urzeczywistnienia tak sformułowanej definicji powstał system bezpieczeństwa publicznego, na czele którego stoi Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. To ministerstwo, z ministrem na czele, zgodnie z aktami normatywnymi odpowiada za bezpieczeństwo i porządek publiczny w państwie.

Od 1999 roku nastąpił wyraźny podział organów administracji specjalnej na organa ***administracji niezespalonej i administracji zespolonej***. Do administracji zespolonej weszły służby, inspekcje i straże kierowane przez kierowników, komendantów i inspektorów, stosownie do formacji. Pojęciem zbiorczym są: służby, inspekcje i straże, zostały objęte wszystkie policje administracyjne, mające związek lokalnym życiem zbiorowym, których podstawowym zadaniem jest ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego jako wartości dobra wspólnego. Reformy ustrojowe miały wpływ na strukturę i organizację oraz funkcjonowanie tych organów.

Zgodnie z Ustawą z dnia 4 września 1997 roku o działaniach administracji rządowej stanowi: minister właściwy sprawuje nadzór nad działalnością Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Obrocywilnej Kraju. *Na podstawie oceny zadań określonych w przepisach prawa można stwierdzić, że Policja i Straż Graniczna są głównymi podmiotami w sferze bezpieczeństwa publicznego, natomiast pozostałe, tj. Państwowa Straż Pożarna i Obrona Cywilna Kraju – w sferze bezpieczeństwa powszechnego.*³⁵ W całym jednak systemie bezpieczeństwa publicznego Policja spełnia szczególną i odpowiedzialną rolę, ponosząc odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa i porządku publicznego w państwie. Pozostałe podmioty stanowią bardzo ważne uzupełnienie i skuteczne wzmocnienie obrony i ochrony tego stanu.

Dokonujące się zmiany społeczne, gospodarcze, polityczne, kulturowe i inne w państwie, powodują konieczność dostosowywania norm prawnych i metod działania organów funkcjonujących w państwie. Takie zmiany następują również w zakresie prawnym i strukturalnym oraz funkcjonalnym w Policji w układzie międzynarodowym. Głównym celem tych zmian jest zapewnienie skuteczności realizacji podejmowanych działań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego. Duże zmiany w Policji następowały głównie w dwóch okresach, tj. lata 1990–1998 i 1999. Od 1 stycznia 1999 r. Policja weszła struktury zespolonej administracji rządowej – z wojewodą jako zwierzchnikiem na poziomie wojewódzkim i starostą na poziomie powiatu. Już sam ten fakt wpłynął zasadniczo na zmianę prawnoustrojową Policji.

³⁵ B. Wiśniewski, S. Zalewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP*, WSA 2006, s. 92.

Ze względu na przedmiot, bezpieczeństwo publiczne nie może być rozpatrywane tylko w kategoriach państwa, zaś ze względu na globalizację niektóre jego obszary znajdują się poza zakresem jego możliwości. Problematyka ta ma swoje odzwierciedlenie w regulacjach międzynarodowych (regionalnych), zwłaszcza prawa unijnego i tym samym prawa krajowego. W teorii bezpieczeństwa publicznego kluczową kwestią jest ochrona wartości przed bezprawnymi działaniami i niezakłóconego funkcjonowania społeczeństwa.

2.4.1. Policja – główny organ bezpieczeństwa publicznego

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1998 roku i zmianie sytuacji polityczno-ustrojowej, zaszła pilna konieczność tworzenia Policji w nowych warunkach państwa demokratycznego. Społeczeństwo polskie oczekiwało Policji humanitarnej, przyjaznej, opiekuńczej, stojącej na straży godności obywateli i ochrony praw człowieka.

Mając doświadczenia z przeszłości, autorzy nowej ustawy o Policji, w roku 1990 znacznie ograniczyli uprawnienia policjanta. Oczekiwania, zmierzające do związania Policji ze środowiskiem na najniższych ogniwach władzy, znalazły swój wyraz w Ustawie.

Nowa Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku rozwiązała byłą Milicję Obywatelską i utworzyła Policję jako umundurowaną i uzbrojoną formację służącą społeczeństwu w państwie demokratycznym, przeznaczoną do ochrony i obrony obywateli oraz utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Założeniem Ustawy było uregulowanie spraw Policji i policjanta kompleksowo i nadano jej charakter aktu prawnego. W pierwszej części Ustawy została zawarta organizacja Policji jako organu administracji państwowej, regulującego zadania państwa w obszarze ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Druga jej część, to zbiór przepisów regulujących status służbowy policjanta, czyli jest aktem określającym prawa i obowiązki funkcjonariuszy Policji.

Natomiast strukturę prawno-organizacyjną Policji, należy widzieć ją w systemie podmiotów bezpieczeństwa i porządku publicznego. System ten nie jest jednolity i obejmuje różne organa, instytucje czy jednostki organizacyjne. Na to ma wpływ wiele czynników, które często są związane ze zmiennością zagrożeń bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Postępująca integracja i globalizacja, masowe migracje ludności, klęski żywiołowe i ekologiczne, zagrożenia techniczne i terroryzm – to sytuacje, w których podstawowe znaczenie ma koordynacja działań ratowniczych w przeciwdziałaniu zagrożeniom.

W sytuacjach nadzwyczajnych, powodowanych zagrożeniem ze strony człowieka lub natury, najważniejszym stają się skuteczne przeciwdziałania

we właściwym czasie, obecność zgromadzonych sił i środków i profesjonalne kierowanie (dowodzenie). W tym działaniu, w zależności od rodzaju zagrożenia, skali zagrożenia w czasie, należy angażować te straże i służby oraz inspekcje, które będą najskuteczniej likwidować zagrożenie.

Kolejne przepisy ustawowe, obecnie obowiązujące, wyróżniają inne kategorie znaczeniowe: *służby, inspekcje i straże*. *Bez względu na jakość uznawanych kategorii, należy zawsze mieć na uwadze art. 5. Konstytucji RP, zgodnie z którym państwo strzeże niepodległości swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego i zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.*³⁶ A to oznacza, że zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego należy w pierwszym rzędzie do państwa i jego organów powołanych do tego Ustawą.

Zarówno obywatele, jak i każdy człowiek znajdujący się na terytorium RP czuje się bezpieczny i wolny nie wtedy, kiedy przysługują mu prawa określone w Konstytucji i w innych aktach prawa, ale wtedy, kiedy jego prawa są realizowane i chronione przez odpowiednie organa i instytucje państwa demokratycznego, a korzystanie z nich przez obywatela jest realnie możliwe. Zatem bezpieczeństwo jest oczywistym zapotrzebowaniem i interesem każdego człowieka, w każdej sferze, w każdej sytuacji i w każdym środowisku (na lądzie, wodzie i w powietrzu).

Szeroki zakres zadań państwa, w obszarze bezpieczeństwa i porządku publicznego, wymusza konieczność powierzania je różnym organom, w tym m.in. organom administracji rządowej i samorządowej.

Bezpieczeństwo i porządek publiczny można zapewniać w wyniku realizacji różnych działań w ramach prawa, których efekt końcowy, jakkolwiek prowadzi do celu głównego, może być pod względem jakości różny; zależy od wielu czynników.

Inne będą bezpośrednie efekty działań zapobiegawczych, zaś inne działań interwencyjnych, a na pewno inne działań represyjnych, pomimo że wszystkie działania mają wspólny cel – **zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego**. Dlatego należy bezwzględnie mieć na uwadze również *funkcje*, jakie wypełnia Policja w państwie demokratycznym. Termin *funkcja* ma różne znaczenie, chociaż najczęściej jest związany rezultatami jakiegoś działania i wtedy oznacza zaspokojenie określonej potrzeby. W niniejszym rozważaniu taką potrzeba jest bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny, które zapewnia przede wszystkim Policja. Po tym dłuższym wprowadzeniu należy, w sposób dostępny, sformułować funkcje Policji w państwie demokratycznym, do których zalicza się:

- 1) funkcję operacyjną;
- 2) funkcję interwencyjną;

³⁶ Konstytucja RP, 1997, s. 4.

- 3) funkcję wykrywania i rozpoznania;
- 4) funkcję kontrolno-orzekającą;
- 5) funkcję wykonawczą;
- 6) funkcję wychowawczą;
- 7) funkcję ochronną.

Funkcja operacyjna Policji polega na pracy za pomocą różnych technik mierzących do uzyskania informacji niezbędnych do udaremnienia i wykrycia przestępstw. Zgodnie z założeniami tej funkcji, Policja wykonuje swoje zadania w tym zakresie. Ponadto, tę funkcję cechuje przede wszystkim tajemność, szybkość i skuteczność w działaniu. Praca operacyjna Policji polega na wykonywaniu zadań, mających na celu rozpoznanie „rozpracowanie”, i uzyskanie dowodów pozwalających na wykrycie sprawców przestępstw, które w następstwie posłużą do udowodnienia im winy. Ważne znaczenie w przypadku tych czynności jest *tajemność*.

Wielu spraw nie byłoby wykrytych, gdyby były prowadzone w sposób jawny. Przestępcy, a głównie działający w grupach zorganizowanych, posługują się metodami wielokrotnie sprawdzonymi, w różnych sytuacjach i tylko przez utajnioną pracę Policji (CBS) wykrycie może być skuteczne. Funkcjonariusze policji, podczas pracy operacyjnej, zgodnie z prawem mogą kontrolować korespondencję, korzystać z informatorów, dokonywać zakupu kontrolowanego, niejawnie kontrolować przemieszczanie się przesyłek bądź używać innych środków w celu ujawnienia działań niezgodnych z prawem. Zasady stosowania tych środków reguluje Ustawa o Policji. Praca policjanta jest trudną, ale dzięki niej mamy pewność, że jesteśmy pod ochroną profesjonalistów, którzy wykryją, ujmą sprawców przestępstw i udowodnią im winę.

Funkcja interwencyjna Policji jest wykonywana przede wszystkim za pomocą interwencji bezpośredniej. Dotyczy to zarówno sytuacji, w której policjant dokonuje tylko pouczenia, jak i wtedy, kiedy jest zmuszony do zastosowania środka przymusu bezpośredniego. Faktyczną podstawą do interwencji jest konieczność natychmiastowego działania Policji w celu ochrony bezpieczeństwa obywateli, bądź bezpieczeństwa porządku publicznego. Sytuacja taka może mieć miejsce w mieszkaniu prywatnym lub miejscu publicznym. Policja interweniuje też podczas awantur domowych, broniąc ofiary przemocy, w sytuacji zakłóceń bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz zdarzeń wiążących się z ujawnieniem przestępstwa bądź przeciwdziałaniu jego popełnienia. Środki przymusu bezpośredniego należą do uprawnień, z których korzysta funkcjonariusz. Wykorzystuje je podczas interwencji w celu wymuszenia danej osoby do określonego działania i posłuszeństwa – zgodnie z obowiązującą Ustawą o Policji.

Funkcja wykrywania i rozpoznania polega na działaniu Policji w każdej sytuacji jako organu wykrywania, rozpoznawania i ścigania. Jej czynności są nastawione na ujawnienie przestępstwa lub wykroczenia sprawców.

Jest to jedno z podstawowych zadań Policji. Organa ścigania posługują się różnorodnymi środkami i metodami działania operacyjnego. Niekiedy proces wykrywania sprawców trwa bardzo długo, do osiągnięcia sukcesu. Policja, uzyskując informację (z różnych źródeł) o wykroczeniu, stosują zasadę mniejszej lub większej doniosłości i środek przewidziany w kodeksie wykroczeń bądź kodeksie postępowania w sprawach o wykroczeniu.

Funkcja kontrolno-orzekająca jest realizowana przez Policję poprzez kontrolę przestrzegania przepisów prawa przez obywateli i instytucje oraz orzekania w postępowaniu mandatowym, w sprawach o wykroczeniu. Funkcja ta daje Policji jako stróżowi prawa możliwości sprawdzenia, czy przepisy prawa są wykonywane lub przestrzegane przez swoich adresatów zgodnie z obowiązującymi unormowaniami. *Stwierdzenie zgodności powoduje ustalenie zaleceń odpowiednio do wykroczenia. Funkcjonariusz policji korzysta wówczas ze środków przewidzianych, w kodeksie postępowania w sprawach o wykroczeniu.*

Postępowanie mandatowe jest najszybszym i najbardziej uproszczonym rodzajem postępowań w sprawach o wykroczenie. Ma na celu szybką reakcję na naruszenie prawa i cechuje się natychmiastową czynnością w sprawie – nałożenie grzywny w postaci mandatu karnego. Przesłanką do zastosowania tej formy postępowania jest wykroczenie kwalifikujące się do postępowania mandatowego, gdy ujęto sprawcę na gorącym uczynku bądź bezpośrednio po popełnieniu tegoż wykroczenia lub stwierdzono je za pomocą urzędnika kontrolnego lub pomiarowego i nie ma wątpliwości co do osoby popełnienia tego czynu. Policjant, nakładając grzywnę, musi określić jej wysokość, treść zarzucanego wykroczenia i poinformować sprawcę o prawie odmowy i ewentualnych konsekwencjach nieprzyjęcia mandatu karnego.

Funkcja wykonawcza (egzekucyjna) Policji polega na wykonywaniu zadań zleconych przez sądy, prokuratury bądź inne upoważnione do tego organa. Policjant, spełniając przesłanki tej funkcji, przeprowadza również, w zakresie określonym przepisami prawa, egzekucje decyzji wydanych przez te organa. Policja, stosując się do tego przepisu, wykonuje zadania wynikające z ustawy poprzez przeprowadzenie czynności wyjaśniających w sprawach o wykroczeniu. Działania tak z własnej inicjatywy, na polecenie lub żądanie innych organów władzy. Sąd lub prokurator może wydać polecenie wykonania określonych czynności dowodowych, gdy rozpatrywany wniosek o ukaranie jest niekompletny i zaistnieje konieczność jego uzupełnienia. Takie przypadki w praktyce bywają bardzo często, ale są konieczne.

Policja prowadzi także czynności wyjaśniające dla instytucji mających uprawnienia oskarżyciela publicznego. *Zalecają one formacji przeprowadzenie niezbędnych czynności dla stwierdzenia, czy jest podstawa do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie i zlecają zebranie danych koniecznych do jego sporządzenia.*³⁷

³⁷ A. Szymański, D. Walczak, E. Krzyżak, *Podręcznik policjanta*, Szczytno 2004, s. 115.

Policja wykonuje również czynności, w niezbędnym zakresie, i prowadzi postępowanie przygotowawcze w sprawach o przestępstwach w formie dochodzenia lub śledztwa. Rezultaty pracy funkcjonariuszy są dostarczane określonym organom jako zabezpieczony dowód przestępstwa. Upoważnione organa mogą zlecić zadanie polegające na udzieleniu pomocy lub asysty na czas wykonywania egzekucji administracyjnej i cywilnej. Pomoc to służba, w której funkcjonariusz policji ma obowiązek towarzyszyć organowi egzekucyjnemu, który z różnych przyczyn, napotkał trudności w wykonywaniu swoich czynności egzekucyjnych.

Funkcja wychowawcza Policji polega na wykonywaniu zadań społeczno-organizatorskich, mających na celu profilaktykę przeciw przestępstwom. Wiąże się ona z podstawowym zadaniem wynikającym bezpośrednio z ustawy. Policja, poprzez inicjowanie i organizowanie konkretnych działań, ma na celu zapobieganie popełnieniu przestępstw bądź wykroczeń. Policja realizuje je w różnych formach przez dobrze przygotowanych profesjonalistów, by dotrzeć do jak największej liczby odbiorców. Zakres środków, jaki może wykorzystać, jest otwarty, gdyż zmieniają się warunki życia społecznego, stąd i środki przekazu powinny podążać za zmianami. Wychowanie polega na uczeniu, jak należy postępować w życiu prywatnym i społecznym, by nie popadać w konflikt z prawem bądź chronić i najbliższych przed niebezpieczeństwem. Policja działa wszędzie tam, gdzie można zrobić coś, by ostrzec, nauczyć lub wyeliminować zagrożenia dla bezpieczeństwa jednostki lub grupy społecznej. Policja wdraża programy, publikuje ulotki, i nagrania w mediach, spotyka się z młodzieżą w szkołach po to, by uświadomić ludziom, co jest zagrożeniem i w jaki sposób można być oszukanym przez oszustów.

Funkcja ochronna, jak sama nazwa wskazuje, polega na ochronie wszelkich cennych dóbr. Policja została powołana by wykonywać zadania z zakresu ochrony życia i zdrowia osób oraz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Chroni także minie przed bezprawnymi zamachami. Dobra te są czymś ważnym w życiu człowieka, gdyż bezpieczeństwo o zdrowie i życie osobiste oraz najbliższych daje ludziom komfort stabilnego bytu. Policja dba, by każdy obywatel, bez względu na wiek i pozycję społeczną, mógł realizować swoje potrzeby bez obawy o utratę tych ważnych dla nie dóbr.

Ochrona życia i zdrowia należy do podstawowych zadań Policji wynikających z ustawy. Utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego ma również ogromny wpływ na realizację tego ważnego zadania. Eliminując zagrożenia i wprowadzając porządek, łatwiej jest sprostać ustawowemu wyzwaniu. Odpowiednie działania Policji mają na celu utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego, a tym samym ochronę obywateli w różnych okolicznościach. Należyte działania Policji pozwalają na wczesne wykrycie zagrożenia i jego likwidację lub usunięcie. Dobrze dzieje się wtedy, kiedy postanowienia prawa są przestrzegane nie tylko przez Policję i jej funkcjo-

nariuszy, ale też przez obywateli, a w szczególnych przypadkach stają po stronie strażników prawa.

Po dokonaniu szczegółowego opisu wszystkich 7. funkcji Policji należałoby przejść do **zadań**, które określają jej działalność w państwie demokratycznym.

Ustawa o Policji z 1990 roku już od pierwszego artykułu określa zadania, jakie stoją w państwie demokratycznym przed tą formacją umundurowaną i uzbrojoną. Zgodnie z jego treścią Policja ma służyć społeczeństwu i utrzymywać bezpieczeństwo i porządek publiczny. Służebna rola Policji przejawia się do ogółu i jednostki, zapewniając jej ochronę przed brutalnością, przemocą, kradzieżą, uprowadzeniem i innymi przejawami naruszającymi dobra chronione prawem. Wynika to również z Konstytucji RP, w której zapisano – *Policja jest jednym z narzędzi, przy pomocy którego są realizowane jej postanowienia.*

Ustawa o Policji nie normuje w całości pełnego zakresu zadań, ponieważ wymogi społeczeństwa ulegają zmianom, niektóre wzrastają, pojawiają się też nowe zagrożenia w krótkim okresie. Problematyka z nimi związana nie dotyczy tylko jednego obszaru, lecz obejmuje wiele gałęzi prawa, z którym trzeba postępować w taki sposób, by osiągnąć naczelny cel, jakim jest bezpieczeństwo i porządek publiczny. Obowiązująca ustawa wymienia tylko podstawowe zadania Policji w sytuacjach standardowych. W wielu przypadkach ustawa odsyła do innych aktów prawa. Sam tekst ustawy używa pojęć „łagodnych”, a w niektórych przypadkach cele i zadania Policji są łączone ze środkami ich realizacji. Przyczyną takiego unormowania jest szybszy rozwój zmian niż ustawodawstwo może na nie reagować. Policjant, wykonując zadanie, stosuje przepisy teże ustawy i nie tylko, bo jest zmuszony sięgać do postanowień innych ustaw, które normują podejmowane przez niego czynności.

Zgodnie z Ustawą o Policji z 1990 roku, do podstawowych zadań tej formacji należą:

- 1) Ochrona życia i zdrowia ludzi oraz ich mienia przed bezprawnymi zamachami na te dobra.
- 2) Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych i w środkach transportu publicznego i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach powszechnego korzystania.
- 3) Inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnienia przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi i organizacjami społecznymi.
- 4) Wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców.
- 5) Nadzór nad Strażami Gminnymi (Miejskimi) oraz nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi w zakresie określonym w odrębnych przepisach.

- 6) Kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych.
- 7) Współdziałanie z policjami innych państw oraz ich ważnymi organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych i odrębnych przepisów.
- 8) Gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych.
- 9) Prowadzenie bazy danych zawierającej informacje o wynikach analizy (DNA).
- 10) Tworzenie, eksploatacja i utrzymywanie systemu informacyjnego umożliwiającego organom administracji rządowej i organom sprawiedliwości przekazywanie oraz dostęp do danych gromadzonych w Systemie Informacyjnym Schengen (SIS), niezbędnych z punktu widzenia funkcjonowania obszaru SIS.

Policja, w ramach struktury i kompetencji, przydziela zadania odpowiedniemu pionowi (wydziałowi) w celu ich realizacji. Tymi dotychczas najważniejszymi pionami w strukturze systemu bezpieczeństwa publicznego są:

- 1) **Pion dochodzeniowo-śledczy**, zajmuje się zbieraniem dowodów z działalności przestępczej, wykonuje czynności administracyjno-prawne związane z przygotowaniem procesu karno-sądowego i współpracuje z prokuraturą.
- 2) **Pion prewencji**, składa się z dzielnicowych, którzy utrzymują kontakt ze społecznością lokalną, policją ruchu drogowego, mająca zadanie dbać o ład i bezpieczeństwo na drodze oraz oddziałami prewencji patrolującymi przydzielone rewiry i policjantami dyżurnych zajmujących się przyjmowaniem zgłoszeń w sprawach nagłych, wymagających interwencji Policji, a następnie przekazanie ich innym patrolom.
- 3) **Pion specjalistyczny**, ma specjalistów z różnych dziedzin, którzy wspomagają działalność innych pionów, tj. informatyków, elektroników, saperów, oddziały antyterrorystyczne, techników łączności i innych dziedzin.

W każdym przypadku, Policjant jest tym pierwszym przedstawicielem prawa wzywany w sytuacji zagrożenia. On ma prawo zatrzymać osoby tworzące zagrożenie dla życia, zdrowia ludzkiego lub ich mienia.

2.4.1.1. Policja w strukturze rządowej i samorządowej

W administracji publicznej istnieje odpowiedzialność za rezultaty działań określonego szczebla podziału terytorialnego, w tym **śłużb, inspekcji i straży**.

Odpowiedzialność taka została przypisana na szczeblu województwa – wojewodzie, na szczeblu powiatu – staroście. Te organa ponoszą polityczną odpowiedzialność za skutki działań własnych oraz służb, inspekcji i straży, nad którymi sprawują zwierzchnictwo.

W województwie, zespolenie służb, inspekcji i straży w administracji rządowej następuje pod zwierzchnictwem wojewody w jednym urzędzie, chyba że ustawa stanowi inaczej. Organizację całej administracji zespolonej w województwie, bez względu na to, czy służby te funkcjonują w jednym urzędzie czy nie, określa statut urzędu nadanemu przez wojewodę. Statut jest ważnym dokumentem, w który określa skład kolegium, do którego wchodzi również **Komendant Wojewódzki Policji**.

Zespolenie osobowe na szczeblu województwa przejawia się w konieczności uzyskania opinii wojewody na powołanie komendanta wojewódzkiego Policji. Natomiast zespolenie kompetencyjno-zadaniowe organów Policji jest odmienne w przypadku wojewody i starosty. Komendant wojewódzki Policji działa w imieniu i na rachunek wojewody we wszystkich sprawach z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego, z wyjątkiem spraw przekazanych do wyłącznej właściwości komendanta, takich jak: wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych, dochodzeniowo-śledczych, z zakresu ścigania wykroczeń, wydawania indywidualnych aktów administracyjnych, jeśli ustawy tak stanowią.

Zgodnie z art. 5. Ustawy o Policji z 6 kwietnia 1990 roku, centralnym organem administracji rządowej, właściwym w sprawie ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego, jest Komendant Główny Policji (KGP), podległy ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych (obecnie Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji).

Komendant Główny Policji jest przełożonym wszystkich funkcjonariuszy Policji. Komendanta Głównego Policji powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów (PRM) na wniosek MSW i A. Natomiast zastępców KGP, w tym pierwszego Zastępcę, powołuje i odwołuje minister właściwy do spraw wewnętrznych i administracji na wniosek Komendanta Głównego Policji.

Zgodnie z art. 6. Ustawy, komendanta wojewódzkiego Policji powołuje i odwołuje minister do spraw wewnętrznych na wniosek Komendanta Głównego Policji złożony po zasięgnięciu opinii wojewody.

Komendanta Stołecznego Policji powołuje i odwołuje MSWiA na wniosek Komendanta Głównego Policji złożony po zasięgnięciu opinii wojewody i Prezydenta m.st. Warszawy.

Na stanowisko komendanta powiatowego (miejskiego) Policji powołuje i odwołuje komendant wojewódzki Policji po zasięgnięciu opinii starosty.

Komendanta komisariatu Policji powołuje i odwołuje komendant powiatowy (miejski) po zasięgnięciu opinii właściwego terytorialnie wójta (burmistrza lub prezydenta miasta) lub wójtów. Opiniowanie nie dotyczy komisariatu specjalistycznego, który jest powoływany i odwoływany przez komendanta wojewódzkiego Policji.

Komendant Główny Policji, komendant wojewódzki i komendant powiatowy (miejski) Policji, wykonują zadania przy pomocy podległych im komend, a komendant komisariatu – przy pomocy komisariatu.

Aktualnie Policja, w swojej strukturze, ma następujące rodzaje służb: kryminalną, prewencyjną, logistyczną i techniczną. W skład Policji wchodzi także policja sądowa, której szczegółowy zakres zadań i organizację określa, w drodze rozporządzenia, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości. Ponadto w strukturze Policji znajdują się: Wyższa Szkoła Policji, ośrodki szkolenia i szkoły policyjne; wyodrębnione oddziały prewencji i oddziały antyterrorystyczne; jednostki badawczo-rozwojowe.

2.4.2. Straż Graniczna

Drugim organem w systemie bezpieczeństwa publicznego jest Straż Graniczna (SG), jednolita umundurowana i uzbrojona formacja, powołana do ochrony granicy państwowej na lądzie, morzu oraz kontroli ruchu granicznego.

W świetle ustawy, Straż Graniczna wykonuje zadania wchodzące w zakres bezpieczeństwa publicznego, tzn. przeciwdziałania przestępstwom i wykroczeniom oraz ścigania ich sprawców, zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego i w strefie nadgranicznej.

Należy odnotować fakt, iż Straż Graniczna w odróżnieniu od Policji, nie funkcjonuje w ramach administracji zespolonej; jej struktura organizacyjna nie jest związana z podziałem administracyjnym państwa.

Uwzględniając rolę Straży Granicznej jaką spełnia w systemie bezpieczeństwa, można wyodrębnić następujące jej funkcje, a mianowicie:

- 1) funkcję kontrolną;
- 2) funkcję operacyjną;
- 3) funkcję interwencyjną;
- 4) funkcję wykrywania i rozpoznania;
- 5) funkcję egzekucyjną.

Funkcja kontrolna, jeśli nie najwyższa, to na pewno jedną z najważniejszych funkcji Straży Granicznej. Kontrola obejmuje cały ruch graniczny, wszystkiego co podlega kontroli, tj. dokładnego sprawdzenia, zwłaszcza środków niedozwolonych do przewożenia. Funkcja ta jest analizowana na placówkach kontrolnych przez funkcjonariuszy Straży Granicznej.

Funkcja operacyjna – to przede wszystkim fizyczna ochrona granicy państwowej, zatrzymanie osób usiłujących lub popełniających przestępstwo podczas nielegalnego przekraczania granicy; zapobieganie transportowaniu przez granicę odpadów, szkodliwych substancji chemicznych i materiałów promieniotwórczych, środków odurzających, amunicji, broni, materiałów wybuchowych i materiałów jądrowych.

Funkcja interwencyjna jest realizowana za pomocą interwencji bezpośredniej i środków przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia porządku

publicznego w rejonie przejść granicznych i w strefie granicznej. Taka interwencja ze strony funkcjonariuszy SG może być w każdej chwili, bez względu na porę doby, gdyż częstotliwość naruszeń przepisów granicznych nie spada, a liczba rodzajów przestępczości rośnie.

Funkcja wykrywania i rozpoznawania wiąże się przede wszystkim z kontrolą osobistą, przeglądem zawartości bagaży i ładunków w portach morskich oraz na dworcach kolejowych, w środkach komunikacji lotniczej, drogowej i wodnej w celu wykluczenia możliwości popełnienia przestępstw lub wykroczeń, zwłaszcza skierowanych przeciwko nienaruszalności granicy państwowej lub bezpieczeństwa w międzynarodowej komunikacji.

Funkcja egzekucyjna obejmuje realizację czynności celnej na mniejszej części przejść granicznych o charakterze drugorzędym przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, są to przede wszystkim przejścia dla ruchu lokalnego.

Centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego jest Komendant Główny SG.

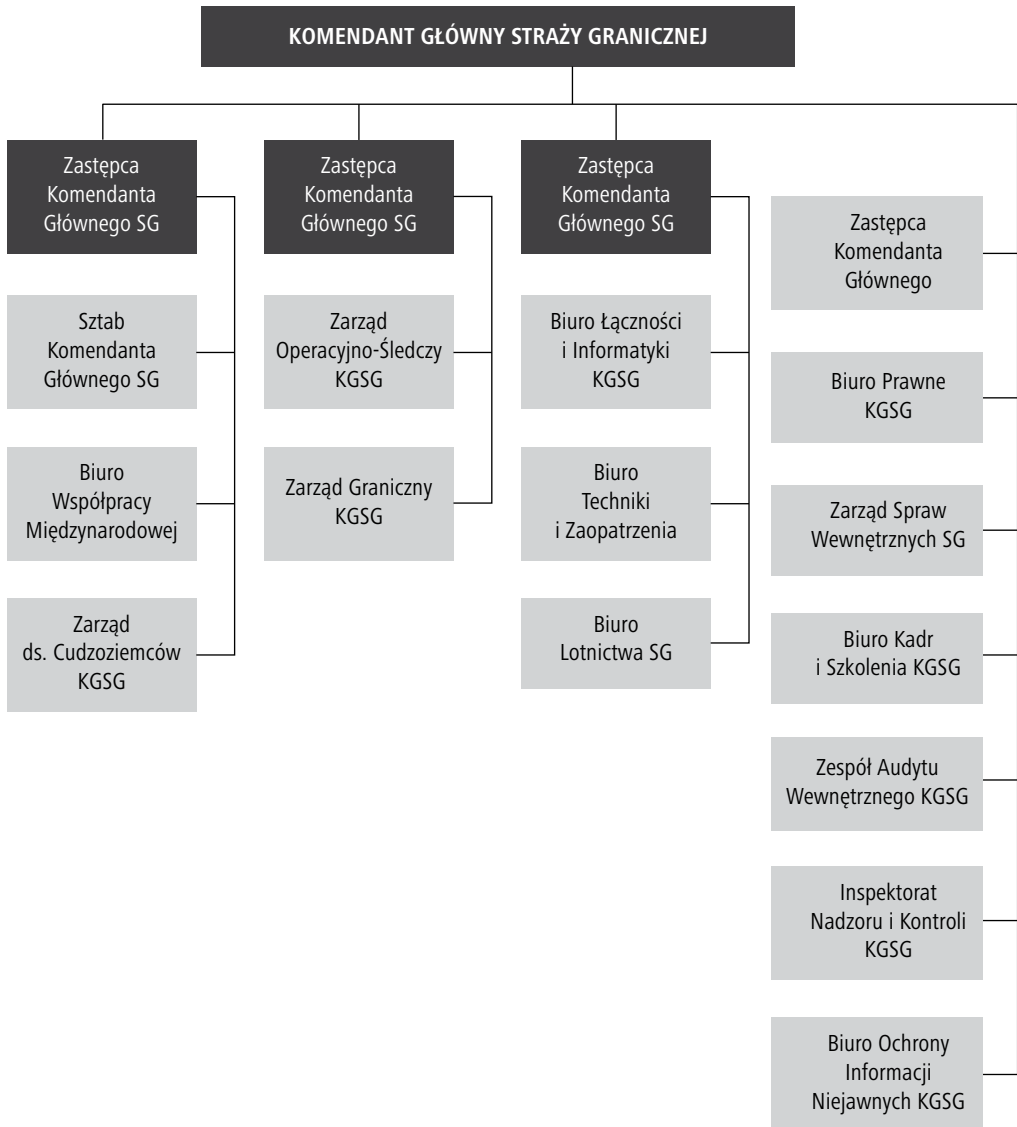
Komendant GSG podlega Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji. Komendanta Głównego SG powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra do spraw wewnętrznych. Zastępców Komendanta Głównego SG powołuje i odwołuje minister na wniosek Komendanta Głównego SG. Komendant Główny Straży Granicznej jest przełożonym wszystkich funkcjonariuszy Straży Granicznej.

Komendant Główny Straży Granicznej wykonuje zadania przy pomocy podległego mu urzędu – Komendy Głównej Straży Granicznej. Komendanci oddziałów, komendanci placówek i komendanci dywizjonów wykonują zadania przy pomocy podległych im urzędów, tj. komend oddziałów, placówek i dywizjonów.³⁸

Zgodnie z art.5. Ustawy terenowymi organami Straży Granicznej są: 1) komendanci oddziałów Straży Granicznej, 2) komendanci placówek i dywizjonów Straży Granicznej. Komendanta oddziału SG powołuje i odwołuje minister do spraw wewnętrznych na wniosek Komendanta Głównego SG. Zastępców komendanta oddziału SG powołuje i odwołuje Komendant Główny SG na wniosek komendanta oddziału SG. Komendanta placówki i dywizjonu SG powołuje i odwołuje Komendant Główny SG na wniosek komendanta oddziału.

Na podstawie rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji są powoływane oddziały Straży Granicznej na terytorium RP. Liczba tych oddziałów jest liczbą zmienną, w głównej mierze zależy ona od potrzeb skutecznej ochrony granicy państwowej i bezpieczeństwa w strefach przygranicznych. Ich rozmieszczenie jest związane terytorialnie z województwami, co sprzyja w utrzymaniu ich bezpieczeństwa publicznego.

³⁸ B. Wiśniewski, S. Zalewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym zadań administracji publicznej*, Wydawnictwo WSA Bielsko-Biała 2006, s. 93.

Rysunek 3. Struktura organizacyjna Komendy Głównej Straży Granicznej
Źródło: Opracowanie własne

Zgodnie z Ustawą o Straży Granicznej z 1990 roku do podstawowych zadań tej formacji należą:

- 1) Ochrona granicy państwowej.
- 2) Organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego.
- 3) Wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy i wiz.
- 4) Rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie właściwości Straży Granicznej.

- 5) Zapewnienie bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego i strefy nadgranicznej.
- 6) Osadzanie i utrzymywanie znaków granicznych na lądzie, sporządzanie i przechowywanie granicznej dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej.
- 7) Ochrona nienaruszalności znaków i urządzeń służących do ochrony granicy.
- 8) Gromadzenie i przetwarzanie informacji z zakresu ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego i udostępnianie ich właściwym organom władzy.
- 9) Nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich z przestrzeganiem przez statki przepisów obowiązujących na tych obszarach.
- 10) Ochrona granicy państwowej w przestrzeni powietrznej RP poprzez prowadzenie obserwacji statków powietrznych i obiektów latających przez granicę państwową na małych wysokościach oraz informowanie o tych przelotach jednostek SP.
- 11) Zapobieganie transportowaniu, bez zezwolenia wymagającego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową odpadów, szkodliwych substancji chemicznych, materiałów jądrowych i promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód.
- 12) Zapobieganie przemieszczaniu, bez zezwolenia, przez granicę państwową środków odurzających i substancji psychotropowych oraz broni, amunicji i materiałów wybuchowych.
- 13) Wykonywanie zadań określonych w innych ustawach.
- 14) Wykonywanie zadań wynikających z umów i porozumień międzynarodowych na zasadach i w zakresie w nich określonych.
- 15) Współdziałanie z organami ochrony granic innych państw w zakresie ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego.

Oprócz tych zadań Straż Graniczna współpracuje z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych, tj. szybkie ustalenie sprawców wykroczeń i przestępstw i ich ujęcia.

Ponadto, Straż Graniczna, po wejściu Polski do Unii Europejskiej poszerzyła swoje zadanie i odpowiedzialność za wschodnią granicę RP, bowiem ta granica stała się granicą UE.

2.4.3. Państwowa Straż Pożarna

Państwowa Straż Pożarna (PSP) jest kolejnym głównym państwowym organem systemu bezpieczeństwa publicznego. Jako jeden z podmiotów realizujących zadania w ogólnym systemie i funkcjonuje według określonych zasad postępowania, mianowicie:

- 1) Obejmuje działalność w zakresie rozpoznawania i zapobiegania zagrożeniom pożarowym oraz innym miejscowym zagrożeniom, a także działalność ratowniczą, której zadaniem jest ochrona życia, zdrowia i mienia przed pożarami oraz skutkami innych miejscowych zagrożeń.
- 2) Działalność szkoleniowa, kadrowa, logistyczna, informacyjna, społeczna.
- 3) Działalność kierownicza, obejmująca wszystkie rodzaje i zakresy działalności, i na wszystkich poziomach struktury organizacyjnej.

Według tych zasad jest objęta działalność Państwowej Straży Pożarnej i opartego na niej, jako bazy zasadniczej – **Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG)**, utworzonego na mocy Ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 roku o ochronie przeciwpożarowej 1.01.1995 r.

Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy obejmuje jednostki ochrony przeciwpożarowej i właściwe inspekcje, straże, służby, instytucje oraz podmioty, które dobrowolnie w drodze umowy cywilnoprawnej godzą się współdziałać w akcjach ratowniczych. Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy jest postrzegany jako zespół przedsięwzięć, organizacyjnych, szkoleniowych, materiałowo-technicznych, finansowych, prognostycznych, rozpoznawczych, gaśniczych, ratowniczych. Ponadto – organizacja i kierowanie akcjami ratowniczymi, skupiający w uporządkowanej wewnętrznie strukturze jednostki ochrony przeciwpożarowej w celu ratowania życia, zdrowia, mienia i środowiska.³⁹

Nadzór nad funkcjonowaniem KSRG sprawuje minister spraw wewnętrznych, który ustawowo jest zobowiązany do zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego państwa. Organami PSP, podstawowej bazy KSRG są: Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej i organa terenowe – komendanci wojewódzcy oraz rejonowi, którzy są jednocześnie organizatorami i koordynatorami systemu ratowniczo-gaśniczego.

Stąd państwowa Straż Pożarna spełnia podstawową funkcję zapewnienia sprawnej organizacji działań na rzecz funkcjonowania KSRG. Ma to wszystko doprowadzać do celu – zapewnienie należytego stanu bezpieczeństwa przed skutkami zagrożeń.

Aby działania skierowane na osiągnięcie podstawowego celu były skuteczne, muszą być realizowane na podstawie powszechnie przyjętej zasady, tj. „*sprawnej organizacji działań*”, która obejmuje m.in. takie elementy, jak: wybór celu, określenie sił i środków, przygotowanie, wykonanie, kontrolowanie i korygowanie.

Te podstawowe elementy sprawnej organizacji działań, odnoszą się w całości do wymienionych na wstępie trzech ogólnych zasad. Stanowią one jakby niezbędny warunek, aby system mógł funkcjonować racjonalnie poprzez realizację tak zwanych działań kierowniczych. Natomiast działania kierownicze mogą występować zarówno podczas wypełniania funkcji podstawowej

³⁹ System Ratowniczo-Gaśniczy, „Ratownictwo” Nr 1, 1994.

dotyczącej rozpoznania i zapobiegania zagrożeniom oraz prowadzenia akcji ratowniczych, mających na celu ochronę życia i zdrowia ludzi oraz zabezpieczenia ich mienia przed pożarami i skutkami innych miejscowych zagrożeń.

Z elementów składających się na sprawną organizację działań, którą można określić jako działania kierownicze na poszczególnych poziomach struktury organizacyjnej PSP, można wyodrębnić cztery podstawowe jej funkcje w systemie bezpieczeństwa publicznego w zakresie walki z pożarami i skutkami innych zagrożeń, a mianowicie:

- 1) funkcja planowania;
- 2) funkcja organizowania;
- 3) funkcja pobudzania;
- 4) funkcja kontrolna.

Funkcja planowania, w zakresie realizacji zadań przez PSP na rzecz walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami, spełnia wiodącą rolę. Jej głównym zadaniem jest sformułowanie (określenie) wszystkich możliwych działań, mających na celu zapewnienie osiągnięcia założonych celów. Punktem wyjścia, podczas realizacji funkcji planowania, są ogólne cele i zadania wynikające z ustaw i aktów wykonawczych. Planowanie działań PSP odbywa się na różnych poziomach jej struktury organizacyjnej w systemie administracji rządowej.

Istotnym czynnikiem funkcji planowania jest działalność związana z prognozowaniem zagrożeń wywołanych przez człowieka lub naturę; chodzi tu prognozowanie rozwoju sytuacji przewidywalnych. Prognozowanie obejmuje stan bezpieczeństwa przeciwpożarowego, jak i zmieniających się warunków zaistnienia innych kategorii zagrożeń takich jak na przykład powodziowych lub huraganowych. Na podstawie prognozowania ustala się: współdziałanie, rodzaje i ilości środków, programy szkolenia.

Funkcja organizowania obejmuje całokształt czynności niezbędnych do wykonania podstawowego zadania. Ta funkcja wyraża się w tym, że według planów są tworzone struktury organizacyjne, które mają zapewnić realizację nadrzędnego zadania polegającego na ochronie życia i zdrowia ludzkiego oraz mienia przed pożarami czy skutkami innych miejscowych zagrożeń. Do realizowania funkcji organizowania służy struktura organizacyjna PSP, która zawiera: Komendę Główną PSP, komendy wojewódzkie, komendy rejonowe, jednostki ratowniczo-gaśnicze, szkoły pożarnicze, ośrodki szkolenia i placówki naukowo-badawcze.

Funkcja pobudzania, w ogólnym systemie bezpieczeństwa publicznego, polega na formach oddziaływania na otoczenie. Funkcja pobudzania polega także na motywowaniu poszczególnych elementów, mających wpływ na stan bezpieczeństwa publicznego do podejmowania działań zmierzających do osiągnięcia celu głównego – zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpożarowego i przed skutkami innych miejscowych zagrożeń.

Funkcja kontrolna jest realizowana w systemie działania na rzecz bezpieczeństwa publicznego państwa. Funkcja ta ma uzasadnienie z uwagi na charakter podstawowych czynności i zadań, jakie PSP realizuje w ramach nabytych uprawnień ustawowych. Ogólnie można stwierdzić, że funkcja kontrolna obejmuje szereg różnorodnych czynności polegających na porównywaniu rzeczywistego stanu bądź przebiegu działań, postaw i zachowań z przyjętymi ogólnie obowiązującymi normami, przepisami, planami i innymi ustaleniami z poprzednich kontroli.

Reasumując, można stwierdzić, że funkcje realizowane przez Państwową Straż Pożarną na rzecz stanu bezpieczeństwa, są niczym innym, jak realizowaniem kierowania jednostkami organizacyjnymi przeznaczonymi do wykonywania zadań związanych z ochroną przeciwpożarową ludzi i ich mienia, a także zwalczaniem skutków innych miejscowych zagrożeń.

W świetle Ustawy o Państwowej Straży Pożarnej z dnia 24 sierpnia 1991 roku jej podstawowymi zadaniami są:

- 1) rozpoznawanie zagrożeń pożarowych i innych zagrożeń miejscowych;
- 2) organizowanie i prowadzenie akcji ratowniczych w czasie pożarów, klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń;
- 3) wykrywanie pomocniczych specjalistycznych czynności ratowniczych w czasie klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń przez inne służby;
- 4) kształcenie kadr dla potrzeb PSP i innych jednostek ochrony przeciwpożarowej oraz powszechnego systemu ochrony ludności;
- 5) nadzór nad przestrzeganiem przepisów przeciwpożarowych;
- 6) prowadzenie prac naukowo-badawczych w zakresie ochrony przeciwpożarowej i ochrony ludności;
- 7) współpraca z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych;
- 8) współdziałanie ze strażami pożarnymi i służbami ratowniczymi innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi na podstawie wiążących RP umów międzynarodowych oraz odrębnych przepisów;
- 9) realizacja innych zadań wynikających z wiążących RP umów międzynarodowych na zasadach i w zakresie w nich określonych.

Centralnym organem administracji rządowej, w myśl Ustawy o PSP art. 9. w sprawach organizacji Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego oraz ochrony przeciwpożarowej jest Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej. Podległy Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji. Komendanta Głównego PSP powołuje z pośród oficerów Państwowej Straży Pożarnej i odwołuje Prezes Rady Ministrów, na wniosek MSWiA.

Komendanta Powiatowego Państwowej Straży Pożarnej i odwołuje Komendant Wojewódzki PSP po uzyskaniu zgody od starosty. Wszyscy komendanci powiatowi PSP są powoływani z korpusu oficerów Państwowej Straży Pożarnej.

2.4.4. Obrona Cywilna Kraju

Obrona Cywilna Kraju (OCK) jest ważnym podmiotem w systemie bezpieczeństwa powszechnego państwa, a jednocześnie jednym z elementów bezpieczeństwa publicznego. Obrona Cywilna Kraju, na mocy Ustawy z dnia 21 listopada 1967 roku wykonuje takie zadania jak: ochrona ludności, udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie klęsk żywiołowych i wojny oraz współdziałanie z odpowiednimi podmiotami podczas katastrof. Stosownie do podziału administracyjnego kraju, Obrona Cywilna Kraju jest zorganizowana na wszystkich poziomach struktury państwa. Na szczeblu centralnym – Szef Obrony Cywilnej Kraju, aktualnie tę funkcję pełni Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej. Województwa – wojewoda, powiatu – starosta, gminy – wójt (burmistrz, prezydent miasta).

Te organa wykonują zadania przy pomocy Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i zespołów reagowania kryzysowego, tj. wojewódzkiego, powiatowego i gminnego (miejskiego). Wiele spraw dotyczących problematyki bezpieczeństwa publicznego i ochrony porządku konstytucyjnego, reguluje Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 roku o stanie wyjątkowym i Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym. Artykuł 2. tejże ustawy określa dokładnie warunki wprowadzenia stanu wyjątkowego, które odnoszą się do bezpieczeństwa publicznego i porządku konstytucyjnego. Ten artykuł stanowi również, że stan wyjątkowy wprowadza się na terytorium RP w sytuacji szczególnego zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa i bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, w tym powodowanego działaniami terrorystycznymi, które mogą być usunięte przez zwyczajnych środków konstytucyjnych. Do najważniejszych postanowień w myśl tej ustawy należą:

1. Działania przywracające konstytucyjny ustrój państwa, bezpieczeństwo obywateli lub porządek publiczny, a w szczególności koordynację oraz kontrolę funkcjonowania administracji rządowej i samorządowej; wykonuje Prezes Rady Ministrów i wojewoda w przypadku wprowadzenia stanu wyjątkowego na obszarze odpowiednio większym niż obszar jednego województwa oraz na obszarze jednego lub części województwa.
2. Jeśli organa gminy, powiatu, lub samorządu województwa nie wykazują dostatecznej skuteczności w wykonywaniu zadań publicznych lub w realizacji zadań, wynikających z przepisów o wprowadzeniu stanu wyjątkowego, Prezes Rady Ministrów, na wniosek właściwego wojewody może zawiesić te organa do czasu zniesienia stanu wyjątkowego lub na czas określony i ustanowić w ich miejsce zarząd komisaryczny.

Należy przytoczyć fakt stanu wyjątkowego, który jako instytucja stanów nadzwyczajnych służy przede wszystkim organom państwa, a one mogą go wykorzystać w celu wykonywania swoich zadań w sposób, jaki w warunkach normalnych jest niemożliwy ze względu na ochronę praw człowieka i swo-

bód obywatelskich. I dlatego wprowadzenie stanu nadzwyczajnego jest tak mocno ograniczone niekonstytucyjnymi, lecz innymi ważnymi warunkami.

Zgodnie z Ustawą z 5 czerwca 1998 roku o administracji rządowej wojewoda jest przedstawicielem Rady Ministrów w województwie i dlatego, zgodnie z prawem, spełnia najważniejszą rolę w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego, tym samym bezpieczeństwa publicznego. Dlatego wojewoda organizuje i realizuje współdziałanie wszystkich jednostek organizacyjnych województwa (służb, straży, inspekcji) w zakresie zapobiegania zagrożeniom życia i zdrowia oraz mienia, utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego, zapobiegania klęskom żywiołowym i innym zagrożeniom, a także usuwania ich skutków, ochrony praw obywatelskich.

Bardzo ważną rolę spełnia powiat w systemie Obrony Cywilnej Kraju w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego. Władze powiatu działają na podstawie Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym, a dotyczącym ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej oraz zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia, zdrowia i mienia obywateli na terenie powiatu. Starosta, będący zwierzchnikiem powiatowych służb, straży i inspekcji oraz zespołu zarządzania kryzysowego, w sytuacjach szczególnych kieruje nimi w czasie każdej akcji. Bardzo ważne jest również to, że zarząd powiatu, któremu przewodniczy starosta, ma uprawnienia podobne do uprawnień wojewody w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego, o ile dotyczy to obszaru nieuregulowanego w odrębnych ustawach lub rozporządzeniach, a przyczyny wydawania powiatowych przepisów porządkowych występują na terenie więcej niż jednej gminy.

Gmina na mocy Ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym odpowiada za zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty, tj. bezpieczeństwo obywateli, porządku publicznego, ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej.

Na szczeblu gminy istnieje organ w sprawach zarządzania kryzysowego. Tym organem na terenie gminy jest wójt (burmistrz, prezydent miasta). Do realizacji zadań, te organa mają Zespół Zarządzania Kryzysowego, do którego należy realizacja takich zadań jak:

Kierowanie monitorowaniem, planowaniem, usuwaniem skutków zagrożeń na terenie gminy, realizacja zadań z zakresu planowania cywilnego, w tym realizacja zaleceń do gminnego planu zarządzania kryzysowego, opracowywanie i przedkładanie staroście do zatwierdzenia gminnego planu zarządzania kryzysowego, wykonywanie przedsięwzięć wynikających z planu operacyjnego funkcjonowania gminy, miasta.

W skład zespołu gminnego, którego pracami kieruje wójt, burmistrz, prezydent miasta, wchodzi osoby powołane spośród: osób zatrudnionych w urzędzie gminy, gminnych jednostkach organizacyjnych lub jednostkach pomocniczych; pracowników zespolonych służb, inspekcji i straży, skierowanych przez przełożonych do wykonywania zadań w tym zespole na wniosek wójt-

ta, burmistrza, prezydenta miasta; przedstawiciele społecznych organizacji ratowniczych. W skład zespołu gminnego mogą wchodzić inne osoby zaproszone przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta według potrzeb w danym rejonie na terenie gminy, miasta.

Po dokonaniu analizy stanu faktycznego i przewidywalnych zagrożeń, można wnioskować, że odpowiedzialność za bezpieczeństwo publiczne na lądzie, wodzie i w powietrzu ponoszą wszystkie organa struktury rządowej i samorządowej na różnych poziomach i w różnym zakresie, a także my sami – obywatele, bez względu na wiek, płeć i przynależność społeczną w państwie. Należy mieć na uwadze zawsze i wszędzie to, że *bezpieczeństwo jest wartością najwyższą, absolutną i nieprzemijającą*.

2.4.5. Straż Gminna (Miejska)

Straże gminne (miejskie) w Polsce zostały utworzone w 1990 roku jako samorządowe, umundurowane formacje do ochrony porządku publicznego na terenie gminy (miasta), spełniające służebną rolę wobec społeczności lokalnej. Na początku podstawą prawną działalności straży stanowiła ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji. Od 1 stycznia 1998 obowiązuje Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o Strażach Gminnych, która całościowo reguluje funkcjonowanie straży, rezygnując tym samym z zapisów ustawy o Policji.

Z zapisów tej ustawy wynika jednoznacznie, że powoływanie Straży Gminnej (miejskiej) nie jest obligatoryjne. Gmina (miasto) może powołać straż w dowolnym momencie i może ją rozwiązać również w dowolnym czasie. Straż Gminna (miejska) wykonuje zadania przede wszystkim własne gminy (miasta), polegające na ochronie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na jej terenie; może wykonywać zadania zlecone gminie (miastu) przez administrację rządową.

Koszty funkcjonowania straży, w całości, pokrywane są z budżetu gminy (miasta). To gmina, a właściwie organ powołujący straż – rada gminy (miasta). Rada gminy (miasta) określa stan etatowy, strukturę organizacyjną, wyposażenie i umundurowanie. Całkowity nadzór nad działalnością straży sprawuje wójt (burmistrz, prezydent), natomiast w zakresie specjalistycznym – Komendant Główny Policji poprzez, właściwego terytorialnie, komendanta wojewódzkiego Policji.

Należy zawsze traktować, że straż jest jednostką organizacyjną gminy (miasta), jednakże w szczególnych przypadkach, rada gminy (miasta) może postanowić o umiejscowieniu komendy straży w strukturze urzędu gminy (miasta). Strażą kieruje komendant, powoływany i odwoływany przez wójta (burmistrza, prezydenta), po zasięgnięciu opinii właściwego terytorialnie komendanta wojewódzkiego Policji.

Rada gminy, podejmując decyzję, w formie uchwały, o powołaniu straży, uwzględnia koszty z tym związane. Koszty straży obejmują: wynagrodzenie, świadczenia socjalne, wyposażenie, wyposażenie sprzętowe, eksploatację, środki transportu, umundurowanie. Gmina musi być pewna, jaką część budżetu może rocznie przeznaczyć na funkcjonowanie straży. W zależności od tej kwoty, gmina (miasto) podejmuje decyzję również co do liczby etatów tej straży. Liczba zatrudnionych strażników to także wynik zakresu zadań, jakie mają być przez tę straż wykonywane w celu utrzymania porządku publicznego i ochro bezpieczeństwa obywateli na terenie gminy (miasta).

Jak widać, występuje zależność bezpośrednia, im więcej zadań, tym liczniejsza straż gminna (miejska), lepiej wyposażona i wyszkolona. Natomiast, im liczniejsza straż, tym większe potrzeby lokalowe, większe potrzeby transportowe, większe koszty. Tylko bogate gminy (miasta) mogą, tworząc liczne straże, powoływać jednostki organizacyjne gminy.

Ważnym elementem w działaniu straży, jako jednostki organizacyjnej gminy (miasta), jest fakt dysponowania własnym budżetem. Komendant w takim przypadku podejmuje decyzję w sprawie wydatkowania pieniędzy, przedstawiając zarządowi gminy (miastu) raz w roku rozliczenie z uzasadnieniem co do powziętych decyzji finansowych.

Straż gminna (miejska), jako jednostka organizacyjna, ma częściową samodzielność w decydowaniu o sposobach i formach działania na terenie gminy (miasta), a także ma prawo dokonywania modyfikacji w zależności od sytuacji i potrzeb społecznych. Sytuacje w gminie (mieście) mogą się zmieniać z różnych powodów i dlatego działanie straży musi być adekwatne do zaistniałych, często nowych warunków działania.

W strukturze gminy najczęściej znajdują się straże o niewielkiej liczbie strażników, najczęściej liczą od kilku do kilkunastu. Funkcjonują one na zasadzie wydziału lub samodzielnych stanowisk w urzędzie gminy, głównie z powodów budżetowych gminy. W takich przypadkach siedzibą straży jest zazwyczaj urząd gminy, w którym straż korzysta z niezbędnych urządzeń do jej funkcjonowania. Obsługę administracyjną wykonują właściwe, merytorycznie przygotowane komórki urzędu gminy, natomiast straż wykonuje swoją powinność prewencyjną, zgodnie z jej przeznaczeniem.

Straż gminna (miejska) wypełnia wiele funkcji bardzo istotnych dla utrzymania bezpieczeństwa publicznego w systemie bezpieczeństwa państwa. Jeżeli nawet nie każdej straży można przypisać te same funkcje lub podobne, ze względu na charakter wykonywanych zadań, to w większości są one realizowane przez każdą z nich. Do podstawowych funkcji straży gminnej (miejskiej) zalicza się: 1) ochronna, 2) porządkowa, 3) prewencyjna, 4) profilaktyczna, 5) informacyjna, 6) społeczno-administracyjna, 7) integrująca, 8) ochronna.

Funkcje: ochronna, porządkowa i prewencyjna mogą być realizowane przez straże m. in. poprzez patrolowanie terenu gminy. Może się ono odby-

wać w systemie jedno, dwu lub trzymianowym w zależności od aktualnych potrzeb gminy i możliwości straży. Patrole z reguły podzielone są na piesze i zmotoryzowane. Patrole straży są zazwyczaj jedno- dwuosobowe, w zależności od rodzaju wykonywanego zadania i stopnia zagrożenia.

Funkcja profilaktyczna realizowana jest m.in. poprzez egzekwowanie przepisów ustawy o wychowaniu w trzeźwości, uczestnictwo w akcji sprzedaży papierosów osobom, które nie ukończyły 18 lat, udział w akcjach „Zima/lato w mieście”, opracowywanie i realizację programów profilaktycznych skierowanych do dzieci i młodzieży, organizowanie kursów i egzaminów dla dzieci na kartę rowerową, prowadzenie edukacji w zakresie bezpiecznych zachowań, przeciwdziałających narkomanii i alkoholizmowi wśród dzieci i młodzieży.

Funkcja informacyjna – jej realizacja polega na pełnieniu dyżurów w centrum zbierania i przekazywania informacji w zakresie zaistniałych zdarzeń ora kierowaniu pracą patrołowo-interwencyjną. Natomiast, w stosunku do społeczności lokalnej, rolę nośnika informacji przejęły media.

Funkcja społeczno-administracyjna i integracyjna, ich realizacja polega na uczestniczeniu straży w lokalnych imprezach sportowych i kulturalnych, nie tylko jako organ zabezpieczający porządek publiczny, ale także jako uczestnik lub organizator. Strażnicy organizują gry i zabawy dla dzieci, konkursy, prezentują sprzęt i wyposażenie straży, biorą udział w akcjach charytatywnych. Straże gminne (miejskie) można spotkać na targach, wystawach, konferencjach, na których prezentują siebie i efekty pracy zawodowej, zbierają opinie i uwagi społeczeństwa na temat swojej działalności.

Funkcja obronna jest realizowana m.in. poprzez współdziałanie z inspektorami obrony cywilnej (OCK) przy planowaniu i prowadzeniu działań zabezpieczających ewakuację ludności oraz prowadzenie akcji ratunkowych poprzez wspólne z właściwymi jednostkami organizacyjnymi urzędu gmin wydzielenie sił i środków do zwalczania klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwania ich skutków.

Straże gminne (miejskie) wykonują swoje zadania, w zakresie porządku publicznego, na podstawie ustaw i aktów prawa miejscowego. Podstawowy katalog zadań dla straży został określony w ustawie o strażach gminnych z 29 sierpnia 1997 roku w art. 11. Wykaz zadań wykonywanych przez każdą ze straży może się różnić od siebie, w zależności od priorytetów określonych przez gminę (miasto), realnie występujących zagrożeń i możliwości osobowych i technicznych danej straży. Do zadań wykonywanych przez straże gminne (miejskie), o charakterze uogólnionym, należą:

- 1) ochronę spokoju i porządku w miejscach publicznych;
- 2) czuwanie nad porządkiem i kontrolę ruchu drogowego;
- 3) współdziałanie z własnymi podmiotami podczas wykonywania zadań;
- 4) zabezpieczenie miejsca przestępstwa, katastrofy lub innego zdarzenia;
- 5) ochrona obiektów komunalnych i użyteczności publicznej;

- 6) współdziałanie z innymi służbami podczas zgromadzeń i imprez publicznych;
- 7) doprowadzanie osób nietrzeźwych do miejsc do tego przeznaczonych;
- 8) informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń;
- 9) konwojowanie dokumentów, pieniędzy i innych wartościowych przedmiotów;
- 10) wykonywanie zadań zleconych przez organa rządowe, według przepisów.

Pomimo trudności zastosowania jednolitych kryteriów klasyfikacji, jest możliwość dokonania określenia kilku podmiotów tworzących system organów państwowych, resortowych, samorządowych i innych, zapewniających bezpieczeństwo państwa, społeczeństwa i jednostki. Do tych organów należą takie jak:

Po pierwsze – organa władzy ustawodawczej (Sejm, Senat), którym został poświęcony rozdział IV Konstytucji.

Po drugie – organa władzy wykonawczej, określające politykę i strategię bezpieczeństwa państwa (Prezydent, Rada Ministrów i Administracja Rządowa)

Po trzecie – organa sądownicze, zapewniające ścisłe przestrzeganie prawa w sferze prawnego bezpieczeństwa (Sądy i Trybunały).

Po czwarte – system organów wewnętrznych (Policja, BOR, AW, ABW, CBA, SWW, SKW, ŻW) mające prawo do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych, powołane do bezpośredniego zwalczania zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń w konkretnych formach i rodzajach przestępstw skierowanych przeciwko bezpieczeństwu państwa i jego obywateli.

Po piąte – instytucje państwowe zapewniające bezpieczeństwo państwa na poziomie systemowym, tj. organa dokonujące czynności administracyjno-prawnym w zakresie kontroli granicznej (SG), kontroli celnej (UC), kontroli finansowej (GIKS), ochrony danych osobowych (GIODO), ochrony informacji niejawnych.

Po szóste – system straży (Straże Gminne, Miejskie, PSP, SOK, SPN, Straż Leśna, Państwowa Straż Rybacka, Państwowa Straż Łowiecka.

W tym wykazie, na szczególne miejsce zajmuje pięć organów, które zostały już opisane.

Pozostałe organa rządowe, samorządowe i administracyjne mają, oprócz zasadniczych zadań, rolę wspomagającą na podstawie planów współdziałania, zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego.

2.5. BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE

Na wstępie należałoby określić pojęcie terminu *ekologia*. Według Słownika języka polskiego z roku 1978, tom I PWN, s. 251 – ekologia (gr.) *to dziedzina biologii badająca wzajemne stosunki między organizmami a otaczającym je środowiskiem*. Natomiast, bezpieczeństwo ekologiczne, według W. Michajło-

wa – *to likwidacja lub zmniejszenie do minimum zagrożeń zdrowia i życia człowieka, których źródłem jest środowisko naturalne.*

O wielkim znaczeniu bezpieczeństwa ekologicznego w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego mogą świadczyć zapisy w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z roku 2014, gdzie zapisano: Nadrzędnym celem działań państwa w obszarze bezpieczeństwa ekologicznego jest zapewnienie obywatelom warunków do lepszego życia w zdrowym środowisku poprzez ochronę przyrody, w tym stymulowanie procesów zrównoważonego rozwoju.

Bezpieczeństwo ekologiczne, zwane inaczej bezpieczeństwem środowiska, stanowi nowy znaczący wymiar bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Jest ono nie tylko działalnością w obszarze wewnętrznym jednego państwa, ale i zewnętrznym, a nawet sojuszniczym (UE). Bezpieczeństwo ekologiczne, ujmując ogólnie, jest nie tylko stanem, lecz procesem ewolucyjnym, podlegający zmianom w skali masowej.

Obecnie ekosfera podlega istotnym uwarunkowaniom niezbędnym do rozwoju społeczeństwa proekologicznego, a nawet istnienia poszczególnych narodów i społeczności międzynarodowej. Dlatego też kwestie składające się na treść bezpieczeństwa ekologicznego, jego miejsce w procesach współistnienia społeczeństw, zwłaszcza wpływ na kształtowanie ekologicznej świadomości społecznej, odgrywają ogromną rolę w wieloaspektowym badaniu tego złożonego problemu. *Idzie o to, że w warunkach narastania współzależności międzynarodowej (żyjemy w "globalnej wiosce") i wielu wyzwań, obok wciąż istniejących zagrożeń militarnych, pojawiły się też ekologiczne.*⁴⁰

Wszelkiego rodzaju przemiany, które zaistniały już na progu XXI wieku, dowiodły, że inaczej należy postrzegać otaczające nas środowisko i bardziej skutecznie zwalczać zagrożenia ekologiczne na różnych poziomach administracji rządowej i samorządowej. Środowisko jest swoistym systemem łączącym czynniki biotyczne i abiotyczne wpływające na rozwój gatunku lub populacji.⁴¹

Już teraz, zwłaszcza w pierwszych latach obecnego stulecia, można dostrzec znaczącego postępu, zarówno w teorii, jak i praktycznym działaniu państw co do skuteczności bezpieczeństwa ekologicznego. To wcale nie oznacza, że walka związana z ochroną środowiska jest łatwa, z różnych powodów, pomimo doskonalenia sposobów i metod oraz technologii oczyszczania środowiska.

Problemem staje się fakt, że zaczynamy reagować wtedy, kiedy zagrożenie już zaistniało lub za chwilę może ono nastąpić, tj. po wykryciu zjawiska. Takie pojmowanie ochrony środowiska trwało przez wiele lat, aż społeczność międzynarodowa zrozumiała, że bezpieczeństwo ekologiczne staje się istotnym warunkiem, *kategorią* bezpieczeństwa narodowego i regionalnego oraz globalnego. Dlatego zaczęto tworzyć programy, wydawać ustawy i ujmować

⁴⁰ S. Śladkowski, *Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa ekologicznego*, KN 2006, s. 116.

⁴¹ W. Tyburski, *Pojednać się z ziemią*, IPIR, Toruń 1993, s. 166.

treści bezpieczeństwa ekologicznego w politykach i strategiach bezpieczeństwa narodowego (państwa).

Jeśli bezpieczeństwo ekologiczne jest pojmowane jako wyobrażenie działalności człowieka, to musi być kategorią układów, stosunków międzynarodowych i negocjacji. Nie musi być czymś idealnym, stanem trudnym lub wręcz niemożliwym do osiągnięcia. Należy raczej dążyć do normalności i zapewnienia możliwości istnienia w danym, sprzyjającym środowisku. Przewidywanie, prognozowanie i minimalizowanie skutków zagrożeń środowiska staje się obecnie prawdziwym wyzwaniem dla współczesnych pokoleń. W tej dziedzinie należy zwracać szczególną uwagę na: *obszary środowiskowe, czynniki zagrożeń środowiska, tendencje do rozwoju wypadków i katastrof, przewidywanie i ocenę możliwych zagrożeń, unikliwą ocenę wyników prognostycznych*.

W tej sytuacji, należy przyjąć jako zasadę, że bezpieczeństwo ekologiczne może być utrzymane pod warunkiem przestrzegania ustalonych norm i zasad przez wszystkich mieszkańców na ziemi, bez wyjątku. A to oznacza należyte utrzymanie istniejącego środowiska i podejmowanie działań w celu przywrócenia do normy środowiska przyrodniczego lub jego znacznej poprawy. Najtańszym i najprostszym sposobem utrzymania środowiska przyrodniczego, w przekonaniu autora, jest stosowanie jednej podstawowej zasady: **„nie zanieczyszczać i nie zaśmiecać”, a środowisko samo się oczyści**. Takie postępowanie wszystkich byłoby najtańsze i najskuteczniejsze w utrzymaniu środowiska przyrodniczego, w którym żyjemy i prowadzimy wszelką pozytywną działalność. Rodzi się tylko pytanie: czy to jest łatwe w realizacji w aktualnych uwarunkowaniach? Odpowiedź może być prawdopodobnie tylko jedna, bardzo trudna – **nie!**

Przechodząc do zagadnień zagrożenia ekologicznego w trzecim tysiącleciu, należałoby wskazać jaki występuje podział zagrożeń. Podział jest dwojaki, a mianowicie: **podmiotowy i przyczynowy**. Z punktu widzenia *podmiotu* wyodrębnia się zagrożenie ekologiczne, będące skutkiem działań, które przez zmianę naturalnego stosunku człowieka do *biocenoz* i *biotopów* mogą doprowadzić do populację do unicestwienia. Ich źródłami są głównie: załamanie równowagi przyrodniczej jako następstwo nadmiernej eksploatacji zasobów środowiska; zanieczyszczenie sfer ziemi i otoczenia przez substancje pochodzenia przemysłowego, transportowego i komunalnego; postępująca degradacja ekosystemów wskutek zanieczyszczeń odpadami toksycznymi i katastrof ekologicznych. Z punktu widzenia *przedmiotowego*, źródłami zagrożeń są zdarzenia powodowane siłami przyrody i działalnością gospodarczą postrzegane jako: *naturalne* – skutki klęsk i katastrof żywiołowych oraz *cywilizacyjne* – materialne zanieczyszczenia różnego rodzaju i typu, wprowadzane do otoczenia w toku działalności człowieka. Charakteryzują się one ogromną złożonością, obejmują skutki ogromne, na wielkich obszarach, są niezmiernie dynamiczne w swej fazie trwania, pozostają długo, w zależności od losowych

czynników otoczenia. Prowadzą, albo do degradacji, albo dewastacji środowiska lub do skrajnego przypadku – do klęski ekologicznej.

W tym podrozdziale są zaprezentowane w maksymalnym skrócie zarys problemów dotyczących bezpieczeństwa ekologicznego i jego roli w systemie bezpieczeństwa narodowego i po części międzynarodowego, a zatem jest to wiedza bardzo ogólna. Zainteresowanych odsyłam do literatury współczesnej z tego zakresu. Przecież nasza codzienna obserwacja dostarcza tak wiele dowodów świadomego niszczenia środowiska naturalnego w którym żyjemy, działamy i chcemy cieszyć się dobrym zdrowiem, oddychać świeżym powietrzem, pić chemicznie i biologicznie czystą wodę, odbywać kąpiele w czystym morzu i wchodzić do czystych lasów, a produkty spożywcze nie powinny szkodzić naszemu zdrowiu. A to wszystko, w ogromnej mierze zależy od nas samych. Stąd mój apel – ***nie zatruwaj i nie zanieczyszczaj, a będziesz o wiele zdrowszy.***

2.6. BEZPIECZEŃSTWO INFORMACYJNE – CYBERBEZPIECZEŃSTWO

Wyjątkowo szybki rozwój technologii w gospodarce i systemach militarnych w końcu XX wieku i w początkach trzeciego tysiąclecia, dały się zaznaczyć szczególnie wyraźnym postępowaniem w dziedzinie komunikacji i technologii informacyjnej. To są postępy związane przede wszystkim z procesami decyzyjnymi w różnych obszarach, włącznie z kosmosem. Te z kolei wymagają odpowiednich zasobów informacyjnych, które wiążą się ze *zdobyciem informacji, przechowywaniem informacji, przetwarzaniem, przekazywaniem i udostępnianiem wiarygodnych informacji.*

Powszechna dostępność do informacji, poza jej pozytywnymi czynnikami, powoduje także wystąpienie różnych nowych uwarunkowań w dobie rozwoju różnych dziedzin. W nowych warunkach, mają i będą mieli przewagę tylko ci, którzy będą dysponowali wszechstronną, aktualną i wiarygodną informacją oraz potrafią ją wykorzystywać w różnych celach. To oznacza, że mając dostęp do informacji wszelkiego rodzaju, w zależności od konkretnych zapotrzebowań, można wygrać z przeciwnikiem, w dowolnym obszarze działania z militarnym włącznie.

Informacyjne oddziaływanie na zachowanie i postawy podmiotów międzynarodowych i narodowych, ochrona interesów państwowych przed negatywnymi skutkami oddziaływań tych podmiotów powinna być koordynowana w ramach polityki rządu, w sferze wykonawczej – mieć charakter zdecentralizowany. W tym przypadku byłaby związana z bezpieczeństwem narodowym, zwłaszcza z ochroną porządku konstytucyjnego, bezpieczeństwem militarnym i publicznym, ekonomicznym i społecznym oraz ekologicznym.

Przechodząc do kolejnych rozważań na temat bezpieczeństwa informacyjnego, staje się koniecznym określenie podstawowych pojęć terminów, występujących w treści tego podrozdziału. Na początek pojęcie **informacja**. Są trzy wyjaśnienia tego terminu, mianowicie: powiadamianie, informacja o czymś, wyróżnienie jednego z.⁴²

W literaturze można spotkać wskazania mówiące o tym aby oddzielać od siebie pojęcia – *informacje i dane*. Według amerykańskich autorów – *dane*, to surowe, bez analizy liczby i fakty zjawisk lub zdarzeń. Natomiast *informacje* – to wynik uporządkowania danych lub ich przeanalizowania w jakiś znaczący sposób.⁴³ Według polskiego uczonego P. Tyrały – pojęcie informacji łączy dwa terminy, tj. *dane i komunikat*.⁴⁴ Dalej ten sam autor podaje, że *informacja to miara niepewności zajścia zdarzenia spośród skończonego zbioru zdarzeń możliwych, co prowadzi do wniosku, że tym więcej jest informacji, im mniej prawdopodobne jest wystąpienie danego zdarzenia*.⁴⁵ Dalej nie ma potrzeby przytaczać autorów i ich pojęć terminów, ponieważ w istocie mają one dużo wspólnego co do treści znaczeniowej, jak i zasadniczej. Natomiast jest uzasadniona potrzeba poszerzenia obszaru terminu – *informacji*.

Definicja pojęcia **informacja**, powinna uwzględniać rozwój nauki, technologii informacyjnej i postęp w opracowywaniu nowych programów komputerowych. Już w 1995 roku niemieckie Ministerstwo Pracy w raporcie *Technologie XXI wieku* wskazało, że jednym nowych obszarów działalności człowieka w nowym tysiącleciu, w zakresie technologii, będzie **neuroinformatyka i sztuczna inteligencja**, która przetwarzanie danych ma poszerzyć o przetwarzanie wiedzy. Natomiast amerykański ekspert od technologii robotów Hans Moravec w książce pt. „Robot: od niezwyklej maszyny do transcendentального umysłu” twierdzi, że już niedługo będzie można wyprodukować „mylący pył” – mikroskopijne komputery niewidoczne gołym okiem i jednocześnie zdolne do publikacji i współdziałania. *Przewiduje także, w pierwszych latach XXI wieku powstają sieci inteligentne, które otoczą Ziemię, a system łączności będzie przypominał ludzki system nerwowy*.

W zależności od celu, w jakim wykorzystujemy informacje, można je najogólniej podzielić na: wiarygodne i fałszywe, użyteczne i nieużytkowe, aktualne i nieaktualne, mylące i jeszcze inne. Natomiast każda użytkowa informacja musi podlegać wnikliwej analizie i ocenie. Dlatego, koniecznym staje się określenia cech, które umożliwiłyby ocenę przydatności konkretnej informacji. Wspomniani już autorzy: J.A. Stoner, R. Freeman i D. Gilbert, wyróżniają cztery następujące cechy: **1) jakość, 2) aktualność, 3) ilość, 4) znaczenie dla potrzeb zarządzania**. Z tym, że jakość w ich rozumieniu wiąże się ściśle z dokładnością, tzn. im większa dokładność, tym wyższa jakość.

⁴² *Słownik wyrazów obcych*, PWN 1971, s. 305.

⁴³ P. Tyrała, *Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko i bezpieczeństwo*, Toruń 2001, s. 47.

⁴⁴ J.A. Stoner, R. Freeman, D. Glibert jr., *Kierowanie*, Warszawa 1999, s. 589.

⁴⁵ P. Bączek, *Zagrożenie informacyjne a bezpieczeństwo*, Toruń 2005, s. 45.

Nieco inaczej określa pojęcie jakości informacji, już wspomniany P. Tyrała, tj. poprzez ogół właściwości informacji, które wiążą się ze zdolnością zaspokojenia stwierdzonych lub przewidywanych potrzeb użytkownika informacji. Do tych pożądanych cech informacji autor zalicza: **aktualność, dokładność, elastyczność, jednoznaczność, rzetelność, wartość, wystarczalność.**

Ta duża liczba cech, które charakteryzują informacje, może powodować konieczność dokonywania wyboru już na początkowym etapie pozyskiwania, gdyż podczas selekcji dużej ilości danych, może dochodzić do niewspółmiernego wysiłku i niepotrzebnego zamieszania w organizacji oraz w procesie podejmowania decyzji. Nadmiar informacji bywa najczęściej szkodliwy.

Cywilizacja współczesna opiera swoją działalność, w każdym obszarze na informacji. To oznacza, że korzystanie z informacji jest dzisiaj czymś naturalnym i powszechnym. Społeczeństwa bardzo szybko przechodzą przeobrażenia, ze społeczności przemysłowej w społeczność informacyjną. Pracownicy porzucają tradycyjne, niegdyś bardzo atrakcyjne zawody i podejmują pracę w usługach, w edukacji oraz zawodach opartych głównie na wiedzy, tj. związanych z wytwarzaniem, przetwarzaniem i obrotem informacji. a także z automatyzacją procesów produkcyjnych. Informacja, która jest podstawą wiedzy, staje się istotnym elementem warunkującym sukces i dlatego nabiera ona z każdym dniem szczególnego znaczenia, w każdej dziedzinie działalności człowieka.

Następną bardzo ważną kwestią to zagrożenia informacyjne. Wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego pojawiają się nowe technologie, nowe rozwiązania w wielu dziedzinach, nowe możliwości w realizacji nowych pomysłów. Powstają nowe instytucje o charakterze naukowo-badawczym i wdrożeniowym. Te wszystkie nowe osiągnięcia rozwoju społecznego niosą ze sobą również zagrożenia.

W tym materiale będą odnotowane tylko niektóre, mające zasadnicze znaczenie w bezpieczeństwie narodowym (państwa). Podstawowym zagrożeniem informacyjnym to *brak informacji*. Bez aktualnej, rzetelnej, dokładnej, wiarygodnej i sprawdzonej informacji nie jest możliwe podejmowania racjonalnych decyzji, w jakiegokolwiek sprawie. Dlatego społeczeństwa, organizacje, państwa, tworzą wyspecjalizowane służby informacyjne, których zadaniem jest dostarczanie odpowiedniej wiedzy na temat zagrożenia właściwym organom i służbom.

Jak wiadomo zagrożenie rośnie z roku na rok. Do tego stopnia, że tylko w ubiegłym roku NATO uznało cyberprzestrzeń za kolejną przestrzeń – obok lądu, morza i powietrza – w której prowadzi się działania operacyjne w ramach konfliktów, to zagrożenie płynie z kilku źródeł. Oprócz cyberprzestępczości, to np. cyberterroryzm. Służy on na razie do wzmacniania tego, co terroryści robią w realu, czyli propagandzie bądź radykalizacji osób zainteresowanych działalnością. Do tej pory nie było typowej akcji o nazwie

cyberatakami terrorystycznym, który niszczyłby infrastrukturę czy zabijał ludzi, ale to tylko kwestia czasu. Tu można też posłużyć się przykładem – sparaliżowanie systemu energetycznego na Ukrainie w latach 2015 i 2016, o co Kijów oskarża Moskwę, i uszkodzenie irańskich wirówek do wzbogacania uranu w 2010 roku o co Teheran oskarżył Izrael i USA. Należy przypuszczać, że do takich akcji będzie dochodziło coraz częściej, bo po co korzystać z metod konwencjonalnych, skoro można np. zdalnie zniszczyć elektrownię wroga?

Po ataku na program atomowy, Iran postawił na rozbudowę swojego systemu cyberbezpieczeństwa i w kilku lat stał się jednym z liderów w tej dziedzinie. W Polsce na razie potrafimy się obronić, a przynajmniej wykryć ataki, a ile niewykrytych?

Do zagrożeń informacyjnych zalicza się „*chaos informacyjny*”, kiedy istnieje nadmiar informacji. Z tym zjawiskiem mamy do czynienia wówczas, gdy odbiorca, użytkownik otrzymuje za dużo informacji i najczęściej o małej wartości. Bardzo często jest tak, że informacje o znacznej wartości użytecznej są ukryte i trzeba mieć odpowiednią technologię do wykrycia (zdobycia) tych informacji, które są niezbędne do powzięcia racjonalnych decyzji. Chaos informacyjny może być wynikiem nieładu organizacyjnego, braku odpowiednio przygotowanych pracowników i organizacji pracy w procesie technologicznym. Może on także powstawać w wyniku świadomych działań manipulacyjnych, zmierzających do zatajenia istotnych informacji, co ma miejsce najczęściej w biznesie, polityce i strategii wojskowej.

Informacje mogą podlegać też innym zagrożeniom spowodowanym przez instytucje lub człowieka. Do najważniejszych z nich można zaliczyć: nieuprawnione ujawnienie informacji; naruszenie przez władze praw obywatelskich; działalność grup świadomie manipulujących przekazem ważnych informacji; asymetria w międzynarodowej wymianie informacji; niekontrolowany rozwój nowoczesnych technologii bioinformatycznych; przestępstwa komputerowe; cyberterrorizm; walka informacyjna; zagrożenia asymetryczne; szpiegostwo.

Te wymienione zagrożenia informacyjne już istnieją i stanowią poważną kategorię bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Mają bezpośredni lub pośredni wpływ na skuteczność rozwoju społeczeństwa w różnych dziedzinach, a także w budowie potencjału obronnego państwa. Dzisiaj hakerzy mają ogromne możliwości włamywania się do skrzynek e-mailowych pracowników różnych instytucji takich jak: MSZ, MON, MR, ABW, AW, SKW, SWW, banki i inne ważne instytucje użyteczności publicznej. Stąd ponaglenie nad pracami międzyresortowej grupy nad Strategią ds. Cyfryzacji o przygotowanie ustawy, która otworzy drogę do krajowego systemu cyberbezpieczeństwa. Ostatnie wydarzenia (2016–2017) pokazały, że tak jak nieprzyjacielskich czołgów czy bombowców powinniśmy się obawiać, także działań dokonywanych zza klawiatury.

2.7. BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE

Bezpieczeństwo społeczne ma kolosalne znaczenie w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, ponieważ obejmuje ono osoby, grupy społeczne i państwo jako podmioty życia międzynarodowego. Podstawowym warunkiem rozwoju państwowe wszystkich jego obszarach, jest pokój społeczny, czyli akceptacja przez społeczeństwo działań organów władzy publicznej i samorządowej oraz istniejącej struktury społecznej.

Spółeczeństwo obywatelskie, w którym władza uległa decentralizacji, jest czynnikiem mającym zwykle duży wpływ na oblicze państwa. Decyzje, dotyczące ważnych czynników życia obywateli, zapadają w społeczeństwach lokalnych, w samorządach. Pytanie o bezpieczeństwo społeczne państwa jest więc w dużym stopniu pytaniem o stan kultury obywatelskiej, która przejawia się w stosowanych metodach rozwiązywania spraw publicznych i ważnych spraw społecznych. Siła państwa demokratycznego opiera się zatem na walorach moralnych obywateli, ich skłonności do działań prospołecznych, a także uznawaniu prymatu dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi. *To właśnie dobro wspólne jest podstawowym czynnikiem łączącym obywateli w jedną społeczność.*⁴⁶

Bezpieczeństwo społeczne jest uwarunkowane różnymi komponentami. Społeczeństwo związane jest z warunkami bytu i możliwościami rozwoju społecznego, strukturą społeczną i kulturą. Państwo niesie w sobie element organizacji i określonego prawnie obszaru. Idea narodu zawiera w sobie dwa rodzaje komponentów: przedmiotowe (terytorium, pochodzenie) i podmiotowe (język, świadomość). *System społeczny określany jest jako sensowny związek społecznych oddziaływań, które nawzajem się do siebie odnoszą i są dla własnych środowisk odróżnialne od działań, które do systemu nie należą.*⁴⁷ Aktualnie teorie socjologiczne są teoriami systemowymi, zorientowanymi na ewolucyjny charakter procesów.

Niektórzy uważają, bezpieczeństwo społeczne wyrasta z obszaru kulturowego, które jest związane z tożsamością kolektywną (*social security*). Obszar socjalny natomiast, dotyczy głównie ekonomicznych aspektów bezpieczeństwa społecznego, które powodują problemy społeczne i destabilizują porządek społeczny.

W kilku opracowaniach, zwłaszcza z dziedziny psychologii humanistycznej i psychoanalizy, można zauważyć określenia dotyczące bezpieczeństwa prawidłowego rozwoju i funkcjonowania jednostki, a także grup społecznych. W tychże opracowaniach wymienia się dwa bardzo ważne wskaźniki, które tworzą bezpieczeństwo społeczne. Pierwszy z nich to gwarancja przetrwania

⁴⁶ N. Luhman, *Systemy społeczne*, Kraków 2007, s. 46.

⁴⁷ M. Wendland, *Konstruktywizm komunikacyjny*, UAM Poznań 2011, s. 32.

danego podmiotu w stanie nienaruszalnym. Stanowi ono podstawę bezpieczeństwa, gdyż daje możliwość istnienia. Relację pełnego bezpieczeństwa zapewniają możliwości do swobodnego rozwoju podmiotu (jednostki, grypy społecznej, państwa). Do grupy możliwości można zaliczyć takie czynniki jak: *pewność istnienia i przetrwania, tożsamość i aktywność, zaspokojenie podstawowych potrzeb i ochrona przed ich utratą, integralność i niepodległość, zapobieganie konfliktom, życie w szczęściu*. Te wymienione cechy, wartości i cele stanowią podstawę do pozytywnego definiowania bezpieczeństwa społecznego we współczesnej rzeczywistości.

Drugim wymiarem bezpieczeństwa społecznego jest możliwy do realizacji tylko wtedy, kiedy podmiot ma zapewnione przetrwanie. Przy tym wymienia się, że kategorią istotną dla jednego i drugiego obszaru bezpieczeństwa jest *pewność*. Ona to bowiem determinuje istnienie obu składników bezpieczeństwa społecznego. Przy tym pewność może mieć obiektywny lub subiektywny charakter. Na podstawie takiego założenia bezpieczeństwa społecznego – jest definiowane jako obiektywna pewność gwarancji nienaruszalnego przetrwania i swobód rozwojowych. A to oznacza, że jednostka i grupa społeczna (podmiot) mają zapewnione możliwości działania w pokoju i zadowoleniu.

Według filozofów – *to dobro człowieka, dobro wspólne skłaniająca do starań o nie, do tworzenia i budowania warunków zapewniających trwanie i rozwój człowieka*.

Na społeczeństwo można patrzeć jak na system podziału pracy (struktura zawodowa, rynek alokacji zawodów siły roboczej, system wzajemnych zależności kooperacyjnych, podział funkcji i ról, zmiana produkcji wobec potrzeb rynku). Można też w społeczeństwie dostrzegać cechy agregatu demograficznego, który odzwierciedla przemiany społeczne.

*W świetle teorii przejścia demograficznego w zachowaniach reprodukcyjnych człowieka ścierają się takie dwie tendencje jak: intuicyjne dążenia do biologicznego przetrwania i do utrzymania równowagi względem otoczenia. Zgodnie z tą teorią, społeczeństwo przechodzące modernizację doznaje przejścia demograficznego, które polega na radykalnym, trwałym i nieodwracalnym spadku umieralności i rozrodczości.*⁴⁸

Socjologowie, w swoich rozważaniach twierdzą, że nie można wysuwać jednej absolutnie słusznej tezy mówiącej o relacjach pomiędzy elementami struktury społecznej i dokonać prostego wyboru tej z nich, która jest bezpieczniejsza dla życia jednostki oraz perspektywy stabilności i trwałości państwa.

Wzmacniając rozumienie samej istoty społeczeństwa, należałoby sięgnąć do Encyklopedii PWN z 2002 roku, w której definicja ma następującą zwartą treść: *Spółeczeństwo to ogół mieszkańców danego kraju albo zorganizowana zbiorowość, którą charakteryzuje stosunkowo wysoki stopień złożoności,*

⁴⁸ K. Loranty, *Bezpieczeństwo społeczne RP*, AON Warszawa 2004, s. 4.

*poczucie odrębności oraz względna intensywność oddziaływań wzajemnych pomiędzy jego członkami, połączonymi podobieństwem warunków życia, podziałem pracy i postępowaniem.*⁴⁹

Natomiast w Słowniku języka polskiego PWN z 1981 r., *Spółeczeństwo – ogół ludzi pozostających we wzajemnych stosunkach, wynikających z ich udziału w procesach produkcyjnych i w życiu kulturalnym; ogół obywateli danego kraju, okręgu, miasta itp.*⁵⁰

Podczas prowadzenia badań bezpieczeństwa społecznego i niektórych problemów politologii, często spotykamy pojęcie narodu. Okazuje się, że słowo naród jest różnie interpretowane, nie ma jednoznaczności. Na przykład, w koncepcjach socjologicznych w krajach zachodnich naród utożsamia się z państwem, traktuje się je jako synonimy. W odróżnieniu od krajów zachodnich, w polskiej socjologii te dwa terminy (naród, państwo) rozpatrywane są odrębnie i mają inną treść znaczeniową.

Dąży się do kształtowania świadomości i przekonania, że pomiędzy jednostką a narodem, pomiędzy jednostką a państwem narodowym istnieje moralna i emocjonalna więź obowiązku, która obdarza godnością i wartością przynależności narodowej. Te związki są bardzo silne o czym dowiodły 123 lata niewoli Polski, naród istniał bez państwa aż do odzyskania niepodległości w 1918 roku.

Idea narodu zawiera w sobie dwa rodzaje komponentów, tj. przedmiotowe i podmiotowe. Do przedmiotowych zalicza się przede wszystkim wspólne terytorium, wspólnotę pochodzenia i wspólnotę egzystencjalną. Natomiast do podmiotowych należą: świadomość narodowa, doświadczenia historyczne, kultura i język. Zarówno pierwsze, jak i drugie znajdują odzwierciedlenie w ujęciu narodu przez F. Znanieckiego. Właśnie on najtrafniej, według autora, zdefiniował pojęcie narodu. ***Naród to trwała wspólnota ludzi, utworzona historycznie na gruncie wspólnoty losów, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego, przejawiająca się w świadomości narodowej jej członków.*** Tu nie trudno dostrzec jak autor definicji ukształtowaną świadomość czyni podstawowym atrybutem spajającym ludzi w naród.

Pełniejsze podejście są te, w których uwypukla się znaczenie świadomości jako czynnika konstytuującego naród. *Naród można traktować jak rodzinę, która ma swoje naturalne potrzeby i cele do osiągnięcia. Tylko w narodzie możliwy jest rozwój osobowości człowieka i realizacja jego potencjalnych możliwości i talentu. Ponadto, naród daje jednocześnie świadomość własnych korzeni, języka, obyczajów, kulturę, etykę i poczucie więzi emocjonalnej z Ojczyzną.* Według Encyklopedii z 2003 r. s. 393:

Ojczyzna to kraj, w którym człowiek się urodził, spędził znaczną część życia, w którym mieszka lub z którym czuje się mocno związany emocjonalnie, mimo przestrzennego oddalenia.

⁴⁹ Encyklopedia PWN, Warszawa 2002, s. 546.

⁵⁰ Słownik języka polskiego, tom III, Warszawa 1981, s. 295.

Następną, bardzo ważną kategorią dla rozważań bezpieczeństwa społecznego jest **państwo**. Ta podstawowa forma organizacji społeczeństwa jest postrzegana w myśli społecznej rozmaicie. Dokładne sprecyzowanie zakresu znaczeniowego tego pojęcia w znacznym stopniu wpływa na sposób definiowania bezpieczeństwa społecznego.

Angielski uczony socjolog T. Hobbes stawiał kwestię człowieka. Zainicjował on indywidualistyczno-naturalistyczną antropologię, według której człowiekiem rządzą te same prawa, co przyrodą, czyli prawa bezwzględniego zaspokajania swoich potrzeb, ekspansywnej realizacji potrzeb i wolności. Dla każdego, twierdzi dalej, indywiduum jest naturalnym i słusznym dążeniem do własnego dobra. Dobro to ma pierwszeństwo przed dobrem cudzym. *Naturalny stan ludzkości jest dziki, barbarzyński i niebezpieczny, przy czym główne zagrożenia stanowią dla człowieka inni ludzie.*

Ludzie dla swojego dobra tworzą państwa, aby uwolnić się od okropności swojego naturalnego sposobu życia. Dlatego państwo ma obowiązek ustalania: kryteriów dobra i zła, praw i obowiązków obywateli oraz zasad i sposobów nadzorowania ich przestrzegania. ***Państwo, ze swej natury jest społecznością opartą na prawie, które powinno zapewniać wolność człowieka i wymogi demokracji.***

Obowiązujące prawo musi być egzekwowane przez wszystkich obywateli, korzystając nawet ze środków przymusu. Państwo nie może jedynie apelować do dobrej woli obywateli. Sam apel do sumień obywateli, aby nie siadali za kierownicę samochodu po spożyciu alkoholu nie odnosi żadnego skutku. W dalszym ciągu, zwłaszcza podczas wolnych dni od pracy, tysiące kierowców Polaków jeździ pod wpływem alkoholu. To oznacza, że prawo nie jest na tyle skuteczne, aby poprawić stan bezpieczeństwa na polskich drogach.

Bardzo ważnym czynnikiem umacniającym państwo są wartości i normy moralne, na których się ono opiera. Prawo bez etyki traci bowiem swój sens. Jeśli państwo ma służyć dobru ludzi, nie może ignorować wartości i zasad moralnych. Respektowanie takich wartości, jak: braterstwo, sprawiedliwość, miłość, prawa człowieka, prawa osobowe i społeczne, wolność, tolerancja, nadają państwu siły, która jest podstawowym kryterium bezpieczeństwa narodowego.

Z dotychczasowych rozważań można wysunąć twierdzenie, że w narodzie, który utworzył państwo w celu zagwarantowania sobie trwałych warunków do bycia i rozwoju, zachodzą różne procesy wspierające to dobro albo mu zagrażające. Państwo może mieć korzystny klimat społeczny do wypełniania swej misji, albo może być zagrożone, z różnych powodów wewnętrznych i zewnętrznych, przede wszystkim ze względu na określone procesy występujące w tej społeczności. I dlatego społeczeństwo, które pragnie, by państwo spełniało swoją powinność i podstawowe trzy funkcje, musi tworzyć w tym celu warunki i odpowiednie mechanizmy rozwoju. Państwo służy społeczeństwu, pełni funkcję służebną w osiąganiu dóbr i szczęścia, nigdy nie jest dobrem

najwyższym. Istnieje dla dobra wspólnego obejmującego sumę warunków życia społecznego, dzięki którym jednostki, rodziny i zrzeszenia mogą pełnić i łatwiej osiągać swoją własną doskonałość.

W rozwoju społecznym państwa należy postrzegać również zagrożenia, które mogą skutecznie paraliżować życie społeczne. Najogólniej można je identyfikować ze stanem charakteryzującym się: destabilizacją ładu politycznego, zahamowaniem procesu budowy społeczeństwa obywatelskiego, powstaniem przeszkód we współpracy w sojuszach, osłabieniem pozycji międzynarodowej, zahamowaniem rozwoju cywilizacji.

Wymienione obszary zagrożeń, mają swoje społeczne tło i przyczyny. Mogą być wynikiem destrukcyjnych procesów zachodzących w społeczeństwie, a przez to destabilizować strukturę społeczną, a także tworzyć niekorzystne uwarunkowania do wypełniania funkcji przez państwo.

Zagrożenia społeczne są ściśle powiązane głównie z takimi zjawiskami jak: asymetryczność, dezorganizacja, niewydolność, niezgodność, sprzeczność, zawodność, nieprofesjonalność rządu. Właśnie one odzwierciedlają stan społecznej nierówności, przy czym stan ten nie ma charakteru przejściowego, gdyż istnieje stale, zmieniając jedynie swoje natężenie, zakres i treść.

Z perspektywy rozważań dotyczących współczesnych uwarunkowań bezpieczeństwa społecznego można dojść do wniosku, że problem społeczny determinujący bezpieczeństwo, wyraża się w asymetrycznych przekształceniach w rozwoju gospodarczym, które rodzą zagrożenia społeczne w państwie. Należy zatem mieć na uwadze głównie te procesy, które wymagają profesjonalizmu i sprawnego działania państwa. Współczesne państwo demokratyczne, będące członkiem sojuszu, musi bezwzględnie dbać o bezpieczeństwo społeczne i dawać przykład innym jak należy rozwiązywać problemy w tej ważnej dziedzinie.

2.8. BEZPIECZEŃSTWO KULTUROWE

Na początek należy, bez głębszych analiz, odpowiedzieć na pytanie: dlaczego bezpieczeństwo kulturowe znalazło godne miejsce w strukturze bezpieczeństwa narodowego? Czy stan bezpieczeństwa kulturowego ma istotny wpływ na bezpieczeństwo innych kategorii? Czy wreszcie, bez należytej dbałości o bezpieczeństwo kultury, naród będzie bezpieczny i szczęśliwy? Na te, tak konkretnie sformułowane pytania, czytelnik będzie mógł znaleźć odpowiedzi po zapoznaniu się z treścią niniejszego podrozdziału. Udzielając odpowiedzi na pytania, autor skorzystał ze znanych mu pozycji literatury przedmiotu, z uczestniczenia w konferencjach naukowych i osobistych przemyśleń na powyższy temat. Jeden z największych pedagogów XX wieku Prof. Bogdan Suchodolski, w swoim wykładzie w Akademii Obrony narodowej, powiedział: ***Kultura człowiekowi jest potrzebna po to, by człowiek był człowiekiem.***

Samo pojęcie bezpieczeństwa kulturowego jest stosunkowo nowe, choć od wielu wieków jego istota jest powszechnie znana zarówno w teorii, jak i praktyce. O znaczeniu kultury w systemie bezpieczeństwa narodowego dobitnie świadczą fakty historyczne narodów Europy na przestrzeni dziejów. A wśród krajów europejskich Polska może być najlepszym przykładem, w jak skuteczny sposób kultura odegrała swoją rolę, w najtrudniejszych dla niej okresów – w czasie zaborów, podczas I i II wojny światowej, a także podczas rządu totalitarnego w latach 1945–1989. Kultura, w tych tragicznych dla narodu polskiego okresach jego istnienia, była ostoją bytu.

Zmiany, jakie nastąpiły po znanym okresie „zimnej wojny” i upadku komunizmu, zwłaszcza dzięki radykalnemu zmniejszeniu roli oddziaływania ideologii komunistycznej na życie kulturowe i społeczne, przyspieszyły eliminację granic w stosunkach międzynarodowych w skutek integracji i globalizacji. Procesy zmian objęły różne obszary życia społecznego, dla którego głównym podłożem, fundamentem, obok gospodarki i finansów, stała się *kultura*. Podłoże cywilizacyjno-kulturowe, w całym swym etniczno-religijnym otoczeniu, dotąd „zamrożone” zaczęły odżywać.

Znowu, zwłaszcza w krajach, które odzyskały wolność i suwerenność oraz narodową niezależność, jakby na przekór globalizacji, zaczęły się liczyć symbole i flagi narodowe, wzorce i inne wyznaczniki kulturowej tożsamości. Doświadczenia historyczne narodu odzyskały swoją wartość, a uzyskane doświadczenia w znaczący sposób pomagają w wyznaczaniu przyszłości, na kolejne etapy rozwoju cywilizacji w nowych warunkach.

Jeśli uznajemy wielką rolę kultury w kształtowaniu osobowości człowieka (aby człowiek był człowiekiem), a tym samym zachowanie najwyższych wartości narodowych, to bez wahania możemy stwierdzić, że kultura narodowa jest tak samo zagrożona, jak bezpieczeństwo innych obszarów, w innych kategoriach. Z tym jednak, że ocena zagrożenia kultury i utrzymanie na odpowiednim poziomie jej bezpieczeństwa, w ogólnym systemie bezpieczeństwa państwa, zwłaszcza w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego, nie należy do kategorii bezpieczeństwa o prostym i łatwym w realizacji.

Zagrożenia dla kultury istniały od bardzo dawna, od wielu wieków i zwykle były skutkiem wojen, najazdów zbrojnych, podbojów kolonialnych, a nawet zderzeń kultur. Bardzo często dochodziło do niszczenia kultur wyższych z powodu braku odpowiedniej obronnej siły militarnej. *Niekiedy kultury etniczne były niszczone w toku historycznych procesów tworzenia państw narodowych, co wiązało się ze swoistym kanibalizmem kultur małych grup społecznych „pożeranych” po drodze przez grupy i plemiona dzielnicowe, a następnie przez kształtowaną kulturę narodową.*⁵¹

Do zagrożeń kultury, występujących w XXI wieku, można wyróżnić: wielokulturowość i postępująca za nią globalizację, migrację i uchodźstwo, (najazd

⁵¹ Z. Bauman, *Kryzys państwa narodowego we współczesnej Europie*, 1994, s. 10–11.

Islam), zróżnicowanie ekonomiczne społeczeństw, zmiany klimatu i środowiska, grabieże i kradzieże oraz nielegalny obrót dobrami kultury. Przy tym największym wrogiem bezpieczeństwa kulturowego, na obecnym etapie rozwoju, jawi się globalizacja i Islam. Tu występuje różnorodność sposobów uniwersalizacji rozmaitych standardów życia, zależnych od konkretnych uwarunkowań kulturowych.

Szczególną uwagę na zjawisko przepływów kulturowych zwrócono już podczas Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz tzw. konferencjach przeglądowych, w latach 1973–1975 i okresach następnym. Przy tej okazji, na tle rozpatrywania problematyki tzw. koszyka KBWE, który zajmował się przepływem osób, idei, informacji, myśli i wytworów kultury, a także prawami człowieka.

Pojęcie bezpieczeństwa kulturowego zaczęto odnosić do zagrożeń tożsamości kulturowej, a tym samym do zagrożeń bezpieczeństwa narodu. Na zagrożenia tego typu zaczęto zwracać uwagę w oficjalnych doktrynach i strategiach bezpieczeństwa narodowego. Uczeni z zakresu bezpieczeństwa klasyfikują bezpieczeństwo kulturowe głównie na podstawie kryterium przedmiotowego, jako jeden z rodzajów (kategorii) bezpieczeństwa. Należałoby uznać taką klasyfikację za merytorycznie słuszną.

Dotychczasowe podjęte próby zdefiniowania bezpieczeństwa kulturowego wskazują na kilka bardzo ważnych czynników, a mianowicie: zachowanie tożsamości kulturowej, kultury, zwyczajów, czystości języka, religii, wolności myśli, stylu życia, praw przynależności etnicznej. Może nie wszystkie one stanowią podstawę bezpośrednią do formułowania definicji, to jednak większość z nich oddaje istotę (filozofię) tego pojęcia. Niektóre definicje uwypuklają związki pomiędzy bezpieczeństwem kulturowym a prawami i wolnością podmiotu. Większość definicji, nie trudno dostrzec, jeśli nie bezpośrednio, to pośrednio wiąże bezpieczeństwo kulturowe z bezpieczeństwem narodowym, co ma swoje kolosalne znaczenie. Niektóre definicje odnoszą bezpieczeństwo kulturowe i do praw jednostki i do grup etnicznych, a także narodu zorganizowanego w państwo narodowe.

Bezpieczeństwo kulturowe składa się z bezpieczeństwa jednostkowego i poczucia zbiorowej tożsamości, które są tak charakterystyczne dla naszego postmodernistycznego świata. Zawiera, choć do tych wartości się nie ogranicza, wolność sumienia, mowy, związków; obejmuje również kulturalne i polityczne współzawodnictwo. Mając pewną, może nawet dostateczną wiedzę na temat historii kultury i jej roli w kształtowaniu świadomości podmiotu oraz zagrożenia, możemy przejść do definicji.

Dla szerszego poznania istoty bezpieczeństwa kulturowego, w tym materiale są podane definicje znanych autorów, ekspertów z zakresu bezpieczeństwa i politologii.

Jedną z ciekawych definicji postuluje G. Michałowska – *Bezpieczeństwo kulturowe w wymiarze narodowym oznacza warunki, w których bezpieczeń-*

*stwo może utrwalać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych narodów. Jest więc stanem pewnej równowagi, niezbędnym, lecz ani teoretycznie, ani empirycznie niemożliwym do określenia.*⁵²

Tadeusz Jemioło określa *bezpieczeństwo kulturowe państwa* – jako jego zdolność do pomnażania dotychczasowego dorobku kulturalnego oraz jego obrony przed niepożądanym wpływem innych kultur.⁵³

Jan Czaja określa bezpieczeństwo kulturowe jako – Zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością.⁵⁴

Biorąc pod uwagę przytoczone definicje można przyjąć, że pojęcie **bezpieczeństwo kulturowe** obejmuje następujące trwałe czynniki takie jak:

- 1) ochronę wartości kultury symbolicznej (duchowej), istotnych dla tożsamości narodowej (język, religia, zwyczaje, tradycje historyczne, literatura, ideologia);
- 2) ochronę materialnych dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego (zabytki, pomniki, obiekty uznane za część dziedzictwa światowego);
- 3) poczucie bezpieczeństwa kulturowego, dotyczy narodu i jednostek oraz grup etnicznych;
- 4) pojęcie otwartości kultury, niezwykle ważne dla jej historycznego rozwoju, polega przede wszystkim na zachowaniu stanu równowagi pomiędzy jej wewnętrznym rozwojem, opartym na rodzimych wartościach, a ochroną przed niepożądanymi wpływami i jednocześnie interpretacją elementów niesprzecznych – równowaga ma kluczowe znaczenie dla kultury duchowej;
- 5) bardzo ważnym czynnikiem bezpieczeństwa kulturowego jest prowadzenie zagranicznej polityki kulturowej, obliczonej z jednej strony na promocję własnej kultury i kraju, z drugiej – na tworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych do rozwoju kultury według przyjętej strategii.

Ostatnią kwestią do rozważenia pozostaje, kolejny raz, zagrożenie bezpieczeństwa kulturowego, zwłaszcza w sytuacji, w jakiej znalazła się Europa w XXI wieku. Trudność w ocenie bezpieczeństwa kulturowego polega na niemożności zastosowania jakichkolwiek mierników jego zagrożenia, w sytuacji niepewności i nieprzewidywalności. Każda ocena, w tym przypadku, bezpieczeństwa będzie zawierała pewną dozę subiektywizmu. Może raczej kompleksowe badania stanu kultury, opinie twórców i ich konfrontacja z oce-

⁵² G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe u schyłku XX w.*, 1997, s. 132.

⁵³ T. Jemioło, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych*, Zeszyt Problematyki WTO, 3/25/2001, s. 20.

⁵⁴ J. Czaja, *Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego*, Bielsko-Biała, 2007, s. 173.

nami instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo kulturowe pozwalają racjonalnie zdefiniować rzeczywiste zagrożenia. Aktualnie zagrożenia są związane głównie z globalizacją i migracją z południa na północ (najazd Islamu) i dotyczą głównie kultury symboliczne i nie tylko. Pierwszym przypadkiem globalizacji jako spotkania i mieszania się kultur był okres *hellenizmu*. Obecny etap globalizacji polega głównie na tym, że szok kultury jest związany z permanentnym napływem produktów kultury masowej. Jest on nie tylko bezprecedensowy w swej skali, ale ma także charakter globalny, nie tak jak było dawniej – jednostkowy lub lokalny. Dzisiaj media i Internet powodują, że doznania otrzymuje się na odległość, bez konieczności cielesnego kontaktu, nie wychodząc z domu. Zjawiska globalizacji powodują powstawanie nowego kosmopolitycznego stylu życia, polegającego na częściowym zaniku roli religii, moralności, rodzimej kultury i narodowości jako wyznacznika zachowań.

Skomplikowane relacje pomiędzy globalizacją a elementami narodowymi i lokalnymi rodzą różne skutki, pozytywne i negatywne, mogą być szansą, a jednocześnie zagrożeniem. Należy tu także dostrzegać takie zjawiska, jak nierzadkie przypadki gry i wykorzystania kultury masowej przez kultury lokalne, etniczne i religijne używające do tego mediów elektronicznych i Internetu. Niewątpliwie zagrożenia w obszarze kultury materialnej są bardziej dostrzegalne niż w kulturze symbolicznej, a tym samym określenie stanu bezpieczeństwa kulturowego w tej sferze jest łatwiejsze i bardziej wymierne.

Pozostaje jeszcze wyrażenie poglądu w kwestii, czy członkostwo Polski w UE pociąga za sobą zagrożenie dla polskiej kultury i tożsamości kulturowej? Otóż Unia Europejska, poczynszy od Traktatu z Maastricht, zadeklarowała, że chce budować własną tożsamość, ale przy jednoczesnym poszanowaniu tożsamości krajów członkowskich. Dzisiaj problemem jest nie tyle kształtowanie jakiejś ponadnarodowej kultury, ale utrzymanie bogactwa różnorodności i wielokulturowości, przy świadomości istnienia wspólnych greckorzymskich i judeochrześcijańskich korzeni. Kształtowanie wspólnych standardów dotyczy jedynie kultury politycznej, strategicznej, demokracji, praw człowieka, państwa prawa i tolerancji. W tym zakresie standardy polskie mogą się różnić od poziomu Europy Zachodniej, jednak nie na tyle, by zagrażało to czyjejkolwiek tożsamości. Polski system bezpieczeństwa kulturowego, choć bardzo rzadko tak powszechnie nazywamy, może jeszcze nie jest doskonały, na pewno ma wiele niedoskonałości, ale jest w miarę skuteczny przed większością współczesnych jego zagrożeń. Jego poprawa, doskonałość może wzrosnąć wraz z upływem lat członkostwa w Unii Europejskiej, bo już po tych minionych latach członkostwa można dostrzec postęp w chociażby w kulturze materialnej, która ma pośredni wpływ na kulturę lokalną i religijną. Na podstawie doświadczeń bogatej polskiej historii dziejów, można wysunąć hipotezę – na stan bezpieczeństwa kulturowego w Polsce ma bezpieczeństwo religijne, o czym będzie w kolejnym podrozdziale.

2.9. BEZPIECZEŃSTWO RELIGIJNE

Na początek kilka słów o samym pojęciu znaczeniowym bezpieczeństwa religijnego. W strukturze bezpieczeństwa narodowego, wewnętrznego, świadomie zostało umieszczone bezpieczeństwo religijne na końcu, jako dziewiąta kategoria bezpieczeństwa. Aby przejść do dalszych rozważań tej kwestii, należałoby najpierw wyjaśnić co oznacza termin *religia*. Według Słownika języka polskiego z 1981 roku, tom III, s. 42, termin religia oznacza – religia to forma świadomości społecznej obejmująca wierzenia, dotycząca genezy, struktury i celu istnienia człowieka, ludzkości i świata, tj. doktryna religijna, *jest to wiara istoty nadprzyrodzone – Boga*.

Może zrodzić się pytanie dlaczego religia (wyznanie) i wszystko co z nią się wiąże, musi być chronione w ogólnym systemie bezpieczeństwa państwa demokratycznego?

Odpowiedź w tej kwestii nie nastrocza trudności, bowiem to wynika z Konstytucji RP z 1997 roku, z art. 25, który stanowi: *Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym. Stosunki między państwem a kościołem i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego.*⁵⁵

Takim istotnym w tej sprawie dokumentem dziejowym jest Konkordat, zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską w dniu 28 lipca 1993 roku. Sam fakt podpisania Konkordatu był wydarzeniem doniosłym w skali krajowej i międzynarodowej.

W tym bardzo ważnym dokumencie art. 1. stanowi: *Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół katolicki są – każde w swej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego.*

Natomiast art. 4, pkt. 2 zawiera bardzo ważną treść z punktu widzenia prawnego, a mającą ścisły związek bezpieczeństwem religijnym: *Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego. Władza kościelna dokonuje stosownego powiadomienia kompetentnych organów państwowych.*⁵⁶ *A w art. 8 postanowiono: sprawowanie kultu publicznego w miejscach innych niż określonych w ustępie 3. nie wymaga zezwolenia władz państwowych, chyba że*

⁵⁵ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1997, s. 6.

⁵⁶ J. Krukowski, *Nowy Konkordat a prawo polskie*, Civitas Christiana, Warszawa 1994, s. 97.

odpowiednie przepisy prawa polskiego stanowią inaczej, w szczególności ze względu na bezpieczeństwo i porządek publiczny.

Kolejnym powodem, dla którego bezpieczeństwo religijne stanowi istotny wymiar bezpieczeństwa wewnętrznego, jest rola Kościoła katolickiego jako instytucji, w zakresie *podmiotowym i przedmiotowym*. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wszelkiej wolności praw człowieka i obywatela. Koncepcja ta jest zgodna z postanowieniem licznych aktów prawa międzynarodowego i odnosi się do *zakresu podmiotowego*. Do zakresu przedmiotowego natomiast zalicza się: zakres gwarantowanej konstytucyjnie wolności sumienia i religii, prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, ale z uwzględnieniem stopnia dojrzałości dziecka, a także wolności jego sumienia i wyznania oraz jego przekonań.

Nie można pominąć, w tych ważnych rozważaniach, roli Kościoła w czasach nadzwyczajnych, trudnych dla narodu i Państwa polskiego, tj. w okresie zaborów (123 lata), faszyzmu i nazizmu (6 lat) i komunizmu (45 lat), kiedy w obronie wiary i polskości, a także kultury i zwykłych obywateli, duchowni (biskupi, księża i zakonnicy) oraz siostry zakonne oddawali życie i dzielili losy innych obywateli w więzieniach i obozach koncentracyjnych, śmierci lub na nieludzkiej ziemi – Syberii.

Wreszcie w Ustawie z dnia 7 maja 1989 roku, uzupełnionej w 2004 r., art. 12 stanowi: *Duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych, ustanowione według przepisów prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego, korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. To oznacza, że zgodnie z art. 13. ustawy, majątek i przychody kościołów i innych związków wyznaniowych podlegają ogólnie obowiązującym przepisom podatkowym, z wyjątkami określonymi w odrębnych ustawach.* Te wymienione wyżej powody, dały autorowi książki, podstawę do umieszczenia bezpieczeństwa religijnego w strukturze systemu bezpieczeństwa narodowego (państwa). A to oznacza, że zgodnie z prawem, ochronie podlegają zarówno wszystkie osoby duchowne, jak i ich mienie, a także dobra kościelne.

Pozostaje następną zagadnienie do wyjaśnienia, czy współcześnie wyznanie – Kościół jest zagrożony? Co jest głównym zagrożeniem Kościoła w Polsce? W tej kwestii można bez większego błędu wysunąć tezę, iż Kościół w Polsce jest zagrożony od wielu lat, z tym że te zagrożenia, w różnych okresach mają inne podłoże i różną intensywność. Są liczne dowody na potwierdzenie takiej tezy na przestrzeni 27 lat państwa demokratycznego, po odzyskaniu niepodległości w 1998 roku. Natomiast, co do kategorii zagrożeń, należy wyłonić tylko te, które dotyczą bezpieczeństwa religijnego – Kościoła w Polsce jako członka Unii Europejskiej od 1 maja 2004 roku. Wielu Polaków (należeli do mniejszości) było sceptycznie nastawionych do UE m.in. z powodu obawy

zagrożeń dla światopoglądu katolickiego i potencjalną ateizację życia religijnego. Jednak takie obawy do końca się nie sprawdziły, zapisy Konstytucji RP w tej sprawie są przestrzegane, ponadto są fakty świadczące o tym, że takie sceptyczne nastawienie społeczeństwa do tej kwestii nie ma potwierdzenia w rzeczywistości.

Jest faktem, że dzisiaj Unia Europejska to 27 państw, 23 języki, ponad 450 mln mieszkańców, dotychczasowe podziały na łaciński Zachód i grecki Wschód oraz łaciński Rzym i protestancką północ Europy są nadal aktualne.

Obecnie stosunki pomiędzy religiami i wyznaniem, jeśli nawet są poprawne, to raczej chłodne, ale co w tym najważniejsze, nie dostrzega się agresji. *W Unii Europejskiej na dzień dzisiejszy, jak podają materiały źródłowe, jest około 58% katolików, 19% protestantów, po 3% prawosławnych i muzułmanów, ateistów ponad 15%. Te 15% ateistów i bezwyznaniowców stanowi tylko około 70 mln obywateli Unii Europejskiej.*⁵⁷ Rodzi się kolejne pytanie, czy katolicka 58% społeczność nie powinna układać pozytywnych, poprawnych stosunków z pozostałymi wyznaniem dla dobra wspólnego Sojuszu i Europy? Czy takie współdziałanie nie jest możliwe? Odpowiedzi dzisiaj w tej ważnej kwestii mogą być różne, w zależności od tego, kto na nie odpowiada, ale na pewno wszystkie koncepcje są możliwe w budowaniu pokojowego współżycia dla dobra ludzkości. Oby nie narzucać w tym hegemonii, jak zaczyna to czynić od początku XXI wieku fundamentalizm islamski.

*Przepisy umów międzynarodowych tworzące Unię Europejską – Traktat z Maastricht z lutego 1992 roku i Traktat z Amsterdamu z października 1997 roku, nie przyznały organom unijnym bezpośrednich uprawnień do tworzenia norm prawa wyznaniowego, obowiązującego w państwach członkowskich. Natomiast art. 5. Traktatu Amsterdamskiego, ust. 1. przewiduje, że Wspólnota działa w granicach przyznanych jej postanowieniami w sprawach, które jej zostały przyznane.*⁵⁸

Natomiast ust. 2 art. 5. stanowi w dziedzinach, które nie należą do jej wyłącznych kompetencji, Wspólnota działa według zasad pomocniczości oraz tylko wtedy, kiedy sprawy te nie mogą być efektywnie realizowane przez państwa członkowskie i dlatego, ze względu na zakres i oddziaływanie, mogą być lepiej wykonane przez organa Wspólnoty.

Udzielając odpowiedzi na pytanie, czy współcześnie religia – Kościół w Polsce jest zagrożony, można, na podstawie analizy, oceny faktów i doświadczeń, stwierdzić, że tak, i to w dwóch kategoriach, tj. **duchowej i materialnej**.

W kategorii duchowej mamy zagrożenia: **1) relatywizm moralny, 2) liberalizm, 3) fundamentalizm religijny – Islam, 4) degrengolada rodziny – upadek moralny, 5) degeneracja pojęcia małżeństwa, 6) obniżenie wartości wspólnot religijnych, 7) degradacja autorytetu duchownego.**

⁵⁷ C. Janik, *Polska w Unii Europejskiej a stosunki wyznaniowe*, Toruń 2005, s. 14.

⁵⁸ M. Pietrzak, *Polskie prawo wyznaniowe wobec standardów UE*, Toruń 2005, s. 17.

W kategorii materialnej są zagrożenia: **1) fizyczne niszczenie świątyń-podpalanie, 2) rabowanie i nielegalne wywożenie dzieł sztuki sakralnej, 3) kradzieże mienia kościelnego, 4) napady na duchownych na tle nienawiści i chęci zysku.**

W świetle Konkordatu, Prawa Karnego i Prawa Cywilnego, w ramach dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, ochronie podlegają: jednostki organizacyjne kościołów i związków wyznaniowych, zabytki, muzea, archiwa, biblioteki, cmentarze i inne obiekty sakralne na terytorium RP. Ochronie prawnej podlegają również takie wartości, jak: wolność sumienia i wyznania, uczucia religijne, dobra osobiste i życie ludzkie duchownych.

Kończąc rozważania na temat bezpieczeństwa religijnego, należy w tym miejscu dodać i mocno podkreślić, że wszystkie przytoczone argumenty mają swoje głębokie uzasadnienie w odpowiednich dokumentach normatywnych, tj. w Konstytucji RP, Konkordacie, Ustawach i innych obowiązujących przepisach prawnych o randze ustawodawczej. To wcale nie oznacza, że za bezpieczeństwo religijne odpowiadają tylko organa państwowe do tego powołane. W ochronie, na przykład dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w ustawie z 23 lipca 2003 roku istnieje zapis: *Ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego jest zadaniem władz publicznych, w którym to zadaniu partycypują wszyscy obywatele.*

Na zakończenie rozważań na temat bezpieczeństwa religijnego należałoby nadmienić, że treść zawarta w tym materiale stanowi tylko podstawową część problemu. Szerszy materiał Czytelnik może znaleźć w innych publikacjach, w innych bibliotekach, bo tego jest coraz więcej.

3. BEZPIECZEŃSTWO ZEWNĘTRZNE

Drugą zasadniczą, podstawową formułą kategorii bezpieczeństwa narodowego jest **bezpieczeństwo zewnętrzne**. Jego podstawowym zadaniem i rolą w teorii bezpieczeństwa jest ocena bezpieczeństwa państwa w obszarze i wymiarze międzynarodowym oraz w sojuszach wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń. Idea bezpieczeństwa zewnętrznego wyraża pragnienie bycia bezpiecznym w razie agresji i opiera się na pewności, że nie będzie się obiektem ataków, a w przypadku ich zaistnienia, zostanie udzielona natychmiastowa pomoc ze strony innych państw sojuszników (NATO).

3.1. ISTOTA I ZNACZENIE BEZPIECZEŃSTWA ZEWNĘTRZNEGO

Sam termin bezpieczeństwa zewnętrznego odnosi się do podmiotowych potrzeb oraz interesu państwa i można go uznać, może w uproszczeniu, za formę definicji bezpieczeństwa narodowego. Istota bezpieczeństwa zewnętrznego sprowadza się głównie, ale nie tylko, do polityczno-militarnych gwarancji dla państwa, które sprawiają, że nie stanie się ono obiektem napaści zbrojnej lub ataku terrorystycznego, albo presji politycznej, gospodarczej, energetycznej, ideologicznej, kulturowej i jeszcze innej.

Zgodnie ze Strategią Bezpieczeństwa Narodowego z 2014 roku – obowiązkiem państwa jest zabiegani o tworzenie jak najkorzystniejszego międzynarodowego otoczenia kraju i umacnianie jego międzynarodowej pozycji, wizerunku i prestiżu. Należy tworzyć i rozwijać zdolności do osiągnięcia narodowych celów strategicznych w bezpieczeństwie, zarówno w bezpośrednim sąsiedztwie, jak i w regionie oraz w przestrzeni euroatlantyckiej i globalnej. Należy także wspierać procesy transformacyjne w Europie Wschodniej, aby w przyszłości zapewnić bardziej skuteczne bezpieczeństwo państwa na kierunku wschodnim i południowo-wschodnim. W wymiarze globalnym, głównym zadaniem państwa jest nadal rozwijać przyjazne stosunki z sojusznikami w NATO.

Jak z tego wynika, istota bezpieczeństwa zewnętrznego państwa wpływa z różnych ważnych czynników w wymiarze narodowym i międzynarodowym,

strategicznym i geostrategicznym, politycznym, ekonomicznym, społecznym i militarnym. Ale najważniejszy z nich jest dobra i klarowna polityka zagraniczna państwa na arenie międzynarodowej oraz mocne i pewne osadzenie w sojuszach. Dobrze też jest, kiedy państwo średniej wielkości, jak Polska, ma aktywną, mocną, nowoczesną i profesjonalną dyplomację oraz zawodową armię i wolnorynkową gospodarkę zapewniającą realizację głównych celów polityki państwa. Krótko rzecz ujmując, bezpieczeństwo zewnętrzne powinno być oparte na szeroko rozumianej sile i wiarygodności w stosunkach międzynarodowych oraz na aktywnej działalności w sojuszach (NATO i UE).

3.2. SOJUSZ NATO A BEZPIECZEŃSTWO

Polska, od 12 marca 1999 roku jest wiarygodnym członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego (North Atlantic Treaty Organization – NATO). Sojusz NATO jest organizacją polityczno-wojskową, powstały w 1949 roku, u zarania walki dwóch ideologicznych systemów, który otwarcie deklaruował niewątpliwą wolę zniszczenia swojego przeciwnika. Uwikłanie w spór ideologiczny musiało założyć na charakterze tej organizacji, jak również na jej formalnej strukturze i na metodach prowadzenia walki, w sposób wyraźny wzbogacając czynnik wojskowy o szereg elementów towarzyszących.

W swojej walce o zwycięstwo, z wrogiem reprezentowanym przez inną organizację o charakterze polityczno-militarnym, czyli z Układem Warszawskim od 1955 roku, Pakt Północnoatlantycki wykazał się nie tylko wolą, ale i zdolnością przetrwania. Zdolność ta w szczególny sposób objawiła się w fakcie, że już po rozpadzie przeciwnego obozu (1991), po bardzo krótkim okresie wahań i rozdarcia w hamletowskim stylu, NATO uznało się za organizację nie tylko niezbędną w nowej architekturze areny międzynarodowej, ale też patrzenie daleko w przyszłość.

Przekreślenie walki ideologicznej systemów, nazwanej „zimną wojną”, dało początek nowym wielkim nadziejom, jakie zwykle wiąże się z trwałym pokojem. Już poprzez sam akt poszerzenia na Wschód, Pakt Północnoatlantycki udowodnił, że jest gotowy do podejmowania nowych wyzwań, a jego rola nie ogranicza się wyłącznie do czuwania nad tym, aby uprzedni, bipolarny układ świata nie odrodził się. Jednak przez ten akt poszerzenia, jak i przez fakt, że Pakt Północnoatlantycki stał się militarnym molochem gotowym zgnieść każde zarzewie buntu przeciwko nowemu układowi sił na międzynarodowej arenie, światowy system bezpieczeństwa stanął przed problemem. Nowe nadzieje przyniosły ze sobą również nowe obawy, wyrażane zarówno przez kraje wobec NATO zewnętrzne, jak i przez samych członków Paktu. Nie było do końca wiadome, jak zapewnić temu gigantowi militarnemu jasną wizję praworządności, tak by zarówno pronatowsko, jak i antynatowsko

nastawieni obywatele Ziemi mogli bez obawy powierzyć mu nie tylko swoje bezpieczeństwo, ale i swoją państwową suwerenność. *Należy przypuszczać, że dopóki NATO będzie aktorem międzynarodowej areny przez szereg najbliższych lat, może dekad, dopóty Pakt Północnoatlantycki zachowa bezwzględną zdolność do przetrwania, a Polska, jako państwo członkowskie Paktu, zachowa zbiorowe gwarancje bezpieczeństwa.*⁵⁹

Nie musi to jednak oznaczać zarazem, że w wymiarze globalnym, Pakt NATO znajdzie w myślach ludzkich uznanie, jako główny filar bezpieczeństwa. Należy uświadomić, że NATO jest organizacją europejską, bez względu na udział w niej USA i Kanady, obszarów zasiedlonych przecież przez emigrantów z Europy. Wynika to jasno, zarówno ze składu, jak i z charakteru podejmowanych działań. Ponadto, co jest faktem o ogromnym znaczeniu w wymiarze globalnym, Pakt Północnoatlantycki jest organizacją głównie krajów bogatych – krajów Północy, a za swoją wolę niesienia pomocy krajom biednym każe sobie zapłacić ich politycznym podporządkowaniem. Aktualnie Pakt NATO stoi przed nowymi wyzwaniem wobec nowych zagrożeń XXI wieku.

Członkostwo Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim stało się jednym z najważniejszych priorytetów polityki bezpieczeństwa narodowego wobec zagrożeń trzeciego tysiąclecia w różnych najważniejszych obszarach. Może w tym kontekście powstać pytanie: czym jest Sojusz dzisiaj w aspekcie bezpieczeństwa? Najlepszą odpowiedzią na tak postawione pytanie będzie fragment z Koncepcji Strategicznej przyjętej przez szefów rządów – członków (28. państw) – członków Sojuszu NATO w Lizbonie, w dniu 19 listopada 2010 roku. *Podstawowym i niezmiennym celem NATO jest ochrona i obrona wolności i bezpieczeństwa wszystkich jego członków za pomocą środków politycznych i wojskowych. Obecnie Sojusz pozostaje podstawowym źródłem stabilności w nieprzewidywalnym świecie. I dalej ta koncepcja stanowi: Państwa członkowskie NATO tworzą unikalną wspólnotę wartości, zobowiązały się do zasad wolności osobistej, demokracji, praw człowieka i rządów prawa. Sojusz jest mocno zaangażowany w cele i zasady Karty ONZ i Traktatu Waszyngtońskiego, który potwierdza główną odpowiedzialność Rady Bezpieczeństwa ONZ za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa.*

W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2010 roku zapisano: *Sojusz Północnoatlantycki jest dla Polski najważniejszą formą współpracy w polityczno-wojskowym wymiarze bezpieczeństwa oraz filarem stabilności na kontynencie, a także główną płaszczyzną stosunków transatlantyckich. Priorytetem pozostaje zwiększenie zdolności NATO do pełnienia jego podstawowej funkcji – zbiorowej obrony i tworzenia płaszczyzny konsultacji w razie zagrożenia. Bezpieczeństwo Europy będzie determinowane przez cztery główne czynniki: NATO, Unię Europejską, strategiczną obecność USA na kontynencie europej-*

⁵⁹ A. Ziółkowski, *NATO w XX wieku*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2002, s. 8.

skim oraz relacje z Rosją. Istotne jest, by ewolucja bezpieczeństwa w Europie sprzyjała spójności i solidarności oraz rozwojowi zdolności obronnych NATO i UE, a nie obniżeniu poziomu ambicji państw członkowskich. Niemale znaczenie dla Polski miał odbyty szczyt Sojuszu NATO w lipcu 2016 roku w Warszawie, na którym powzięto decyzje o wzmocnieniu wschodniej flanki poprzez rozmieszczenie wojsk NATO w Polsce i krajach bałtyckich od 2017 roku.

Polska uznaje potrzebę doskonalenia zdolności Sojuszu NATO do likwidowania zagrożeń występujących współcześnie i w dalszej perspektywie. Istotnymi dzisiaj zagrożeniami dla całego środowiska bezpieczeństwa są zagrożenia asymetryczne. Najgroźniejszym z tych wszystkich pozostaje nadal terroryzm międzynarodowy. Ponadto, na drugim miejscu należałoby umieścić cyberterroryzm, którego celem jest paraliżowanie przeciwnika poprzez blokadę i przejmowanie kontroli lub zainfekowanie jego połączeń sieciowych. Nie należy lekceważyć broni masowego rażenia, która może stać się bardzo groźna w sytuacji uzyskania dostępu do niej przez organizacje terrorystyczne, autorytarne reżimy i państwa politycznie niestabilne. Obecnie należy mieć na uwadze postęp we wszystkich obszarach, tj. w nauce, technice, automatyce, elektronice, informatyce i bezpieczeństwie.

Pełna integracja wojskowa z Sojuszem NATO jest procesem długotrwałym i wieloaspektowym; obejmuje nie tylko kwestie technicznej i organizacyjnej interoperacyjności wojsk, ale również stosunków cywilno-wojskowych, profenalizacji armii, reorganizację strukturalną, odpowiednie wyszkolenie i uzbrojenie zgodnie z prognozowanym polem walki. Aktualny stan zaawansowania wszystkich wyżej wymienionych kierunków działań wymaga niezbędnego przyspieszenia całego procesu i podjęcia wysiłku organizacyjnego i finansowego (2% PKB), kooperatywnego i merytorycznego.

Dostosowanie systemu obronnego do wymogów sojuszniczych jest procesem kompleksowym. Kluczowe znaczenie dla integracji ma podjęcie komplementarnych działań na szczeblu władzy ustawodawczej i wykonawczej, służących umacnianiu zdolności obronnej państwa i bezpieczeństwa narodowego. Wszystkie podejmowane decyzje na rzecz doskonalenia potencjału militarnego RP, jako członka Sojuszu, muszą być podyktowane również interesami narodowymi, a nie tylko sojuszniczymi. Siły Zbrojne RP muszą być gotowe do obrony niepodległości i granic państwa polskiego, a na wypadek konfliktu zbrojnego, podjąć walkę z przeciwnikiem całym swoim potencjałem, we współdziałaniu z wojskami NATO.

3.3. UNIA EUROPEJSKA A BEZPIECZEŃSTWO

Historia Unii Europejskiej zaczęła się intensywniej rozwijać tuż po zakończeniu drugiej wojny światowej. W swym słynnym przemówieniu na uniwersyte-

cie z Zurychu, wygłoszonym 19.09.1946 roku, Winston Churchill, proponował utworzenie Stanów Zjednoczonych Europy zapowiadając, że gdyby Europa zjednoczyła się, to [...] *bezgraniczne byłoby szczęście, dobrobyt i chwała, z których mogłoby korzystać od 300 do 400 milionów istot ludzkich.*

Mimo entuzjazmu, który w owym czasie panował, ani Unia, ani Zachodnia (UZ), ani powołana na jej miejsce w 1954 roku Unia Zachodnioeuropejska (UZE), nie spełniły pokładanych w nich nadziei. Główną tego przyczyną było powołanie w dniu 4.04.1949 roku Sojuszu NATO, który wobec wzmagających się zagrożeń ze strony Związku Radzieckiego, przejął podstawowe funkcje w zakresie bezpieczeństwa transatlantyckiego.

To oznaczało, że problem europejskiej tożsamości obronnej w takim znaczeniu, w jakim jest obecnie postrzegany, został „wyciszony”. Zarówno politycy, jak i wojskowi, w obliczu nadchodzącego niebezpieczeństwa, zaczęli bowiem swoją uwagę w zakresie bezpieczeństwa politycznego i militarnego koncentrować przede wszystkim na podstawowej sile, która zaczęła się intensywnie rozwijać, mianowicie na Sojuszu Północnoatlantyckim, a jego głównym elementem była armia Stanów Zjednoczonych, która nie była armią europejską.

Tak więc Unia Zachodnia, a od 1954 roku jej następczyni Unia Zachodnioeuropejska, mimo iż tej ostatniej nie rozwiązano, stała się organizacją typu peryferyjnego i tym samym zaczęła spełniać funkcje pomocnicze, zajmując się jedynie wybranymi, zlecanymi jej głównie przez NATO, dotyczącymi europejskiej polityki bezpieczeństwa.

Następnym ważnym etapem tworzenia Unii Europejskiej to zainspirowany przez Monneta, Roberta Schumana – ministra spraw zagranicznych Francji projekt, który przedstawił 9 maja 1950 roku w formie deklaracji, zbudowanie federacji europejskiej, a jej spoiwem miało być pojednanie francusko-niemieckie.

Propozycja M.R. Schumana spotkała się z pozytywnym odzewem Niemiec, Włoch, Belgii, Holandii i Luksemburga. I rozpoczęły się kolejne próby integracji europejskiej, a mianowicie: Europejska Wspólnota Węgla i Stali (EWW i S), Europejska Wspólnota Energii Atomowej (EWEA), Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG). I dopiero, w wyniku coraz intensywniejszej działalności i wzajemnego przyciągania większej liczby państw, powstała w dniu 7 lutego 1992 roku Unia Europejska, na mocy Traktatu z Maastricht (wszedł w życie 1.09.1993 r.).

Obecnie Unia Europejska liczy 27 państw z ponad 450 mln mieszkańców. Należy też uwzględnić fakt, że jest to „mocarstwo”, którego liczba ludności jest większa aniżeli USA (około 300 mln) i Rosji (około 140 mln) razem wziętych. Rzeczpospolita Polska wstąpiła do Unii Europejskiej w dniu 1 maja 2004 roku na podstawie referendum.

W Preambule Traktatu o Unii Europejskiej między innymi czytamy:

Zdecydowani przejść do nowego etapu procesu integracji europejskiej, zapoczątkowanego ustanowieniem Wspólnot Europejskich.

Potwierdzając swe przywiązanie do zasad wolności, demokracji, poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności oraz państwa prawnego.

Potwierdzając swe przywiązanie do podstawowych praw socjalnych określonych w Europejskiej Karcie Społecznej, podpisanej w Turynie dnia 18 października 1961 roku oraz we wspólnotowej Karcie Socjalnych Praw Podstawowych Pracowników z 1989 r.

Wyrażając mocną wolę popierania postępu gospodarczego i społecznego swych narodów poprzez urzeczywistnienie rynku wewnętrznego oraz umacnianie spójności i ochrony środowiska naturalnego, przy uwzględnieniu zasady stałego rozwoju, oraz prowadzenia polityk, które zapewniają, że integracji gospodarczej towarzyszyć będzie równoczesny postęp w innych dziedzinach.

Zdecydowani realizować wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa, w tym stopniowo określać wspólną politykę obronną, która mogłaby prowadzić do wspólnej obrony, zgodnie z art.42. wzmacniając w ten sposób tożsamość i niezależność Europy.

Zdecydowani ułatwić swobodny przepływ osób, przy zapewnieniu bezpieczeństwa swym narodom, poprzez ustawienie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, zgodnie z postanowieniami Traktatu o funkcjonowaniu UE.

Zgodnie z Traktatem – wysokie umacniające się strony ustanawiają między sobą Unię Europejską, zwaną dalej „Unią”, której Państwa Członkowskie przyznają kompetencje do osiągnięcia ich wspólnych celów. Niniejszy traktat wyznacza nowy etap w procesie tworzenia coraz ściślejszego związku między narodami Europy, w którym decyzje podejmowane są możliwie najwyższym poszanowaniem zasady otwartości i jak najbliżej obywateli.

W postanowieniach dotyczących polityki bezpieczeństwa i obrony, w art. 42. jest zapis o następującej treści:

- 1) *Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony stanowi integralną część wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Zapewnia Unii zdolność operacyjną opartą na środkach cywilnych i wojskowych. Unia może z nich korzystać w przeprowadzanych poza Unią misjach utrzymania pokoju, zapobiegania konfliktom i wzmacniania międzynarodowego bezpieczeństwa, zgodnie z zasadami Karty Narodów Zjednoczonych. Zadania te są wykonywane w oparciu o zdolności, jakie zapewniają Państwa Członkowskie.*
- 2) *Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony obejmuje stopniowe określanie wspólnej polityki obronnej Unii. Doprowadzi ona do utworzenia wspólnej obrony, jeśli Rada Europejska, stanowiąc jednomyślnie, tak zadecyduje. W takim przypadku Rada Europejska zaleca Państwom Członkowskim przyjęcie stosownej decyzji z ich odpowiednimi wymogami konstytucyjnymi. Jak nie trudno dostrzec, ta wspólna polityka obronna, tworząca wspólną armię, jak dotąd nie jest realizowana.*

Wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa wykonuje wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa oraz Państwa Członkowskie, zgodnie z Traktatami. Szczególną rolę PE i KE, w tej kwestii, określają Traktaty.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie jest właściwy w zakresie tych postanowień, z wyjątkiem właściwości do kontrolowania przestrzegania artykułu 40. niniejszego Traktatu i do kontroli legalności niektórych decyzji przewidzianych w artykule 275. akapit 2. Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Dzięki takim instrumentom, jak: Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa, europejska polityka bezpieczeństwa i obrony, jednolity rynek europejski, wspólna polityka handlowa, fundusz spójności oraz inne mechanizmy wspierania rozwoju, współpraca w zakresie sądownictwa i spraw wewnętrznych, udział Polski w Unii Europejskiej wpływa pozytywnie na bezpieczeństwo i możliwości rozwoju państwa i społeczeństwa we wszystkich wymiarach życia politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturowego.

W interesie bezpieczeństwa RP jest umacnianie Unii w świecie i zwiększanie jej międzynarodowego zaangażowania zarówno w skali regionalnej, jak i globalnej. Polska nadal będzie uczestniczyć w rozwoju wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, dążąc do zacieśniania współpracy państw członkowskich, zbliżania ich stanowisk i harmonizowania interesów, a także wypracowywania nowych instrumentów wspólnej polityki w tym zakresie.

Ważne znaczenie dla Polski w polityce bezpieczeństwa mają dwustronne stosunki ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki. Polska uznaje, iż mają one strategiczny wymiar i będzie zabiegać o dalszy ich rozwój w duchu solidarnego i zrównoważonego partnerstwa. Polska będzie czynić na rzecz utrwalania amerykańskiej obecności na kontynencie europejskim, również w wymiarze pozamilitarnym. Rozbudowa wszechstronnej współpracy bilateralnej z głównym sojusznikiem RP powinna być czynnikiem umacniającym więzi transatlantyckie, pozytywnie wpływające na kształt i jakość współpracy Sojuszu NATO z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi Ameryki.

Polska polityka obecnego i przyszłego rządu RP powinna być, w tym wymiarze, długowzroczna, przewidywalna, konsekwentna i zgodna z Racją Stanu, w interesie narodowego i międzynarodowego.

4. FUTUROLOGICZNE ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA XXI WIEKU

W tym czwartym rozdziale będą naświetlone niektóre, najważniejsze kwestie bezpieczeństwa w trzecim tysiącleciu, głównie w aspekcie futurologicznym, na podstawie opracowań o charakterze prognostycznym rozwoju sytuacji na świecie, w dłuższej perspektywie.

Dotychczas potęgi światowe brały swój początek i dalszy rozwój na drodze podbojów, kolonizacji i innych metod działania, przeobrażając państwa na coraz mocniejsze, bogatsze i coraz większe aż do mocarstwa względnie supermocarstwa. Podobną drogą do supermocarstwa dochodziły, w ostatnim okresie, Stany Zjednoczone Ameryki. Te tendencje miały swój wyraz, w poszerzaniu przestrzeni życiowej państwa w XX wieku.

Miniony wiek XX – najbardziej tragiczny w historii ludzkości. Rozpoczął się pierwszą wojną światową i zakończył drugą wojną światową użyciem broni jądowej na dwa miasta Japonii Hiroszimę i Nagasaki 6 i 9 sierpnia 1945 roku. Te dwie wojny światowe pochłonęły ponad 80 milionów istnień ludzkich. Okaleczono i wywołano chorób trzy razy więcej. Wiele miast i osiedli zamieniono w ruinę, nastąpiło skrajne zubożenie narodów Europy, które przez wiele lat po wojnie musiały odbudowywać zniszczenia kosztem wyrzeczeń i zdrowia. Wiek XX wszedł również do historii nie tylko jako wiek wojen, ale również jako upadek dwóch przeciwstawnych, zwalczających się ideologii, tj. faszyzmu w 1945, i komunizmu w 1991 roku.

4.1. WIDMO WOJNY PO UKŁADZIE BIPOLARNYM W 1991 ROKU

Po zakończeniu istnienia układu bipolarnego, upadku Związku Radzieckiego i rozwiązaniu Układu Warszawskiego, a także zakończeniu „zimnej wojny”, świat stanął w obliczu nowych wyzwań i zagrożeń, niektórych nie spotykano w przeszłości.

Należy obiektywnie stwierdzić, że państwa, zwłaszcza Europy Środkowo-Wschodniej, z wielką ulgą przyjęły fakt zakończenia półwiecznej zimnowojennej atmosfery. Większość państw uznało to jako oddalenie widma III wojny światowej.

Jednocześnie narody Europy nabrały przekonania, że odprężenie będzie długotrwałe, że nastąpił upragniony okres spokojnego rozwoju i współpracy ze wszystkimi państwami (narodami) bez względu na ich dotychczasowe usytuowanie polityczno-militarne, polityczno-społeczne i gospodarcze.

Narody, które przeżyły drugą wojnę światową i 45. letnią „zimną wojnę”, miały moralne prawo oczekiwać długotrwałego pokoju i liczyć na stopniowe pojednanie i rozwiązywanie pozostałych trudnych problemów na drodze pokojowej, a nie wojny.

To były bardzo słuszne nadzieje, ale tak się nie stało. Wiek XXI wygenerował zagrożenia nowej jakości w skali globalnej, mające zasięg geopolityczny. Do tych głównych zagrożeń można odnieść następujące: **1) terroryzm światowy, 2) zagrożenia militarne, 3) konflikty etniczne, 4) przestępczość zorganizowana – transnarodowa, 5) masowa migracja z południa na północ – najazd Islamu.**

Powszechny opis wydarzeń XX wieku i prognozy oraz przewidywania co do sytuacji XXI wieku, powinny pobudzić do refleksji wielkich mężów sceny politycznej tego świata i odpowiedzialności ONZ za losy ludzkości na Ziemi. Bo przecież sytuacje konfliktowe tworzą politycy, nie wojskowi. Chociaż z wielu obserwacji i prognoz wynika, że niemal o wszystkim, w przyszłości bliższej i dalszej, będzie decydować nie czynnik ekonomiczny, a polityczno-militarny. Stąd nowe technologie uzbrojenia, które pochłaniają ogromne koszty społeczne, wykonując sojusznicze zobowiązania. Do tych nowych i niezmiernie kosztownych broni należą:

- 1) broń jądrowa o różnej mocy (obecnie jest ponad 30 tys. głowic jądrowych),**
- 2) broń laserowa różnego przeznaczenia,**
- 3) broń mikrofalowa,**
- 4) broń plazmowa,**
- 5) broń próżniowa,**
- 6) broń geofizyczna,**
- 7) broń chemiczna,**
- 8) broń biologiczna.**

Mając na uwadze dotychczasowe osiągnięcia naukowe i to co może być w niedalekiej przyszłości, należy wysunąć hipotezę, że w wielu sytuacjach żołnierza będą zastępowały automaty, czyli środki walki bezzałogowe, o wielkich możliwościach manewrowych i rozpoznawczych, dużej mocy rażenia.

Gdyby, pomimo nadzwyczajnych zabiegów dyplomatycznych, politycznych i umów międzynarodowych oraz postanowień Rady Bezpieczeństwa ONZ, doszło do trzeciej wojny światowej, to prawdopodobnie z użyciem broni masowego rażenia, czyli przede wszystkim broni jądrowej.

4.2. PRZEWIDYWANA PRZYSZŁOŚĆ

Prezentowane przez niektórych entuzjastów wizje, jako śmiałe, mogą fascynować nawet wielu tych, którzy nie uczestniczyli w wojnach bezpośrednio lub pośrednio i nie odczuli ich tragicznych skutków. Pojawiają się nawet wśród niektórych oczekiwania, że przyszła wojna, nawet globalna – „wojna wojen” może przynieść światu korzyści. Takie radykalne poglądy o przyszłej wojnie światowej są pozbawione podstaw logicznego rozumowania i nieodpowiedzialne, niebezpieczne, a wobec ludzkości wręcz przestępcze. W wieku XX druga wojna światowa dała wymierne korzyści tylko i wyłącznie Stanom Zjednoczonym Ameryki ale nie państwowi Europy. Natomiast w wieku XXI takiej sytuacji z pewnością nie będzie, ponieważ nie będzie zwycięzców. Rozważania i badania współczesnego bezpieczeństwa narodowego prowadzą do jednego wniosku, a mianowicie do obrazu wojny totalnej, jakiego ludzkość nie widziała i prawdopodobnie nie będzie miała szansy zobaczyć. W przyszłej wojnie światowej ginąć będą całe narody, straty ludzkie będą liczone w setkach milionów, a nawet w miliardach. Może dojść do katastrofy w skali całego globu.

Reasumując tę tragiczną, hipotetyczną przyszłość, można sadzić, że:

1. *Zrównanych z ziemią spaloną byłoby tysiące metropolii.*
2. *Miliony km kwadratowych objętych byłoby pożarami.*
3. *Miliony km kwadratowych uległyby zatopieniu.*
4. *Setki km kwadratowych byłyby skażonych i zarażonych.*
5. *Nieskończenie ogromne obszary będą dotknięte promieniowaniem radioaktywnym.*
6. *Nastąpi erupcja wulkanów, trzęsienie ziemi, usuwanie się gór, tsunami i katastrofalne zmiany klimatyczne.*

To wszystko następowaloby jednocześnie, wielowarstwowo i bardzo długo. Mogłoby doprowadzić do unicestwienia życia na kuli ziemskiej. W ten sposób najbardziej inteligentne istoty na Ziemi postąpiłyby najmniej odpowiedzialnie. Same unicestwiłyby świadomie siebie i inne istoty żywe. Dopuszczyłyby się najwyższej zbrodni na planecie, która dała im życie. Czy tak powinno się stać w XXI wieku?

W historii wojen zawsze liczył się czynnik zaskoczenia i pierwszego uderzenia. Często bywało, że kto uderzył pierwszy, ten wygrywał wojnę, albo przynajmniej pierwszą kampanię. Tak było na pewno w przeszłości, ale nie będzie w przyszłości.

W erze broni jądrowej utrwaliło się przekonanie, że kto zacznie wojnę jako pierwszy – ginie jako drugi. Natomiast obecnie stać się tak, że kto zacznie wojnę jako pierwszy – zginie razem z tym drugim. Jeszcze może dojść do takiej sytuacji, w której inicjator rozpoczęcia wojny zginie jako pierwszy. W każdym z wymienionych przypadków, zwycięzców w takiej wojnie nie będzie, bo to będzie wojną ostatnią.

Dzisiaj sytuacja dojrzuje do tego, by rozważyć inną, niż dotąd architekturę bezpieczeństwa światowego, globalnego. Poszczególne kontynenty skonsolidowały się na tyle, że w wielu problemach gospodarczych, politycznych, militarnych, prawnych, społecznych, kulturowych, podejmują wiążące decyzje i funkcjonują jako wielkie wspólnoty narodów poprzez integrację państw. Nie ma już powodów, by z tego organizmu wyłączać problematykę militarną. Nawet byłoby dobrze, gdyby siły zbrojne państw kontynentów stanowiły skonsolidowany filar obronny kontynentu, np. Europy. Należy tu zaznaczyć **obronny**, działający w interesie bezpieczeństwa swego kontynentu, a nie przeciw innemu. Za taki dobry przykład powyższej koncepcji może służyć Unia Europejska, skupiająca 27 demokratycznych państw.

Jej krzepnięcie i rozwój można traktować jako najlepszy wynalazek minionego wieku. Stary kontynent wojujących ze sobą państw, przeistoczył się w coraz zgodną wspólnotą narodów o różnych historycznych doświadczeniach. Ani jeden z tych 27. narodów nie ma wrogich zamiarów wobec innych państw członkowskich Unii. Można ten fakt potraktować jako zdobycz epokową, która dała możliwość nie tylko pokojowej współpracy, ale swobodnego cywilizacyjnego rozwoju na trwałych fundamentach Traktatowych.

Pokój współczesnej, doświadczonej wojnami ludzkości się należy, którego w tym wieku niektóre narody nie mają. Jeśli na jednej szali staną osoby wybitne o rozległej wiedzy i talentach kochających pokój, a na drugiej garstka apologetów wojennych podbojów, to nie powinno nastroczać wątpliwości, która z nich przeważa.

Już, historycznie rzecz biorąc, ponad 80 lat próbowano zastąpić hasło ***si vis pacem, para bellum na si vis pacem, para pacem***. Wtedy to była utopia, a może dziś w wieku największych i najwspanialszych osiągnięć w wielu dziedzinach i kosmosu, może i powinno stać się rzeczywistością. Tego ludzkość sobie życzy.

Część V

METODOLOGIA BADAŃ BEZPIECZEŃSTWA

1. METODOLOGIA BADAŃ BEZPIECZEŃSTWA

Dynamiczny rozwój teorii i praktyki bezpieczeństwa wymaga znajomości metodologii badań tej dyscypliny dla doskonalenia już istniejącego aparaturium pojęciowego i poszukiwania nowych, efektywnych metod i technik oraz narzędzi badawczych. Opanowanie metodologii badań w szerokim zakresie, daje podstawę do rozwiązywania problemów bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

Pierwsze próby w tym przedmiocie zostały poczynione przez nauczycieli Akademii Obrony Narodowej, a głównie przez profesorów: Tadeusza Jemiołę, Piotra Sienkiewicza i Andrzeja Dawidczyka, którzy opublikowali prace w postaci książek pt. „Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa”- 2008 i ” Metody badań nad bezpieczeństwem i obronnością”- 2010. Należy mieć nadzieję, że i ten rozdział książki uzupełni wiedzę z zakresu metodologii badań i będzie pomocny w rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa, a to będzie oznaczało, że zrobiono następny krok w dobrym kierunku.

1.1. POJĘCIE METODOLOGII NAUK

Na początek, dla poznania istoty metodologii badań bezpieczeństwa, należy odkryć sens samego pojęcia *metodologii*. Może należałoby rozpocząć od języka greckiego, w którym uznaje się metodologię jako *podążanie wzdłuż drogi*. Natomiast w Encyklopedii PWN z roku 2003, s. 345, zamieszczono definicję o treści: *Metodologia nauk, w aspekcie pragmatycznym – nauka o metodach działalności nauk stosowanych w nauce procedurach badawczych systemów naukowych*. Nieco inaczej podaje tę definicję Słownik języka polskiego PWN z roku 1979, tom II, s. 144 – *Metodologia to nauka o metodach badań naukowych, o skutecznych sposobach dociekania ich wartości poznawczej*. Jeszcze inaczej definiuje to same pojęcie w swojej książce Piotr Sienkiewicz – *jest to nauka o metodach stosowanych w nauce*. Są jeszcze definicje innych autorów, których przytaczanie nie byłoby sensu bez podania istoty innych pojęć, występujących w tej kwestii.

Nie trudno dostrzec w podanych definicjach występowanie takich określeń, jak: nauka, nauka o metodach, nauka o skutecznych sposobach docieka-

nia, wartość poznawcza i jeszcze inne. Ale każde z tych pojęć ma swoją wartość znaczeniową i w metodologii naukowej odgrywa określoną rolę, zwłaszcza w badaniach teoretycznych i fizycznych systemów bezpieczeństwa. Zatem pozostaje potrzeba merytorycznego określenia, co jest treścią metodologii, mając sformułowania różnych definicji. Można bez większego błędu oznajmić, że treścią metodologii są: *istota metod, ich miejsce i znaczenie w procesie badawczym, systematyka metod, prawidłowości metodologiczne i wzajemność powiązań metod badawczych*.

Ażeby podane określenia były dobrze pojmowane i poprawnie stosowane w każdym procesie badawczym, należy starannie określić czym jest *nauka* w aspekcie aksjologicznym. Na podstawie materiałów źródłowych, chociaż każde z nich podaje inną treść, to jednak można skorzystać z wiedzy w nich zawartej.

Nauka, według Encyklopedii PWN 2003, s. 372, *to wiedza o rzeczywistości poddana ustalonym wymaganiom treściowym i metodologicznym; również zorganizowana instytucjonalnie działalność prowadząca do uzyskania takiej wiedzy; w polskiej tradycji oraz potocznie – przyswajanie jakichkolwiek treści (wiedzy), nabywanie umiejętności oraz to, czego się uczy lub naucza*.

Nauka, w Słowniku języka polskiego z 1970 roku, s. 300 ma wiele znaczeń, m.in. – *ogół wiedzy ludzkiej ułożonej w system zagadnień, wyrażonej w sądach prawdziwych i przypuszczeniach; dyscyplina badawcza odnosząca się do pewnej dziedziny rzeczywistości*.

Nauka, według Alberta Einsteina – *naczelnym celem wszelkiej nauki jest objaśnienie największej liczby faktów empirycznych za pomocą logicznej dedukcji z jak najmniejszej liczby hipotez lub aksjomatów*.

Czy te podane definicje, dotyczące terminu **nauka**, na podstawie kilku materiałów źródłowych, zadowolą pracowników naukowych lub kandydatów do tej odpowiedzialnej funkcji wyznaczonych, mogą powstawać co najmniej wątpliwości.

Nauka o bezpieczeństwie wymaga określenia adekwatnego do jej istoty, treści i zakresu w różnych obszarach rzeczywistości. Należy też mieć na uwadze to, że jednoznaczne, precyzyjne i merytorycznie poprawne zdefiniowanie pojęcia nauki w dzisiejszych czasach może być kłopotliwe i trudne z różnych przyczyn. Ale jest to ze wszech miar konieczne i bardzo potrzebne w nauce i dydaktyce.

Poza nauką jest jeszcze nie mniej ważne określenie terminu **wiedza**. Pomiędzy nauką a wiedzą istnieje ścisła współzależność, którą badacze problemów bezpieczeństwa powinni uwzględniać podczas prowadzenia wszelkich rozważań empirycznych z zakresu bezpieczeństwa. Stąd, w tej ważnej kwestii, nie ma miejsca na wieloznaczność i dowolność, bowiem stosowanie różnych, dowolnych pojęć w tej materii, nie może być obiektywizmu w procesie badawczym.

Wiedza, jest bez wątpienia pojęciem szerszym od pojęcia nauki. Składają się na nią wszelkie wiadomości (informacje) teoretyczne i praktyczne, zdobyte

zarówno naukowymi, jak i nienaukowymi metodami, a niekiedy też nieoficjalnymi. Chociaż oba te obszary mają wiele cech i właściwości wspólnych, to jednak nie należy je utożsamiać, ponieważ nie każda wiedza jest *nauką*, natomiast każda nauka jest *wiedzą*. *To nauka tworzy wiedzę, nigdy odwrotnie*. Wiedzą posługujemy się, a najczęściej z niej korzystamy zawsze i nieustannie, ponieważ wiedzę tworzą potrzeby praktycznego działania. Nauka wyjaśnia teoretyczne uwarunkowania rzeczy, procesów, zdarzeń i zjawisk. Kiedy twierdzimy, posługując się przy tym metodami naukowymi, wtedy *mamy do czynienia z nauką*. Stąd bardzo ważne stają się **metody i narzędzia badawcze**, za pomocą których, przy umiejętnym ich stosowaniu, osiągamy zakładane cele i dochodzimy do obiektywnej prawdy. Dlatego bardzo często, podejmując problem naukowy do rozwiązania, napotykamy na trudności w doborze metod (metody) i umiejętności ich zastosowania. W każdym przypadku albo nie osiągamy wyznaczonego celu, albo uzyskane wyniki badań nie będą miarodajne. Tak dzieje się zwykle wtedy, kiedy badacze nie opanowali metodologii lub przed rozpoczęciem badań nie sprecyzowali przedmiotu badań, celu i hipotezy naukowej.

Znając czym jest nauka i wiedza oraz ich wzajemne zależności, należy jeszcze znać funkcje metodologii nauk. Metodologia ogólna, pragmatyczna, formułuje ogólne pojęcia metodologiczne, czyli obejmuje te czynności projektotwórcze, które mają miejsce we wszystkich typach projektowania. Ta metodologia, powszechnie uznawana i stosowana, spełnia trzy podstawowe funkcje, a mianowicie:

Po pierwsze – umożliwia wyróżnienia typów czynności wykonywanych podczas projektowania i formułowaniu definicji na czym one polegają.

Po drugie – umożliwia dokonania opisu procedury projektotwórczej, stosowanej w różnych typach projektowania.

Po trzecie – pozwala na formułowanie zadań (problemów), do których wykonania projektanci zmierzają oraz kodyfikowanie norm poprawnego postępowania w ramach projektowania.

Jeśli traktuje się problem badawczy bardziej ogólnikowo, to można zastosować metodologię pragmatyczną projektowania, która obejmuje wszechstronnie problematykę projektowania podczas całego procesu. *Autorzy, zajmujący się metodologią pragmatyczną szczegółową, nie zawsze traktują to, czym się zajmują jako fragment jakiejś większej całości, jednak nawet wtedy przyczyniają się do rozwoju teorii projektowania w ogólności.*⁶⁰

Oprócz metodologii ogólnej pragmatycznej, każda dyscyplina naukowa lub dziedzina ma swoją, właściwą jej metodologię badań i tylko jej przypisaną, tj. sposoby, metody, techniki, narzędzia. Chociaż to nie oznacza całkowitego odrzucenia metodologii innych dyscyplin naukowych, ponieważ bezpie-

⁶⁰ W. Dorosiński, S. Wrona, *Zarys metodyki projektowania*, Warszawa 1981, s. 7.

czeństwo, w różnej skali i obszarze, zawiera takie kategorie bezpieczeństwa jak: politykę, strategię, ekonomię, ekologię, socjologię, kulturę i inne – jest dziedziną interdyscyplinarną. Zapożyczenie niektórych metod badawczych z innych dyscyplin naukowych i ich adaptowanie do potrzeb bezpieczeństwa, nie świadczy o słabości przedmiotowej tej dyscypliny.

1.2. METODY BADANIA BEZPIECZEŃSTWA

Wiele nieporozumień ma miejsce w pojmowaniu definicji dotyczącej **metody**. Najczęściej słowo metoda jest używane potocznie podczas załatwiania różnych, codziennych spraw, różnych obszarów, nie mających nic wspólnego z nauką. Natomiast, ludzie nauki, nie używają tego terminu tak powszechnie, ponieważ znają doskonale znaczenie tego słowa w metodologii nauk, w każdej dyscyplinie.

Dlatego, mając na względzie aktualne potrzeby w tej kwestii, należy dokonać próby zdefiniowania tego ważnego dla nauki terminu. Według Tadeusza Kotarbińskiego *metoda jest sposobem osiągania zakładanego celu, działaniem stosowanym systematycznie, a więc w powtarzalny sposób*.⁶¹ To oznacza, że jeśli obrany sposób działania się nie powtarza – nie jest metodą. Cóż w takim przypadku oznacza sposób? Ani mniej, ani więcej, tylko tyle, że jest pewną sekwencją działań przy osiągnięciu wyznaczonego celu. Jednak istnieje pewien warunek, bo jeśli sposób jest sekwencją działań złożonych, to muszą występować, w układzie uporządkowanym i niezakłóconym względem siebie. Powstaje kolejne pytanie: czy każdy sposób może stać się metodą? Okazuje się, że nie może. Wszystko, cokolwiek się robi, robi się jakoś, a więc w jakiś tam sposób; nie wszystko robi się metodycznie, według przyjętej świadomości metody. O metodzie mówimy tylko wtedy, kiedy osoba wykonująca badanie problemu naukowego jest świadoma co do zastosowania konkretnej metody do osiągnięcia założonego celu. Można przytaczać wiele wyróżników dotyczących pojęcia metody, ale na zakończenie tej kwestii można stwierdzić – **metoda**, czyli *system postępowania, jest to sposób wykonywania czynu złożonego, polegający na określonym doborze i układzie działań składowych, a przy tym uplanowany i nadający się do wielokrotnego stosowania*.⁶² Autorska definicja metody jest następująca: **metoda** to *procedura postępowania za pomocą określonych narzędzi w celu pozyskania prawdy o danym zjawisku (rzeczywistości)*.

Znając znaczenie i treści metody, należy zrobić kolejny krok i określić znaczenie pojęcia **metodyki**. Mówiąc o metodyce, dystansujemy się od uzasadnień metodologicznych, koncentrując się na określeniu zasięgu i stosowa-

⁶¹ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Warszawa 1973, s. 66.

⁶² Tamże, s. 67.

ności metody. Odnosząc się do takiego stwierdzenia, można uznać, że samo określenie warunków stosowalności metod jest już *metodyką*.

Badanie bezpieczeństwa wymaga zastosowania odpowiedniej aparatury pojęciowej, kompleksowego podejścia oraz użycia współczesnych metod pozyskiwania i przetwarzania informacji. Na początkowym etapie badania przedmiotu bezpieczeństwa dokonuje się analizy zgromadzonej informacji pierwotnej o przedmiocie, a następnie systemów łączących w racjonalne decyzje.

Ogólno naukowe metody stosuje się do badań przedmiotowych stron bezpieczeństwa narodowego po zdobyciu określonej, niezbędnej wiedzy, uzyskanej po zastosowaniu właściwych metod badawczych. Ważne jest też ma znaczenie łączenie ilościowych i jakościowych metod analizy faktów lub zjawisk. Jest to konieczne do uzyskania większej obiektywności w poznaniu badanego przedmiotu. Potrzeba stosowania interdyscyplinarnego podejścia w badaniach bezpieczeństwa wynika przede wszystkim z tego, że już samo bezpieczeństwo stanowi dyscyplinę naukową na styku nauk społecznych i humanistycznych.

Metody badawcze i aparatura pojęciowa występująca w naukach podstawowych okazuje się wielce pomocne w metodologii kompleksowego podejścia do badań bezpieczeństwa we wszystkich jego obszarach i poziomach, tj. narodowego, regionalnego i globalnego. Po tym wprowadzeniu do pojęcia metod, dokonajmy próby charakteryzacji (opisu) tych metod, które mogą być stosowane podczas rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa.

1. Analiza porównawcza – zajmuje ważne miejsce wśród innych metod w nauce. Główną trudnością stosowania tej metody stanowi trafność doboru odpowiednich parametrów porównania. W tym przypadku należy racjonalnie dobierać i wyznaczać parametry, według, których dokonujemy porównanie.

Badania metodą porównawczą, określonych obszarów bezpieczeństwa, zasadzają się na założeniu, że zachowania ludzkie przybierają charakter stały, w tych samych warunkach, niezależnie od miejsca i czasu. Główny wysiłek badawczy, w tym przypadku, skupia się na badaniu struktur, procesów oraz funkcji różnych podrzędnych systemów z uwzględnieniem punktów stycznych.

2. Badanie opinii – ta metoda w bezpieczeństwie zajmuje drugorzędne znaczenie w stosunku do innych współczesnych metod heurystycznych. Choć umiejętnie i dokładnie przeprowadzenie badania tą metodą, wyniki mogą być zadawalające. Ta metoda pozwala uzyskiwać przez badaczy informacje pierwotne o przedmiocie badań, które dają często podstawę do uzyskania odpowiedzi na zadane pytania w ankiecie. Bardzo ważną czynnością badacza jest właściwy dobór reprezentatywnej grupy osób poddanych badaniom. Najlepiej, jeśli to jest możliwe, do grupy badanej dobierać ekspertów z dziedziny bezpieczeństwa lub absolwentów studiów wyższych o tym kierunku lub podobnych, np. politologii, a nawet studentów z kierunku bezpieczeństwo.

Istnieje też pewna trudność w ocenie kompetencji osób badanych i dlatego przyjmuje się progowy poziom kompetencji, który zależy w dużym stopniu od doświadczenia z tego zakresu.

3. Metoda obserwacji – jest następną metodą badawczą, stosowaną podczas rozwiązywania problemów bezpieczeństwa narodowego w różnych jego sektorach. Czynność obserwowania, od której wywodzi się nazwa metody, jest składnikiem bardzo istotnych w przeważającej części metod badań naukowych. W szczególności czynność obserwowania, czyli obserwacja, jest zasadniczym składnikiem badań eksperymentalnych. Metoda eksperymentu różni się wprawdzie od metody obserwacji naukowej, jednakże *nie ma eksperymentu bez obserwacji. Obserwacja jest też częścią składową i warunkiem podstawowym posługiwania się metodą krytyki źródłowej. Sprawdzanie faktów i twierdzeń o faktach oparte jest prawie zawsze na obserwacji.*

4. Metoda intuicyjno-logiczna – może z powodzeniem być używana w badaniach bezpieczeństwa pod warunkiem, że będą do końca brane pod uwagę dwa ważne czynniki, tj. *wiedzę i intuicję*. Natomiast logika w tej metodzie określa procedury postępowania wcześniej wyznaczone. Intuicyjna metoda zwykle opiera się na dwóch scenariuszach, tj. delfickim i gier symulacji. W tym przypadku scenariusz powinien odpowiadać na pytania: jak krok po kroku może zaistnieć ta lub inna sytuacja hipotetyczna?; jakie alternatywne decyzje występują na każdym etapie rozwoju sytuacji z myślą o dokonywaniu korekt podczas całego procesu postępowania? Rozróżniamy scenariusze proste opisujące alternatywny rozwój sytuacji i scenariusze złożone, które poddają się dodatkowej analizie zjawisk. Dopiero, mając te dwa scenariusze, wyprowadzamy logiczne wnioski dotyczące bezpieczeństwa w określonym obszarze – problemie.

5. Metoda delficka – pozwala na szerokie wykorzystanie uogólnionych ocen prognostycznych, dużej liczby ekspertów, przy zachowaniu najbardziej racjonalnych sposobów. *Do najważniejszych zalet tej metody można zaliczyć: anonimowość ekspertów, którzy wysyłają swoje spostrzeżenia drogą elektroniczną, nie kontaktując się przedtem między sobą; systematyczne powtarzanie cyklu otrzymywania uwag od ekspertów oraz śledzenia, na ile wnioski wyprowadzane z cykli poprzednich wpływają na jakość wniosków cyklu następnego; statystyczne opracowanie wniosków przekazanych przez grupę ekspertów w cyklu finalnym, co ogranicza do minimum wpływ opinii pojedynczych ekspertów.*⁶³

Podstawowym założeniem tej metody jest to, że trafność sądów grupowych jest zazwyczaj wyższa aniżeli indywidualnych ekspertów, choć jednocześnie mogą podlegać syndromowi „grupomyślenia, choć wyniki mogą być także dobre.

⁶³ T. Jemiolo, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii badań*, 2008, s. 56.

6. Metoda gier symulacyjnych – została opracowana i zastosowana w 1954 r. i w początkowym okresie tylko do prowadzenia gier wojennych o polityczno-militarnych uwarunkowaniach. W następnych latach, w połowie XX wieku, szeroko korzystano z tej metody w prognozowaniu już w różnych obszarach i dziedzinach. W tej metodzie możemy wyróżnić trzy jej formy: 1) gry realizowane przez system symulacyjny, 2) gry z udziałem też człowieka, 3) gry realizowane tylko przez człowieka.

Metoda gier symulacyjnych wymaga stosowania aparatury imitacyjnej, która umożliwi dokonanie połączeń metod analizy formalnej, czyli matematycznej i nieformalnej, intuicyjno-logicznej. Przy czym systemy imitacji wykorzystywane do gier symulacyjnych stosuje się z myślą korzystania z metody zarówno modelowania matematycznego, jak i logicznego. Modele logiczne oparte są na analizie podstawowych elementów bezpieczeństwa narodowego. Należą do nich takie kwestie jak: racja stanu, interesy narodowe, cele strategiczne oraz środki realizacji tych celów.

Proces budowy modelu symulacyjnego może obejmować następujące fazy:

- 1) **faza formułowania zadania** – polegająca na określeniu treści problemu, celu, wyborze kryteriów oceny, ustaleniu granicy zadania i założeń oraz ograniczeń.
- 2) **faza poszukiwania** – sprowadzająca się do zebrania niezbędnych danych do modelu, ustalenia relacji pomiędzy poszczególnymi elementami, ustalenia alternatywnych rozwiązań, prowadzących do osiągnięcia celów;
- 3) **faza budowy modelu** – obejmująca budowę modelu na podstawie alternatywnych rozwiązań, badanie i ocenę uzyskanych wyników;
- 4) **faza wyboru** – mająca na celu wybór najlepszego rozwiązania, określenie zakresu modyfikacji i uzupełnienia modelu o charakterystyki nieprzyjęte do realizacji w poszczególnych fazach budowy modelu;
- 5) **faza weryfikacji** – przyjęcie rozwiązania przez ekspertów.

W procesie budowy modelu szczególne znaczenie ma faza formułowania zadania.

Ważne też jest analiza zadania w różnych aspektach i określenia warunków granicznych (ograniczeń), co pozwala w późniejszych fazach określić charakter modelu i ustalić możliwe drogi prowadzące do rozwiązania ujawnionych problemów.

*Ponadto, w tej pierwszej fazie, należy określić istotę i zakres rozwiązywanego problemu, ustalić podstawowe czynniki wywierające wpływ na przebieg badanego procesu, a także określić powiązania pomiędzy nimi. Duże znaczenie ma też właściwe i precyzyjne sformułowanie celów. Budowany model może mieć różne przeznaczenie i odpowiadające jemu cele.*⁶⁴

Budowa modeli systemów bezpieczeństwa narodowego odbywa się w warunkach niepełnych informacji i najczęściej w sytuacji nieokreśloności. Dla

⁶⁴ T. Jemiolo, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii badań*, AON 2008 s. 57.

tego też, podczas ustalania celów i wyborze kryteriów dla danego rodzaju modeli, przeważa koncepcja suboptymalności, co oznacza, że następuje wybór celów pośrednich oraz kryteriów związanych z rozwiązaniem problemów, które logicznie są z sobą zgodne i stanowią pewne przybliżenie do problemów rozwiązywanych na wyższym poziomie. Najczęściej stosuje się podejście, polegające głównie na tym, że cel główny jest dekomponowany na cele cząstkowe, które w tym przypadku stają się celami niższego rzędu.

7. Indukcja – metoda myślenia, jest procesem wnioskowania, za pomocą którego precyzuje się zadania, mające zawodny stan. Indukcja jest odpowiednikiem empirycznej metody badawczej, w której sprawdzanie wyników opiera się na doświadczeniu. W postępowaniu indukcyjnym, przesłanki wynikają z wniosków. Odwrotnie natomiast jest w dedukcji. Indukcja opiera się na bezsporności zaistniałych faktów, jednak liczba możliwych faktów może być *nieskończona*. A to oznacza, że twierdzenia wyprowadzone metodą indukcyjną tak długo zachowują ważność, jak długo nie pojawią się przesłanki obalające sformułowany wniosek. Postępowanie indukcyjne da się uporządkować za pomocą przyjętych kryteriów przed rozpoczęciem procesu badawczego.

Z uwagi na przedmiot badawczy postępowanie indukcyjne można podzielić na pierwszorzędne – prowadząc do prawd i drugorzędne – prowadzące do teorii badanego problemu. Pod względem rodzaju zadań wyjaśniających, indukcje dzielą się na jakościowe i ilościowe, a także na *deterministyczne i statystyczne*. A pod względem samej metody – indukcje dzielą się na *enumeracyjne i eliminacyjne*. Indukcja enumeracyjna absorbuje głównie tylko te zadania, które mogą być wyprowadzone ze zdania wyjaśniającego. Decydująca tu jest liczba zebranych zdań, a zatem uprzywilejowaną pozycję mają tu twierdzenia obserwacyjne. Indukcja zaś eliminacyjna polega przede wszystkim na różnorodności twierdzeń obserwacyjnych. Liczba wziętych pod uwagę zadań nie jest istotne, ważnym natomiast staje się ich rodzaj, czyli różnorodność fenomenów.

8. Analiza i synteza – przeciwstawne kierunki poznania. Analiza oznacza dzielenie całości na części, podczas poznawania istoty zjawiska, podmiotu lub zdarzenia, zaś synteza polega na łączeniu poszczególnych części w całość. Stąd te dwa pojęcia występują zawsze łącznie.

Analiza jest procesem rozkładu badanego przedmiotu, zdarzenia, wyróżnienia jego części składowych, elementów, cech i przeciwności oraz badania istoty każdego z nich oddzielnie. Synteza natomiast jest procesem ustalania związków pomiędzy wydzielonymi elementami, cechami, przeciwieństwami, połączenia ich oraz odtwarzania badanego zdarzenia, zjawiska, przedmiotu lub podmiotu w jego rzeczywistych cechach i zależnościach.

W badaniach bezpieczeństwa należy kierować się zasadą wzajemnych powiązań i zależności. Świat stanowi jedną całość, natomiast wszystkie części są ze sobą ściśle powiązane. Obiektywne występowanie powiązania zdarzeń

i zjawisk oraz procesów w otaczającej nas rzeczywistości jest czymś logicznym i naturalnym. Podczas analizy przedmiotu lub podmiotu badawczego, należy każdorazowo mieć na uwadze w jakim celu to robimy i jakich wyników hipotetycznych się spodziewamy, aby w końcowej fazie móc zweryfikować.

9. Analiza systemowa – w badaniach bezpieczeństwa ma wielkie znaczenie, zwłaszcza wtedy, kiedy chcemy przedstawić podmiot w makro lub mikro skali, na różnych poziomach struktury bezpieczeństwa, np. narodowego. Podczas prezentacji podmiotu w makroskali traktuje się go jako jedną całość. A to oznacza, że nie rozpatruje się jego wewnętrznej struktury i wewnętrznych powiązań, a bada się tylko wejście i wyjście oraz ich wzajemne zależności. Podmiot bezpieczeństwa, przedstawiony w mikroskali, rozpatruje się niejako od wnętrza, bada się wewnętrzną jego strukturę i związki występujące pomiędzy poszczególnymi elementami całości. Analiza systemowa, w badaniach bezpieczeństwa, ma szczególne znaczenie podczas prowadzenia badań podmiotu (państwa) na poziomie systemu złożonego.

Głównym celem analizy systemowej jest dostarczanie badaczom decydom, analitykom skutecznych środków do: identyfikacji sytuacji dla dowolnego systemu rzeczywistego; sformułowania problemu badawczego; budowy ewentualnego matematycznego modelu decyzyjnego; rozwiązania systemowego problemu decyzyjnego; oceny poprawności uzyskanych wyników; określenia racjonalnych warunków dla efektywności realizacji decyzji.

Metoda analizy systemowej pozwala także rozłożyć obiekt badań na elementy proste, w postaci elementów funkcjonalnych, problemów decyzyjnych oraz kompleksowych informacji dotyczących danego systemu bezpieczeństwa. Dostrzega się również, że metoda analizy systemowej może służyć do rozwiązywania problemów bezpieczeństwa o słabo określonej strukturze, czyli takich, które zawierają elementy jakościowe i ilościowe, przy czym mają dominować te pierwsze.

Na zakończenie podrozdziału o metodologii badań bezpieczeństwa, należy wyraźnie podkreślić, iż w tym materiale zostały, w formie skrótowej, opisane podstawowe metody, które mogą być zastosowane w procesach badawczych bezpieczeństwa. To wcale nie oznacza, że nie mogą być zastosowane inne metody, może nawet bardziej doskonałe, pod warunkiem uzyskiwania lepszych rezultatów w osiągnięciu zakładanych celów.

1.3. ROZWIĄZYWANIE PROBLEMU BADAWCZEGO

Nie jest pozbawiona zasadność, jest konieczność i obiektywna potrzeba opracowania materiału o rozwiązywaniu problemu badawczego, ponieważ dla badaczy z zakresu bezpieczeństwa, często zastosowanie metodologii badań, w praktycznym jej stosowaniu, mogą być trudne. Te trudności mogą wynikać z różnych przyczyn, a zwłaszcza ze słabej wiedzy o bezpieczeństwie, z braku znajomo-

ści metod i technik ich stosowania. Dlatego, mając na uwadze pilne potrzeby, w tym podrozdziale będzie zaprezentowany ogólny model postępowania badacza podczas rozwiązywania problemu naukowego z dziedziny bezpieczeństwa.

1.3.1. Formułowanie tematu badawczego

Dokonanie wyboru i sformułowanie tematu badawczego po merytorycznym przygotowaniu badacza z danej dyscypliny naukowej (bezpieczeństwa) i jej pokrewnych oraz po opanowaniu podstaw metodologii badań. Samo sprecyzowanie tematu badawczego – to zmuszony proces myślowy, prowadzący do wyboru jednego wariantu ze wszystkich możliwych. Temat to podstawowa treść, istota pracy, w której kryje się problem do rozwiązania. Temat może dotyczyć już znanych lub nieznanymi faktów, ustalenia zależności pomiędzy nimi w danym obszarze wiedzy. Opracowania zarysów teoretycznych danej dziedziny wiedzy (koncepcji), usystematyzowanie wiedzy na podstawie istniejących materiałów źródłowych. Ponadto, badacz musi wiedzieć czym jest tytuł w pracy naukowej (popularno-naukowej). Najprościej można ująć tak, **tytuł – to hasło utworu w odniesieniu do danej rzeczywistości.**

Kolejnym, bardzo ważnym etapem jest uzasadnienie podjętego tematu. Polega ono na zdefiniowaniu pojęcia terminu zamieszczonego w temacie i jego opisie. Uzasadnienie, to głęboka analiza dotychczasowej wiedzy na podstawie literatury przedmiotu, materiałów źródłowych i osobistych doświadczeń badacza w danym przedmiocie. Analiza pozwala na umiejscowieniu tematu badawczego w problemie.

1.3.2. Istota przedmiotu badań

Bardzo często powstają nieporozumienia co do określenia przedmiotu badań. Niekiedy następują one z powodu utożsamiania przedmiotu badań z problemem badawczym, a przecież tak nie jest. Otóż przedmiot badań – to metodologicznie skonkretyzowane stosunki i procesy zachodzące w systemie bezpieczeństwa w różnych obszarach. A to oznacza, że może występować w obszarze politycznym, ekonomicznym, militarnym, publicznym, społecznym, ekologicznym, informacyjnym, kulturowym czy też religijnym; w zależności od podjętego problemu badawczego.

Przedmiot badań powinien wskazywać wyraźnie i jednoznacznie, co podlega badaniu w danym temacie. A to oznacza, że przedmiot badań, jego określenie etymologiczne „wypływa” z treści tematu. Po tych ważnych etapach następuje kolejny – precyzowanie celu badań, on musi być spójny z tematem i przedmiotem badawczym. Rozbieżność w tej kwestii może zachwiać proces badawczy.

1.3.3. Cel badań

Czym jest **cel badań**? W literaturze o celu można spotkać różne określenia tego terminu i nie zawsze odnoszącego się do celu badawczego; są różne sformułowania i różne interpretacje. Niekiedy, co jest najbardziej nieprawdziwe, to utożsamianie z zasadą, albo jeszcze inaczej, i że cel powinien być określony w trybie rozkazującym. Pojęcie celu, w swojej istocie jako dążenie badacza do osiągnięcia powziętego zamiaru, może z powodzeniem być określany w trybie oznajmującym. Należy przyjąć bez większego błędu merytorycznego, że forma jest ściśle związana z treścią problemu badawczego (problemów badawczych) i zamiaru w badaniach.

1.3.4. Problem badawczy

Czym jest **problem badawczy**? Ujmując najprościej – problem badawczy, **to jest coś, co nie jest odkryte i opisane**. Czy to oznacza, że to co jest odkryte i opisane nie jest problemem? Tak należałoby rozumieć i postępować w praktycznym działaniu.

To jednocześnie świadczy o ważności problemu w całym procesie badawczym. Od czego ta ważność problemu zależy? Okazuje się, że ważność problemu w tym przypadku, jest równoznaczna z wartością. Natomiast wartość czegokolwiek, np. bezpieczeństwa, jest produktem oceny, a zarazem rezultatem stosunku badacza do przedmiotu ocenianego. Zawsze w grę wchodzi zarówno właściwości badacza, jak też samego przedmiotu, który podlega badaniu. W każdym przypadku, mamy na myśli wartość obiektywną, jeśli dla oceny decydujące znaczenie mają właściwości przedmiotu, albo jeśli one stanowią punkt wyjścia do oceny wartości danego przedmiotu. Świadomość większej lub mniejszej wartości problemów jest faktycznie rezultatem wielu czynników subiektywnych i obiektywnych. Jeśli badacz uważa, że jego problem badany jest ważniejszy od innego, musi tego bezwzględnie dowieść.

1.3.5. Hipoteza naukowa

Pewien rodzaj założeń w pracach naukowych nazywamy **hipotezami**, często – **hipotezami roboczymi**. Na czym więc polegają te założenia? Jaka jest ich zasadnicza rola w pracy (badaniu) naukowej? **Hipoteza** – znaczy dosłownie (z greckiego hypothesis – **podkład lub przypuszczenie**. To drugie znaczenie wskazuje, w pewnej mierze, na rolę hipotez w obrębie pracy naukowej. *Hipoteza jest naukowym przypuszczeniem o obecności (istnieniu) danego zjawiska bądź jego wielkości, częstotliwości, o jego stosunku do innych zjawisk,*

o związku zależności danych zjawisk od innych lub o związku pojęć bądź wielkości pojęciowych o znaczeniu ustalonym.

W ujęciu ogólnym, hipoteza jest przypuszczeniem, dotyczącym danego przedmiotu badawczego według jakiegokolwiek kategorii poznania, w szczególności kategorii substancji, przyczyny, jakości, ilości, czasu i przestrzeni. W takim znaczeniu, we wszystkich problemach naukowych występują hipotezy. Za hipotezy, w danych problemach, uważa się zazwyczaj przypuszczenia, które prawdopodobnie się spełnią w danych warunkach badawczych. Hipoteza stanowi odpowiedź na pytanie zawarte w problemie badawczym i wymaga weryfikacji – potwierdzenia lub odrzucenia.

ZAKOŃCZENIE

Na zakończenie książki zwykle podaje się najważniejsze problemy lub zagadnienia, które wymagały głębszego naświetlenia od strony merytorycznej, a jednocześnie wskazać, w czy zawiera się wiedza pod tytułem tego dzieła – tej monografii. Ale w tym zakończeniu tak się nie stało, ponieważ liczba rozdziałów (13) i liczba w nich podrozdziałów, nie daje możliwości wyrażenia merytorycznego stosunku do każdego z nich. Stąd podsumowanie ma charakter bardzo ogólnikowe, wskazujące na ważność podjętych problemów, które dotyczą nie tylko narodu i państwa, ale całych systemów bezpieczeństwa, w sytuacjach zagrożeń narodowych i międzynarodowych XXI wieku.

Na bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe oddziałują bowiem coraz bardziej złożone procesy, zachodzące we współczesnym, globalnym środowisku bezpieczeństwa, od dawna już rozszerzające wyłącznie militarystyczne postrzeganie istoty bezpieczeństwa narodowego (państwa). Cechują się one dużą dynamiką i złożonością zmian oraz występowaniem zagrożeń asymetrycznych. Zagrożenia te niesłychanie szybko ewoluują w ślad za postępem cywilizacyjnym, naruszając wartości i dobrobyt społeczeństwa narodowego i międzynarodowego.

Szansą dla bezpieczeństwa narodowego (Polski) jest przynależność do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej oraz wzmocnieniu jego roli w sojuszach. Ale należy zawsze uwzględniać historyczne tysiącletnie doświadczenia – dysponowanie własnym narodowym systemem bezpieczeństwa jest warunkiem niezmiennym w utrzymaniu wysokiej pozycji na arenie międzynarodowej, a także zapewnienia korzystnych warunków rozwoju.

Na zakończenie pragnę podziękować wszystkim tym, którzy w różny sposób służyli mi pomocą, radą i życzliwością w pisaniu książki. Serdecznie dziękuję szanownym Recenzentom za obiektywne i pozytywne recenzje wydawnicze.

BIBLIOGRAFIA

1. Bauman Z., *Zarys państwa narodowego we współczesnej Europie*, PZ nr 4, 1994.
2. Bączek P., *Zagrożenie informacyjne a bezpieczeństwo państwa*. Toruń, 2005.
3. Bocheński J., *Współczesne metody myślenia*. Poznań, 1993.
4. Czaja J., *Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego*. Bielsko-Biała, 2006.
5. Czaja J., *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*. KSW Kraków 2008.
6. Dębski S., Górka-Winter B., *Kryteria bezpieczeństwa narodowego*. PISM, 2003.
7. Gągor F., *Polskie doświadczenia z operacji wojskowych*. ZN nr 1/70, 2008.
8. Hamish Mc Rae., *Świat w roku 2010*. DW ABC, 1996.
9. Jałoszyński K., Wiśniewski B., Wojtuszek T., *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, WSA, Bielsko-Biała, 2007.
10. Jakubczak R., *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*. Bellona 2006.
11. Janik C., *Polska w UE a stosunki wyznaniowe*. Toruń 2005.
12. Jacobsen H. A., Haustrofer K., *Lebel Und Werk*, t. 2, Bopert AM, Rhein 1979.
13. Jemioło T., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji*. WTO nr3 2001.
14. Jemioło., Dawidczyk A., *Wprowadzenie do metodologii badań*. AON 2008.
15. Kaczmarek J., Łepkowski W., *Współczesne problemy bezpieczeństwa*. AON 2005.
16. Kaczmarek J., Skowroński A., *NATO, Europa, Polska*. Wrocław 2000.
17. Kitler W., *Obrona narodowa III RP*. ZN AON, Warszawa 2002.
18. Kitler W., *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*. Bielsko-Biała 2006.
19. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe*. ZP nr1/61 2010.
20. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe*. AON Warszawa 2011.
21. Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*. Ossolineum, Warszawa 1973.
22. Kowalak T., *Polityka społeczna*. WSE Białystok 2002.
23. Krukowski J., *Nowy Konkordat a prawo w Polsce*. Civitas Christiana, 1994.
24. Kukulka J., *Problemy stosunków międzynarodowych*. Warszawa 1978.
25. Kuźniar R., *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*. Warszawa 2000.
26. Lach Z., Skrzyp J., *Geopolityka i geostrategia*. AON Warszawa 2007.
27. Loranty K., *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*. WSA Bielsko-Biała 2006.
28. Łepkowski W., *Podstawy strategii wojskowej*. AON Warszawa 2006.
29. Maj Cz., *Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych*. Lublin 1992.
30. Mezglewski A., Misztal H., *Prawo wyznaniowe*. Warszawa 2008.
31. Michajłow W., *Problemy ekologiczne świata*. Warszawa 1986.
32. Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji*. 1997.
33. Nałkowski W., *Terytorium Polski jako indywidualność geograficzna*. 1911.
34. Otok S., *Geografia polityczna*. PWN Warszawa 2004.
35. Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*. PAN Warszawa–Kraków 1967.
36. Pytkowski W., *Organizacja badań i ocena prac naukowych*. PWN Warszawa 1985.
37. Pokruszyński W., *Uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego*. 2006.
38. Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku*. ZN 2008.

39. Pokruszyński W., *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*. WSGE, Józefów 2009.
40. Pokruszyński W., *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*. WSGE, Józefów 2010.
41. Pokruszyński W., *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego*. Józefów 2008.
42. Pokruszyński W., Terlikowski T., Straszewski K., *System bezpieczeństwa publicznego Polski*. AON Warszawa 1996.
43. Pikulski S., *Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego*. Szczytno 2002.
44. Ridderstrale J., *Nordstrom, Fakty biznes*. Warszawa 2001.
45. Rojtek R., *Prawne i organizacyjne aspekty funkcjonowania SM (SG)*. 2007.
46. Rokicki K., *Bezpieczeństwo obszarów morskich na początku XXI w.* AON 2008.
47. Składkowski S., *Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa ekologicznego*. 2006.
48. Stachowiak Z., *Bezpieczeństwo ekonomiczne*. AON Warszawa 1994.
49. Stańczyk J., *Kres zimnej wojny*. Toruń 2004.
50. Stoner J., Freeman., Gribert D. R., *Kierowanie* (j. r.). Warszawa 1999.
51. Tyrała P., *Zarządzanie bezpieczeństwem*. Kraków 2000.
52. Tyrała P., *Zarządzanie kryzysowe*. Toruń 2001.
53. Użycki J., *Do trzech razy sztuka*. Warszawa 2012.
54. Weart R., *Bez wojny. Dlaczego państwa demokratyczne nie walczą ze sobą*. 2001.
55. Wiśniewski B., Zalewski S., *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP*. WSA BB, 2006.
56. Zacher L., *Bezpieczeństwo ekologiczne – wymiary polityczne*. Lublin 1991.
57. Zalewski S., *Ewolucja polskich służb specjalnych 1990-2002*. Warszawa 2002.
58. Zalewski S., *Bezpieczeństwo polityczne państwa*. AP Siedlce 2010.
59. Zięba R., *Leksykon pokoju*. Warszawa 1987.
60. Zięba R., *Pojęcie bezpieczeństwa wewnętrznego*. Warszawa 1981.

Materiały źródłowe i legislacyjne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1997.
2. Encyklopedia. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2003.
3. Słownik języka polskiego, tom III. Warszawa 1981.
4. Ustawa z 9. 06. 2006 r. o CBA (Dz. U. nr 104, poz. 708).
5. Ustawa z 31.01. 1980 o ochronie i kształtowaniu środowiska. (Dz. U. nr 3).
6. Ustawa z 24. 06. 1991 o PSP (Dz. U. nr 88 z 1992 r.).
7. Ustawa z 24. 05. 2002 o ABW i AW. Art.1.
8. System Ratowniczo-Gaśniczy. „Ratownictwo” nr 1, 1994 r.
9. Dz. U. z 2002 r. nr 147, poz. 1229.
10. Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1592.
11. Dz. U. z 1990 r., nr 30, poz. 179, z późn. zm.
12. Dz. U. z 1997 r., nr 123, poz. 779.
13. Ustawa z 18. 11. 2005 r. o Straży Granicznej. (Dz. U. nr 234, poz. 1997).
14. Ustawa z 5.06.1998 r., o samorządzie powiatowym (Dz. U. nr 142).
15. Ustawa z 8.03.1990 r., o samorządzie gminnym (Dz. U. nr 142).
16. Ustawa z 5.06.1998 r., o samorządzie województwa (Dz. U. nr 142).
17. Ustawa z 18.04.2002 r., o stanie klęski żywiołowej (Dz. U. nr 62).
18. Ustawa z 6.04.1990 r., o Policji (Dz. U. z 2007 r., nr 43, poz.277).
19. Ustawa z 29.08.1997 r., o strażach gminnych (miejskich).